

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

e-ISSN: 3006-6166

Педагогічна наука і освіта XXI століття

Електронний науково-методичний журнал

Випуск 2

Засновано у 2023 році

Рівне – 2024

УДК 37: 001 «20»

П 24

Педагогічна наука і освіта XXI століття: електронний науково-методичний журнал. Вип. 2. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.: Г. П. Пустовіт; ред. кол.: Г. П. Пустовіт, Н. О. Остапчук та ін. Рівне: РДГУ, 2024. 152 с.

Тематична спрямованість наукового фахового видання. Спеціальності, за якими видання публікує наукові праці: 011 Освітні, педагогічні науки; 012 Дошкільна освіта; 013 Початкова освіта; 014 Середня освіта (за предметними спеціалізаціями); 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями); 016 Спеціальна освіта; 017 Фізична культура і спорт.

Редакційна колегія

Головний редактор: **Пустовіт Григорій Петрович**, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступник головного редактора: **Остапчук Наталія Олександрівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редколегії:

Androszczuk Irena, доктор габілітований, професор, професор кафедри Педагогіки праці та андрагогіки Академії педагогіки спеціальної імені Марії Гжегожевської у Варшаві (Республіка Польща);

Вихрущ Анатолій Володимирович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Дичківська Ілона Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету;

Кобилянський Олександр Володимирович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки Вінницького національного технічного університету;

Коляда Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Україна;

Кучай Тетяна Петрівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II;

Павелків Катерина Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Пелех Юрій Володимирович, доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Pobirchenko Natalia, доктор габілітований, професор, професор надзвичайний на факультеті суспільних та гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вітелона в Легніці (Республіка Польща);

Савчук Борис Петрович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту ім. Б. Ступарика Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника;

Сяська Інна Олексіївна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри біології, здоров'я людини та фізичної терапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юзик Ольга Протасівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики Рівненського державного гуманітарного університету;

Баліка Людмила Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Bilavych Ivan, доктор філософії, PhD, викладач I клініки анестезіології і інтенсивної терапії Варшавського медичного університету (Республіка Польща);

Гудовсек Оксана Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Казанішена Наталія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри біології та екології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Кіндрат Вадим Кирилович, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і практики фізичної культури і спорту Рівненського державного гуманітарного університету;

Костолович Тетяна Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методик початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Сергій Вікторович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій та моделювання Рівненського державного гуманітарного університету;

Skwarek Beata, доктор наук гуманітарних, доцент факультету суспільних і гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вітелона в Легніці (Республіка Польща).

Ціпан Тетяна Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: проф. Пустовіт Г. П., проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С., доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.

Оприлюднено за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 4 від 23 квітня 2024 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024

ЗМІСТ

Пустовіт Г., Саранчук Д. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки: теоретичні концепти.....	5
Bagrij M., Humeniuk I. Wprowadzenie kierunków rozwoju koncepcji pedagogicznych oraz działalności edukacyjno-wychowawczej pisarzy ukraińskich zachodniej ukrainy do współczesnej praktyki pedagogicznej i pedagogicznej.....	19
Петренко О., Петренко І. Професійна підготовка вчителя початкових класів до виховної роботи в Новій українській школі.....	27
Савчук Б., Вінтоняк О., Снітовська О. Коучинг як педагогічна технологія: дефінітивний аналіз українського та зарубіжного дискурсу...	39
Сяська І. Психолого-педагогічні підходи до навчання і виховання школярів з різною латералізацією півкуль головного мозку.....	49
Юзик О. Концептуальні засади Нової української школи у професійній підготовці здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей.....	61
Ваколюк А. Теоретико-методологічні аспекти виховного впливу на студентську молодь в умовах воєнного стану.....	72
Kravchenko T. Effective strategies for improving scientific communication in English.....	80
Ціпан Т. Педагогічний потенціал дитячих об'єднань за інтересами.....	88
Гоголь Т., Гоголь В., Кашуба А. Особливості проведення занять з фізичного виховання у закладах вищої освіти засобами волейболу.....	96
Коваль К. Формування полікультурності дітей в умовах дитячого будинку сімейного типу.....	106
Корнієнко М. Технологія розроблення освітніх програм іншомовної підготовки магістрів-філологів.....	115
Кривцун Н., Гойсан Т. Проблема подолання мовного бар'єру в процесі вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти.....	126
Татарчук В. Модель формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій.....	137

УДК [378. 016: 615. 15]: 613
DOI: 10.35619/.vi2.22

Пустовіт Григорій

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-7754-0249
e-mail: h.pustovit@gmail.com

Саранчук Дмитро

здобувач ступеня PhD за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки
кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0001-9755-1460
e-mail: dmytro.saranchuk@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ: ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПТИ

Анотація. У статті схарактеризовано ключові компетентності, зміст яких складає комплекс здобутих особистістю універсальних знань, що відрізняються широким рівнем узагальнення, містять загальнонаукові і загальнопрофесійні категорії, поняття, закони, принципи і закономірності функціонування науки, техніки та сучасного українського суспільства. Обґрунтовано складові поняття здоров'язбережувальної компетентності, якою є низка важливих ключових компетентностей майбутнього фармацевта, а саме: пізнавальна, загально-психологічна, інформаційна, емоційна, рефлексивна, комунікативна. Виокремлено й проаналізовано здоров'язбережувальні цінності та ціннісні орієнтації. Визначено сутнісні ознаки і зміст першого загальнотеоретичного концепту проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки. У контексті останнього з'ясовано зміст наступного теоретичного концепту – понятійно-категоріального. Законодавчі акти й урядові документи, що регулюють формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фармацевтів у закладах вищої медичної освіти склали сутність третього теоретичного концепту формування досліджуваного феномена.

Ключові слова: майбутні фармацевти, здоров'я, компетентність, компетенції, здоров'язбережувальна компетентність, фахова підготовка, заклади вищої медичної освіти, теоретичні концепти.

Постановка проблеми. Реформування національної системи освіти в Україні впродовж останнього десятиліття відбувається в контексті

загальноєвропейських освітніх трансформацій, ці процеси є наслідком визнання значущості знань як рушійної сили суспільного добробуту та прогресу. У межах цих процесів особливої актуальності набуває застосування компетентнісного підходу як одного з важливих теоретичних засад оновлення змісту вищої освіти. За цих умов, як зазначають О. Антонова і Н. Поліщук, у розуміння сутності компетентнісного підходу закладено ідеологію інтерпретації змісту освіти, що формується «від результату» («стандарт на виході»). Тоді компетентність є найважливішим критерієм якості освіти, її відповідності сучасним умовам і є сукупністю конкретних вимог до рівня професійної підготовленості фахівця [22, с.10-17].

Мета статті – на основі аналізу сучасних психологічних та педагогічних наукових підходів, наукових праць та результатів здійснених досліджень визначити характерні ознаки теоретичних концептів процесу формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки у закладі вищої медичної освіти.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. У вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях компетентнісний підхід знайшов своє відображення у наукових працях і дисертаційних дослідженнях А. Деркача, І. Єрмакова, І. Зимньої, С. Краснокрутської, Н. Кузьміної, О. Лебедева, А. Маркової, Н. Мілованової, О. Овчарук, О. Пометун, В. Циби та ін.

Теоретичні засади впровадження компетентнісного підходу у сучасній вищій освіті розкрито в наукових працях В. Андрущенко, Н. Коцура, О. Ландо, В. Лугового, Н. Побірченко, В. Ягупова, Ю. Рашкевича, С. Сисоевої, у яких здійснено ґрунтовний аналіз сутності європейської концепції компетентнісного підходу, розробленої в межах Болонського процесу.

Окреме місце в контексті проблеми нашого дослідження посідають наукові праці з упровадження компетентнісного підходу в сучасній професійній освіті, що знайшло своє відображення в наукових працях І. Зязюна, Н. Ничкало, С. Бухальської, Г. Кліща, Я. Кульбашної, Г. Мороховець, К. Хоменко, А. Щербакова та ін.

Узагальнюючи, можемо констатувати, що актуальним сьогодні є дослідження Д. Вороніної, Ю. Павлова, Ю. Палічука, Н. Поліщук з проблем упровадження компетентнісного підходу у процесах фізичного виховання здобувачів освіти.

Водночас, за результатами аналізу теоретичних наукових праць та результатів здійснених досліджень, можемо зробити висновок, що проблема формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів схарактеризовано на сьогодні лише частково, а тому потребує здійснення ґрунтовних досліджень [16, с. 187–189].

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній вітчизняній освіті сутність поняття «компетентнісний підхід» розуміється як спрямованість

освітнього процесу на формування й розвиток основних базових і предметних компетентностей особистості, результатом чого має бути формування загальної компетентності, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості [23, с.21].

У той же час Ю. Павлов наголошує, що системне зміцнення здоров'я «...має стати потребою і обов'язком кожної людини як суб'єкта праці, а здоровий спосіб життя – відображає її системний і динамічний стан, який зумовлений певним рівнем спеціальних біологічних, гігієнічних, медичних знань, культурою харчування, фізичною культурою, соціально-духовними цінностями, надбаними у процесі виховання і самовиховання й здобутої освіти, що втілені в практичну життєдіяльність, фізичне й психофізичне здоров'я [20, с. 167–170].

Отже, зміст ключових компетентностей складає комплекс здобутих особистістю універсальних знань, що відрізняються широким рівнем узагальнення, містять загальнонаукові і загальнопрофесійні категорії, поняття, закони, принципи і закономірності функціонування науки, техніки та сучасного українського суспільства. У характеристиці переліку визнаних сьогодні у вищій освіті ключових компетентностей використано результати діяльності робочої групи з питань запровадження компетентнісного підходу, створеної у межах проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівному». У змісті цього проекту було запропоновано такий перелік ключових компетентностей: уміння вчитись (навчальна), громадянська, загальнокультурна, компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій, соціальна, підприємницька, здоров'язбережувальна [12, с. 20].

Як засвідчили результати аналізу сучасної теорії та практики, саме формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти є важливою складовою їхньої професійної підготовки. Так, О. Халло наголошує на тому, що цей процес здійснюється сьогодні на міжпредметному рівні, а це забезпечує формування насамперед предметних компетентностей з урахуванням специфіки тих предметів, які вивчають здобувачі вищої освіти та професіоналізму і педагогічної майстерності викладачів [27, с. 168–170].

Ю. Павлов акцентує увагу на тому, що формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів вищої освіти забезпечується завдяки формуванню їхньої системи ціннісних орієнтацій і установок, рівня життєвої та соціальної активності, сформованості позитивної мотивації до саморозвитку та самовдосконалення, відповідальності за власне здоров'я й самореалізацію в соціальному та професійному середовищі [21, с. 456–462].

Схожу за своїм змістом висловлює думку О. Митчик: «...процес цілеспрямованого сприяння системи освітньої діяльності, що не шкодять здоров'ю здобувача освіти, зокрема: форми і методи навчання спрямовані на збереження й зміцнення власного здоров'я; знання, уміння і навички

використання засобів зміцнення здоров'я; формування ціннісного ставлення до стану свого здоров'я та здоров'я навколишніх; дотримання ними здорового способу життя» [15, с. 76].

Отже, можемо констатувати, що формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців різних галузей, як зазначають Н. Башавець і В. Ягупов, передбачає сприяння їхньому позитивному ставленню до власного здоров'я, а саме: володіння засобами фізичного самовдосконалення, самопідтримки й самоконтролю; сформовані знання й усвідомлені правила особистої гігієни, уміння і навички піклування про власне здоров'я, особисту безпеку, володіння засобами надання першої медичної допомоги; наявність сформованих елементів психологічної грамотності й поведінки стосовно збереження власного здоров'я; розуміння чинників позитивного впливу на формування навичок дотримання здорового способу життя; вміння підібрати індивідуальні засоби й методи для розвитку своїх фізичних, психічних і особистісних якостей [4; 28, с. 28–34].

Аналізуючи структуру і зміст поняття «здоров'язбережувальна компетентність», маємо акцентувати увагу на тому, що її складовими є низка важливих ключових компетенцій майбутнього фармацевта, що сприяють збереженню його здоров'я та дотриманню здорового способу життя і разом з тим створюють цілісну модель цієї компетентності. Сьогодні у більшості наукових праць виокремлюються такі компетенції: пізнавальна (здатність і готовність до професійного саморозвитку і самостановлення); загально-психологічна (наявність системних наукових знань про розвиток і функціонування психіки людини); інформаційна (володіння сучасними джерелами інформації); емоційна (здатність до саморегуляції, працювати в «зоні психологічного комфорту»; рефлексивна (уміння й навички аналізувати та коригувати власні вчинки, поведінку і дії); особистісна (здоров'я, зрілість, цілісність світогляду, готовність і здатність до особистісного саморозвитку) та комунікативна (сформована готовність до взаємодії та співпраці з іншими членами суспільства), що в сукупності є запорукою подальшого професійного та особистісного розвитку майбутнього лікаря [7].

Крім зазначених вище компетенцій, що сприяють збереженню здоров'я та дотриманню здорового способу життя, актуальним є виокремлення й характеристика здоров'язбережувальних цінностей і ціннісних орієнтацій. У межах їх характеристик О. Ландо виділяє самодостатні та інструментальні цінності. За її переконанням самодостатні цінності знаходять свій прояв у меті здоров'язбережувальної діяльності, що пов'язана з розвитком особистості в процесі збереження власного здоров'я і самооздоровлення, розвитку здоров'язбережувальної свідомості. Тоді як інструментальні цінності передбачають оволодіння теорією (нормами, принципами) і технологією (способами, прийомами) здоров'язбережувальної діяльності, що складають

основу професійної підготовки здобувача вищої освіти. Продовжуючи далі, вона наголошує на тому, що цінності здоров'язбережувальної діяльності забезпечують суспільну значущість та престиж такої діяльності, сприяють зростанню зацікавленості до неї. А це забезпечує збереження власного здоров'я та формує позитивну мотивацію щодо дотримання здорового способу життя [14, с. 5].

У такому розумінні проблеми, до процесів збереження здоров'я і формування мотивів дотримання здорового способу життя майбутніх фармацевтів можна віднести такі:

- соціальні мотиви (характеризують напрями і способи збереження соціального здоров'я особистості);
- здоров'язбережувальні мотиви (характеризують зміст і спрямування конкретної здоров'язбережувальної діяльності та здатність самостійно визначати і розв'язувати проблеми збереження власного здоров'я та дотримуватися здорового способу життя);
- мотиви особистісного розвитку (характеризують уміння і навички ефективної реалізації свого творчого потенціалу у процесі здоров'язбережувальної діяльності) [3, с. 123–127].

Отже, зазначене вище складає *перший загальнотеоретичний концепт* проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фармацевтів у процесі фахової підготовки.

У змісті останнього, враховуючи проблему нашого дослідження, *наступним теоретичним концептом* – *понятійно-категоріальним*, є розгляд й характеристика результатів аналізу змісту сучасної здоров'язбережувальної медичної освіти, що у своїй структурі передбачає організацію і здійснення розумового, фізичного, психогігієнічного, спеціально-медичного та морального виховання майбутніх фармацевтів, а також вибудовану систему їхніх валеологічних знань, сформованих життєвих і професійних умінь і навичок щодо збереження власного здоров'я та дотримання здорового способу життя. Із такого контексту можемо зробити висновок, що нині сутність поняття «здоров'язбережувальна компетентність» розглядається в наукових працях з різних галузей знань. Так, Н. Башавець визначає сутність цього поняття як «...сформовані знання, уміння і навички використання здоров'язбережувальних технологій, під час навчальної діяльності у закладі вищої освіти, а також під час самостійних занять фізичними вправами та під час активного відпочинку» [4, с. 90–95].

У такому контексті Ю. Павлов, розглядаючи сутність поняття «здоров'язбережувальна компетентність», включає у його зміст валеологічні знання, що втілюються в її особистісно зумовленій соціально-професійній життєдіяльності [21, с. 456–462].

Актуальну думку висловлює Д. Воронін, який характеризує сутність поняття «здоров'язбережувальна компетентність» як «...певний рівень медично-валеологічної грамотності здобувача вищої освіти, стан його соціального добробуту, рівень розвитку творчих сил, фізичних, психічних і розумових здібностей, що відображаються в організації його творчої життєдіяльності, а також у ставленні до самої себе, інших людей та до природи» [6].

Розкриваючи характеристики другого теоретичного концепту, нами здійснено ґрунтовний аналіз сучасних підходів до визначення сутності поняття «здоров'язбережувальна компетентність» різними авторами. Так, Т. Андрющенко трактує сутність цього поняття як готовність особистості самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням та збереженням власного здоров'я, так і здоров'я інших [2, с. 11–20].

Схожу за своїм змістом висловлює думку Н. Белікова, яка розглядає сутність цього поняття як інтегративну якість особистості майбутнього фахівця, що має складну системну організацію й взаємодією мотиваційного, когнітивного й діяльнісного компонентів досліджуваного феномена [5].

У процесі трактування сутності поняття «здоров'язбережувальна компетентність» нами було враховано результати здійсненого дослідження Л. Новаковою, яка виокремила ознаки моделі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів в освітньому процесі закладу вищої медичної освіти, а саме: інтегрованість (має достатній рівень узгодженості моделі з середовищем, що забезпечує її функціонування й суттєві зміни в середовищі, яке моделюється); простота (модель як робочий інструмент, тому вона повинна бути зрозумілою, доступною кожному, хто її реалізовуватиме); адекватність (передбачає можливість досягнення поставленої мети за допомогою достатньо повної і точної моделі) [19, с. 54–55].

У контексті зазначеного вище подібною до попередньої є думка В. Тевкун, що сутність поняття «здоров'язбережувальна компетентність» полягає у сформованій готовності здобувачів вищої освіти самостійно здобувати системні знання, формувати уміння і навички розумових і особистісних якостей, необхідних для формування мотивації до здоров'язбереження, а також у сформованих уміннях і навичках передбачати, попереджувати або компенсувати втрату власного здоров'я як засобу задоволення особистісних базових потреб [25, с. 227–230].

Отже, на основі результатів аналізу понять «здоров'я», «компетентність», «здоров'язбережувальні технології», представлених у зазначених вище наукових працях, є всі підстави для обґрунтування сутності власного трактування поняття «здоров'язбережувальна компетентність майбутнього фармацевта». Зміст якого нами розглядається як інтегральна особистісна якість, набута в процесі професійної підготовки в закладі вищої медичної освіти, що за своїм змістом відображає сформованість: системи фахових знань, цінностей і ціннісних

орієнтацій (щодо збереження й підвищення рівня власного здоров'я різними засобами, зокрема у процесі фізичного виховання; впливу фізичних вправ на збереження і покращення здоров'я); умінь і навичок (щодо самостійного оцінювання рівня власного здоров'я та фізичної підготовленості; самооцінки соматичного здоров'я; збереження власного фізичного, соціального, психічного і духовного здоров'я та здоров'я інших). А також сформована готовність до ефективного використання засобів фізичного виховання в освітньому процесі закладу вищої освіти з метою корекції та зміцнення власного здоров'я, самостійної чи у колективі організації здоров'язбережувальної діяльності, зокрема створення здоров'язбережувального середовища у власній професійній діяльності фармацевта.

Актуальною, з нашої точки зору, у цьому контексті є позиція В. Назарук, яка до зазначених вище характеристик сутності поняття «здоров'язбережувальна компетентність» додає необхідність застосування у закладі вищої освіти технологій проведення різноманітних занять з фізичного виховання в природних умовах. На її думку, такі заняття забезпечують всебічний і гармонійний розвиток особистості на основі комплексного вирішення завдань фізичного, екологічного, валеологічного, естетичного та морального виховання, крім цього здійснюють емоційну підтримку майбутніх фармацевтів [17, с. 124–126].

Важливими для нашого дослідження є освітні законодавчі акти й урядові документи, які регулюють формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фармацевтів у закладах вищої медичної освіти. Ці законодавчі акти й урядові документи складають сутність *третього теоретичного концепту* формування досліджуваного феномена. Так, ключові положення змісту, форм і методів упровадження компетентнісного підходу у вітчизняній вищій освіті сьогодні визначаються насамперед Законами України «Про освіту» [9], «Про вищу освіту» [8], Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період 2012–2025 роки [18], Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості вищої освіти в Європейському освітньому просторі [24].

Зокрема, Закон України «Про фізичну культуру і спорт» визначає одним з провідних пріоритетних завдань створення умов для ефективної оздоровчої діяльності, завдяки застосуванню різноманітних форм і методів фізичного виховання особистості. У контексті цього Закону державна політика у сфері фізичної культури і спорту України сьогодні «...ґрунтується на визнанні фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку гуманітарної політики держави, важливого чинника всебічного розвитку особистості, збереженні її здоров'я та вироблення умінь і навичок дотримання здорового способу життя» [10].

Значення фізичного виховання майбутніх фахівців у закладах вищої освіти відображено в Указі президента України «Про забезпечення сталого розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації влади», у

змісті якого зазначається, що процес фізичного виховання розглядається важливою складовою повноцінного розвитку людини, формування її гуманістичних цінностей і ціннісних орієнтацій щодо всебічного гармонійного розвитку особистості. А отже, підготовки до високопродуктивної праці й профілактики захворювань [26].

На переконання Т. Круцевич, у цих нормативно-правових документах актуалізується проблема формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів вищої освіти й особливо у закладах вищої медичної освіти. А це має забезпечити формування розумових і фізичних здібностей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя на принципах індивідуального підходу в процесі професійної підготовки [13].

Важливою складовою вищої медичної освіти відповідно до змісту чинного на сьогодні нормативно-правового забезпечення є посилення ролі оздоровчої рухової активності, а також організація комплексного оволодіння здобувачами освіти «...знаннями, уміннями й навичками щодо управління власним фізичним розвитком, завдяки застосуванню різних видів рухової активності, з метою навчання і виховання в контексті відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих» [26].

На думку Л. Андрюшенко, формування фізично здорової, соціально-активної і духовно збагаченої особистості в гармонії з фізичним розвитком є ключовою умовою підготовки майбутнього фахівця у закладах вищої освіти до успішної професійної діяльності [1].

Схожу думку висловлює І. Іваній, зазначаючи, що «...однією із ключових цілей сучасного фізичного виховання в закладах вищої освіти є сприяння розвитку здоров'ястворюючої і здоров'ятворчої основи загальної культури особистості завдяки формуванню її фізичної культури, розвитку фізичних якостей, культури здоров'я й безпеки життєдіяльності в процесі реалізації оздоровчої, рекреаційної, реабілітаційної, побутової й професійної діяльності [11].

Сьогодні освітньо-виховний процес у закладі вищої медичної освіти має бути підпорядкований провідній меті – створення умов для ефективного здобуття майбутніми фармацевтами системних фахових знань, набуття умінь і навичок та соціального досвіду збереження власного здоров'я і здоров'я інших, на основі сформованої здоров'язбережувальної компетентності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Як засвідчили результати аналізу теорії і практики професійної підготовки майбутніх фармацевтів у закладах вищої медичної освіти в останні роки спостерігається тенденція до зниження обсягу їхньої рухової активності та зниження рівня фізичної підготовки, що суттєво впливає на рівень їхнього здоров'я. Акцентовано увагу на недостатньому рівні формування у майбутніх фармацевтів компетентності здоров'язбереження.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні й упровадженні у зміст вищої медичної освіти інноваційних моделей і технологій збереження, зміцнення й покращення здоров'я майбутніх фармацевтів, підвищення рівня формування їхніх потреб і мотивації щодо дотримання здорового способу життя, а також обґрунтування і розвиток структури і змісту здоров'язбережувальної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко Л. Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення: *Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Харків, 20 травня 2015 р.). Харків: ХДАФК, 2015. 97 с.
2. Андрущенко Т. К. Теоретичні аспекти проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. № 1(19). С. 11–20.
3. Андрущенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Соціальна педагогіка*. 2012. № 7. С. 123–127.
4. Башавець Н. А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2012. 555 с.
5. Белікова Н. О., Сущенко Л. П. *Термінологія напряму підготовки «Здоров'я людини»: навч. посібник*. Київ: ТОВ «Козарі», 2009. 182 с.
6. Воронін Д. Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Херсон, 2006. 222 с.
7. Завидівська Н. Н. Теоретико-методичні засади фундаменталізації фізкультурно-оздоровчої освіти студентів у процесі здоров'язбережувального навчання: дис.... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2013. 509 с.
8. Закон України «Про вищу освіту»: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 вересня 2017 року: (офіц. текст). Київ: Паливода А. В., 2017. 100 с. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 10.01.2024)
9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення 10.01.2024)
10. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 11. 06. 2015 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-123> (дата звернення 10.01.2024)
11. Іваній І. В. Характеристика сутності здоров'язберігаючої компетентності вчителя фізичної культури. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 3. С. 18–22.
12. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.
13. Круцевич Т. Ю. *Теорія і методика фізичного виховання: підручник для вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту* / В. І. Григор'єв, М. О. Третяков, за ред. Т. Ю. Круцевич. том 2. Київ: Олімп. л-ра, 2008. 391 с.
14. Ландо О. А. Управління формуванням здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06. Київ, 2015. 20. с.

15. Митчик О. Здоров'язберігальне середовище та здоров'язберігаючі технології у вищому навчальному закладі. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2012. № 4(20). С. 156–160.
16. Назарук В. Л. Особливості використання здоров'язбережувальних технологій у підготовці майбутніх лікарів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. Вип. 1. С.187–189.
17. Назарук В. Л. Педагогічні умови формування культури здоров'я майбутніх лікарів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2016. Вип. 34. С. 124–126.
18. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2025 роки*. URL: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf173 (дата звернення 10.01.2024)
19. Новакова Л. В. *Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх лікарів на засадах міждисциплінарної інтеграції*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04: Хмельницький, 2016. 267 с.
20. Павлов Ю. О. Психолого-педагогічні аспекти формування професійного здоров'я майбутніх фахівців: *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання*: матеріали звітної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 березня 2013 р.) ІПТО НАПН України, м. Київ, Україна, С. 167–170.
21. Павлов Ю. О. Формування у майбутніх фахівців компетенцій здоров'язбереження. *Гуманітар. вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун. ім. Григорія Сковороди»*. 2013. Вип. 28. Т.2. С. 456–462.
22. Поліщук Н. М. Здоров'язберігаюча компетентність особистості. *Магістр медсестринства: український науково-практичний журнал*. 2013. № 1. С. 10–17.
23. Пометун О. І. *Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн*. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112.
24. *Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)*. Київ: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с.
25. Тевкун В. В. Здоров'язбережувальні компетенції – основа професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 115. С. 227–230.
26. *Указ Президента України від 9 лютого 2016 року № 42/2016 «Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#n14> (дата звернення 10.01.2024)
27. Халло О. Є. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2014. Вип.1. 45 (106). С. 168–170.
28. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців у системі професійно-технічної освіти. *Креативна педагогіка*. 2011. № 4. С. 28–34.

REFERENCES

1. Andriushchenko L. Aktualni problemy fizychnoho vykhovannia riznykh verstv naselennia [Actual Problems of Physical Education of Different Segments of the Population]: Materialy I Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii (Kharkiv, 20 travnia 2015 r.). Kharkiv: KhDAFK, 2015. 97 s. [in Ukrainian]

2. Andriushchenko T. K. Teoretychni aspekty problemy formuvannia zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti [Theoretical Aspects of the Problem of Forming Health-saving Competence]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. 2012. No 1(19). S. 11–20. [in Ukrainian]
3. Andriushchenko T. K. Formuvannia zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti yak sotsialno-pedahohichna problema [Formation of Health-saving Competence as a Socio-pedagogical Problem]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Sotsialna pedahohika*. 2012. No 7. S. 123–127. [in Ukrainian]
4. Bashavets N. A. *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia kultury zdoroviazberezhennia yak svitohliadnoi oriiantatsii studentiv vyshchych ekonomichnykh navchalnykh zakladiv* [Theoretical and Methodological Bases of Forming a Culture of Health Care as a Worldview Orientation of Students of Higher Economic Educational Institutions]: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04. Odesa, 2012. 555 s. [in Ukrainian]
5. Bielikova N. O., Sushchenko L. P. *Terminolohiia napriamu pidhotovky «Zdorovia liudyny»: navch. Posibnyk* [Terminology of the Field of Study «Human Health»: a Study Guide]. Kyiv: TOV «Kozari», 2009. 182 s. [in Ukrainian]
6. Voronin D. Ye. *Formuvannia zdoroviazberihaiuchoi kompetentnosti studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv zasobamy fizychnoho vykhovannia* [Formation of Health-saving Competence of Students at Universities by Means of Physical Education]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.07. Kherson, 2006. 222 s. [in Ukrainian]
7. Zavydivska N. N. *Teoretyko-metodychni zasady fundamentalizatsii fizkulturno-ozdorovchoi osvity studentiv u protsesi zdoroviazberezhualnoho navchannia* [Theoretical and Methodological Bases of Fundamentalisation of Students' Physical Culture and Health Education in the Process of Health-saving Education]: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.02. Kyiv, 2013. 509 s. [in Ukrainian]
8. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»: chynne zakonodavstvo zi zminamy ta dopov. stanom na 1 veresnia 2017 roku* [Law of Ukraine «On Higher Education»: Current Legislation as Amended and Supplemented September, 1, 2017]: (ofits. tekst). Kyiv: Palyvoda A. V., 2017. 100 s. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia 10.01.2024) [in Ukrainian]
9. *Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. No 2145-VIII* [On education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 No. 2145-VIII]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (data zvernennia 10.01.2024) [in Ukrainian]
10. *Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrainy vid 11. 06. 2015 r.* [On Physical Culture and Sport: Law of Ukraine dated 11.06.2015]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3808-123>. (data zvernennia 10.01.2024) [in Ukrainian]
11. Ivani I. V. *Kharakterystyka sutnosti zdoroviazberihaiuchoi kompetentnosti vchytelia fizychnoi kultury* [Characteristics of the Essence of Health-saving Competence of Physical Education Teacher]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*. 2013. No 3. S. 18–22. [in Ukrainian]
12. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektyvy* [Competence-based Approach in Modern Education: World Experience and Ukrainian Perspectives]: Biblioteka z osvitoi polityky / pid zah. red. O. V. Ovcharuk. Kyiv: «K.I.S.», 2004. 112 s. [in Ukrainian]
13. Krutsevych T. Yu. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia: pidruchnyk dlia vyshchych navchalnykh zakladiv fizychnoho vykhovannia i sportu* [Theory and Methods of Physical Education: a Textbook for Higher Educational Institutions of Physical Education and Sports] / V. I. Hryhoriev, M. O. Tretiakov, za red. T. Yu. Krutsevych. tom 2. Kyiv: Olimp. I-ra, 2008. 391 s. [in Ukrainian]

14. Lando O. A. *Upravlinnia formuvanniam zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly u pedahohichnykh koledzhakh* [Managing the Formation for Perspective Primary School Teachers' Health-saving Competence in Pedagogical Colleges]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.06. Kyiv, 2015. 20. s. [in Ukrainian]
15. Mytchyk O. *Zdoroviazberihalne seredovyshche ta zdoroviazberihaiuchi tekhnolohii u vyshchomu navchalnomu zakladi* [Health-preserving Environment and Health-preserving Technologies at Universities]. *Fizychne vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*. 2012. No 4(20). S. 156–160. [in Ukrainian]
16. Nazaruk V. L. *Osoblyvosti vykorystannia zdoroviazberezhualnykh tekhnolohii u pidhotovtsi maibutnikh likariv* [Features of the Use of Health-saving Technologies in the Training of Perspective Doctors]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota*. 2016. Vyp. 1. S.187–189. [in Ukrainian]
17. Nazaruk V. L. *Pedahohichni umovy formuvannia kultury zdorovia maibutnikh likariv* [Pedagogical Conditions for the Formation of Health Culture of Perspective Doctors]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: «Pedahohika, sotsialna robota»*. 2016. Vyp. 34. S. 124–126. [in Ukrainian]
18. *Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2025 roky* [National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012–2025]. URL: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf173 (data zvernennia 10.01.2024) [in Ukrainian]
19. Novakova L. V. *Formuvannia zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti maibutnikh likariv na zasadakh mizhdystsyplinarnoi inteɦratsii* [Formation of Health-saving Competence of Perspective Doctors on the Basis of Interdisciplinary Integration]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04: Khmelnytskyi, 2016. 267 s. [in Ukrainian]
20. Pavlov Yu. O. *Psykhologo-pedahohichni aspekty formuvannia profesiinoho zdorovia maibutnikh fakhivtsiv* [Psychological and Pedagogical Aspects of the Formation of Professional Health of Perspective Specialists]: *Naukovo-metodychne zabezpechennia profesiinoi osvity i navchannia: materialy zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Kyiv, 28 bereznia 2013 r.) IPTO NAPN Ukraina, m. Kyiv, Ukraina, S. 167–170. [in Ukrainian]
21. Pavlov Yu. O. *Formuvannia u maibutnikh fakhivtsiv kompetentsii zdoroviazberezhennia* [Formation of Health Care Competencies for Perspective Specialists]. *Humanitar. visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzh. ped. un. im. Hryhoriia Skovorody»*. 2013. Vyp. 28. T.2. S. 456–462. [in Ukrainian]
22. Polishchuk N. M. *Zdoroviazberihaiucha kompetentnist osobystosti* [Health-saving Competence of the Individual]. *Mahistr medsestrynstva: ukrainskyi naukovo-praktychnyi zhurnal*. 2013. № 1. S. 10–17. [in Ukrainian]
23. Pometun O. I. *Teoriia i praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnogo pidkholu v dosvidi zarubizhnykh krain* [Theory and Practice of Consistent Implementation of the Competence Approach in the Experience of Foreign Countries]. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy: Biblioteka z osvitoi polityky / pid zah. red. O. V. Ovcharuk*. Kyiv: «K.I.S.», 2004. 112. [in Ukrainian]
24. *Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG)* [Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)]. Kyiv: TOV «TsS», 2015. 32 s.[in Ukrainian]
25. Tevkun V. V. *Zdoroviazberezhualni kompetentsii – osnova profesiinoi pidhotovky maibutnikh vchyteliv fizychnoi kultury* [Health-saving Competences as the Basis for the Professional Training of Perspective Physical Education Teachers]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Ser.: Pedahohichni nauky*. 2014. Vyp. 115. S. 227–230. [in Ukrainian]

26. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 9 liutoho 2016 roku № 42/2016 «Natsionalna stratehiia z ozdorovchoi rukhovoï aktyvnosti v Ukraini na period do 2025 roku «Rukhova aktyvnist – zdorovyï sposib zhyttia – zdorova natsiia» [Decree of the President of Ukraine dated February, 9th, 2016 No. 42/2016 «National Strategy for Healthy Physical Activity in Ukraine for the Period up to 2025 «Physical Activity – Healthy Lifestyle – Healthy Nation»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#n14> (data zvernennia 10.01.2024) [in Ukrainian]

27. Khallo O. Ye. Formuvannia zdoroviazberezhuvalnoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv [Formation of Health-saving Competence for Perspective Teachers]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky*. 2014. Vyp.1. 45 (106). S. 168–170. [in Ukrainian]

28. Iahupov V. V. Kompetentnisnyi pidkhid do profesiinoï pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u systemi profesiino-tekhnichnoi osvity [Competence-based Approach to Professional Training of Perspective Specialists in the System of Vocational Education]. *Kreatyvna pedahohika*. 2011. No 4. S. 28–34. [in Ukrainian]

FORMATION OF HEALTH-SAVING COMPETENCE FOR PERSPECTIVE PHARMACISTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING: THEORETICAL CONCEPTS

Hryhorii Pustovit

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,

Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0001-7743-7831

e-mail: h.pustovit@gmail.com

Dmytro Saranchuk,

PhD candidate in the speciality
011 Educational and Pedagogical Sciences
at the Department of Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,

Rivne, Ukraine

ORCID: 0009-0001-9755-1460

e-mail: dmytro.saranchuk@gmail.com

Abstract. The article describes the content of key competencies, the content of which is a set of universal knowledge acquired by an individual, which is characterised by a wide level of generalisation, including general scientific and general professional categories, concepts, laws, principles, and regularities of functioning of science, technology, and modern Ukrainian society. The article describes the components of the concept of «health-saving competence», which is several important key competencies for a perspective pharmacist that contribute to the preservation of his/her health and adherence to a healthy lifestyle and at the same time create a holistic model of this competence. Within these competencies, the following competencies are distinguished and described: cognitive, general psychological, informational, emotional, reflective, and communicative. In addition, health-saving values and value orientations are highlighted and characterised. The author

defines the essential features and content of the first general theoretical concept of the issue of the formation for perspective pharmacists' health-saving competence in the process of professional training. In the same context, the author specifies and characterises the content of the following theoretical concepts - conceptual and categorical. As educational legislative acts and governmental documents regulating the formation of health-saving competence for perspective pharmacists at medical universities are important in the context of our research issue, therefore, these legislative acts and governmental documents constitute the essence of the third theoretical concept of the formation of the phenomenon being investigated. Thereby, it has been proved that nowadays the educational process in medical universities should be subordinated to the main purpose - to create conditions for the effective obtaining of systematic professional knowledge by perspective pharmacists, the acquisition of skills and social experience in maintaining their health and the health of other people.

Keywords: perspective pharmacists, health, competence, health care competence, professional training, medical universities, theoretical concepts.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2024 р.

UKD 37.016:821

DOI: 10.35619/.vi2.28

Maria Bagrij

doktor nauk pedagogicznych,
profesor nadzwyczajny Katedry Zarządzania i Marketingu,
Przykarpacki Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Stefanyka,
Iwano-Frankiwnsk, Ukraina
ORCID: 0000-0002-3506-9900
e-mail: mariya.bagrij@pnu.edu.ua

Iryna Humeniuk

doktor nauk pedagogicznych,
profesor Katedry Edukacji Podstawowej,
Przykarpacki Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Stefanyka,
Iwano-Frankiwnsk, Ukraina
ORCID: 0000-0002-0790-6732
e-mail: iryna.humeniuk@pnu.edu.ua

WPROWADZENIE KIERUNKÓW ROZWOJU KONCEPCJI PEDAGOGICZNYCH ORAZ DZIAŁALNOŚCI EDUKACYJNO-WYCHOWAWCZEJ PISARZY UKRAIŃSKICH ZACHODNIEJ UKRAINY DO WSPÓŁCZESNEJ PRAKTYKI PEDAGOGICZNEJ I PEDAGOGICZNEJ

Abstrakcyjny. Naukowa analiza problemu rozwoju idei pedagogicznych i działalności edukacyjnej ukraińskich pisarzy zachodniej Ukrainy (koniec XVIII – lata 30. XX wieku) jest nie tylko istotny, ale także produktywny kierunek współczesnych badań historycznych i pedagogicznych i twórczych poszukiwań praktyków edukacyjnych.

We współczesnej przestrzeni edukacyjnej i pedagogicznej Ukrainy prowadzone są aktywne poszukiwania i testowanie skutecznych środków doskonalenia edukacji i wychowania dzieci i młodzieży w celu wypracowania optymalnych modeli samorealizacji jednostki. Celowa działalność w tym obszarze nauczania przyczynia się także do zaspokajania twórczych potrzeb i żądań nauczycieli oraz do studiowania, systematyzacji i popularyzacji zaawansowanego doświadczenia pedagogicznego.

Celem uczniów – przyszłych nauczycieli – jest zdobycie wiedzy o kierunkach rozwoju myśli pedagogicznej i działalności edukacyjnej pisarzy ukraińskich zachodniej Ukrainy końca XVIII – lat 30. XX wieku. warto podkreślić główne zadania – obiektywną analizę retrodoświadczenia trendów w rozwoju idei pedagogicznych i działalności edukacyjnej pisarzy ukraińskich zachodniej Ukrainy badanego okresu, zwracając uwagę na praktykę wdrażania tego procesu w systemie oświaty, na zajęciach pozalekcyjnych, w systemie oświaty publicznej. Rzeczywistość pedagogiczna narzuca zmianę poglądów na treści i cechy wychowania oraz kompetencje, jakie musi opanować przyszły nauczyciel, uwzględniając zadania szkoły w zakresie rozumienia treściowych cech wychowania – wychowania – rozwoju dzieci w wieku szkolnym, jak również a także systematyzacja idei pedagogicznych i uogólnienie doświadczeń działalności edukacyjnej pisarzy ukraińskich zachodniej Ukrainy

końca XVIII art. - pierwszą trzecią XX wieku w celu uwypuklenia potencjału edukacyjnego i edukacyjnego ich twórczego dziedzictwa w kontekście reformy ukraińskiego systemu edukacji.

Słowa kluczowe: kompetencje, pedagogika, trendy, system edukacji, Zachodnia Ukraina, szkolenie, wychowanie, szkolnictwo.

Sformułowanie problemu. W procesie rozwiązywania postawionych zadań: a) na podstawie analizy literatury naukowej scharakteryzować stan rozwoju problemu badania idei pedagogicznych i działalności oświatowej pisarzy ukraińskich końca XVIII wieku. – pierwsza trzecia XX wieku; b) poznanie znaczenia działalności edukacyjnej pisarzy ukraińskich zachodniej Ukrainy badanego okresu; c) odsłonić istotę i treść poglądów pedagogicznych pisarzy ukraińskich końca XVIII wieku. – 1939; d) przeanalizować rozwój działalności edukacyjnej pisarzy ukraińskich zachodniej Ukrainy w badanym okresie; e) zarysować możliwości wykorzystania idei pedagogicznych i doświadczeń działalności edukacyjnej pisarzy ukraińskich zachodniej Ukrainy końca XVIII wieku. – pierwsza trzecia XX wieku w systemie oświaty narodowej; e) w celu poszerzenia zawodowego światopoglądu, wzbogacenia kultury duchowej przyszłego nauczyciela itp. uczniowie powinni zdobywać wiedzę o istocie i treści idei pedagogicznych pisarzy ukraińskich tego okresu w kontekście ich pracy pedagogicznej, edukacji publicznej, działalność naukowo-badawcza. Przyszli nauczyciele powinni angażować się w podstawowe wartości, kulturę ukraińską poprzez fikcję, poszerzać zainteresowania kulturalne i poznawcze; wszechstronnie wzbogaca duchowo itp [1, s. 234].

Studium dorobku twórczego pisarzy ukraińskich zachodniej Ukrainy końca XVIII wieku. – pierwsza trzecia XX wieku przyczyni się do aktywnej formacji i samorealizacji jednostki we współczesnym świecie; edukacja świadomego narodowo obywatela Ukrainy; kształtowanie i utwierdzanie humanistycznego światopoglądu wartości indywidualnych, narodowych i uniwersalnych; zainteresowanie dziełem sztuki jako fenomenem sztuki słowa, swoistym narzędziem poznawania świata i siebie w nim; podnoszenie ogólnego poziomu nauczania, zapoznavanie ukraińskich uczniów, studentów, pedagogów z twórczością mało znanych postaci pisarzy-pedagogów, których dzieła mogą zająć godne miejsce we współczesnych podręcznikach, elementarzach, podręcznikach i innej literaturze edukacyjnej i referencyjnej; kształtowanie kultury czytania, rozwój gustu estetycznego, umiejętność odróżniania zjawisk prawdziwej kultury klasycznej i masowej; kształtowanie trwałego zainteresowania literaturą ukraińską regionu zachodniego jako znaczącym dobrem duchowym narodu, pełnoprawną sztuką oryginalną, jako ważnym czynnikiem kształtowania się osobowości narodowo świadomej, obywatela-męża stanu; kształtowanie humanistycznego światopoglądu, bogatej duchowo osobowości, o wysokich uniwersalnych wytycznych moralnych i etycznych; badanie literatury ukraińskiej w kontekstach kultury narodowej i światowej, w powiązaniach interdyscyplinarnych; rozwój zdolności twórczych i komunikacyjnych, samodzielnego i krytycznego myślenia, umiejętności udowadniania własnego zdania; rozwój umiejętności samokształcenia, chęci i zdolności do uczenia się przez całe życie.

Analiza najnowszych badań nad tym problemem. W tym kontekście istnieje potrzeba popularyzacji twórczości dla dzieci i młodzieży Jurija Szkrumelyaka, Antina Lototskiego, Bohdana Lepkiego, Andrija Czajkowskiego, Wołodymyra Radzykiewicza, Sydora

Worobkiewicza, Modesta Lewickiego, Ołeksandra Markusza, Wasyla Pachowskiego, Wasyla Grenitsy Boninty, Ivanki Mariyki Podhiryanka. Dziedzictwo literackie tych pisarzy rodzi palące problemy pedagogiczne, takie jak: kształtowanie charakteru młodego Ukraińca; wychowanie rosnącej osobowości na obywatela-patriotę; formacja czytelnika dziecięcego; wychowanie osobowości dziecka w oparciu o wartości chrześcijańskie itp. Zwróćmy uwagę tylko na niektóre z nich.

Tym samym w warunkach rosyjskiej agresji, aneksji Krymu, działań wojennych na całym terytorium Ukrainy, gdzie Ukraińcy bronią integralności granic swojego państwa, afirmacja idei narodowej nie traci na znaczeniu. Tu przede wszystkim otwierają się ogromne możliwości twórczości poetyckiej strzelców siczowych, a w szczególności twórczości pieśniarskiej, która od stu lat jest ważnym czynnikiem w wychowaniu dzieci, młodzieży i dorosłych na terenach państwowych.

Ważne będzie, aby uczniowie dowiedzieli się, że aktywnymi twórcami tej bohaterskiej epopei byli młodzi ludzie z gimnazjów, seminariów nauczycielskich, plutony, sichowicy, sokoły, studenci lwowskich uniwersytetów, nauczyciele, którzy zgłosili się na ochotnika do USS Legion, bo dla nich Ukraina była ponad wszystko. Pisarze Ususa byli bardzo młodzi, prawie w tym samym wieku: średni wiek fizyczny wynosił 20-22 lata (w 1914 r., kiedy zaczął się formować USS Legion, Wasyl Bobynski miał szesnaście lat, Oleś Babi – 17, Jurij Szkrumelyak – 19, Mychajło Kurach – 19). Roman Kupczyński – 20 lat, Julijan Nazarak – 21 lat, Mychajło Hajworonski – 22 lata, Mykoła Gołubiec – 23 lata, Lewko Lepko – 26 lat), co odcisnęło piętno na jego charakterze i tematyce, ideologii, liryzm dzieł powstałych w okopach. Prawie wszystkie dzieła liryczne braci Bohdana i Lwa Lepkich, Romana Kupczyńskiego, Stepana Czarnieckiego, Mychajła Hajworonskiego i innych autorów stały się pieśniami ludowymi. Tacy bystrzy patrioci-mężowie stanu stali się przedstawicielami nowego typu ukraińskiego odrodzenia narodowego XX wieku, który jest między innymi intelektualistą, wyjątkowo utalentowanym, utalentowanym, pracowitym, niezwykle wielostronnym, bogatym duchowo, pięknym moralnie [Baghriy, s. 420].

Tak wielkie bohaterstwo, tragedia, delikatny liryzm, które dotyczą duszy i serca każdego, budzą ducha narodowego, wzywają do wyrzeczeń w imię wolnego i niepodległego państwa ukraińskiego («Zostaw swoją starą matkę, zostaw swoją miłość, bo jest wielka potrzeba»), poezję pisaną przez dzisiejszych obrońców jej niepodległości na Wschodzie. Jednak naszym zdaniem dzisiaj brakuje takich dzieł, które kształtowałyby bojowego ducha patriotycznego i nawoływały do walki o niepodległość Ukrainy.

Z tego punktu widzenia celowe jest przestudiowanie retrodoświadczenia działalności agitacyjnej i propagandowej Biura Prasowego Ukraińskiej SRR (w 1916 r. utworzono wydziały kroniki historycznej, sztuki użytkowej, wydawnictw, muzyki i śpiewu, aby «przedstawić przed sądem historii dowody aktywnego udziału narodu ukraińskiego w wojnie»). Wśród tych postaci są Roman Kupczyński, Lewko Lepki, Stepan Czarniecki, Mychajło Hajworonski i inni artyści, którzy swoim własnym przykładem nie tylko przyczynili się do poetyckiego rozkwitu ukraińskiego łucznictwa, ale także zachęcali pokojowych Ukraińców do kreatywności.

Cel artykułu. Nowoczesne podejścia naukowe i metodologiczne (hermeneutyczne, synergistyczne, fenomenologiczne itp.) ukształtowały podstawową strategię, logikę analizy bazy badawczej i kluczowych cech poszczególnych jej komponentów. Praca ta jest organicznie uzupełniana przez rozwój operacyjnych ogólnych naukowych, dyscyplinarnych

i interdyscyplinarnych metod i technologii badawczych, które zostały również opracowane przez specjalistów z różnych dziedzin wiedzy (O. Adamenko, S. Arkhipova, V. Ivanov, O. Manaev itp.). Określają taktykę realizacji programu badań metodycznych, podejścia do rozwiązywania konkretnych problemów badawczych, zapewniają rzetelność wiedzy, formułowanie obiektywnie określonych cech i zrównoważonych cech oceny.

Prezentacja głównego materiału badawczego. Dziś skupiamy uwagę uczniów na wizerunku bohatera literackiego Iwana Mazepy. To Bohdan Lepkyi najbardziej przyczynił się do rehabilitacji historycznej postaci ukraińskiego hetmana, bojownika przeciwko jarzmowi moskiewskiemu, do ugruntowania kultu Mazepy jako bohatera narodowego Ukrainy, męża stanu, niezależnego, mądrego władcy, i autorytetem moralnym. , co było wówczas krokiem rewolucyjnym i sensacją literacką. przestrzeni artystycznej i jest dziś niezwykle aktualne [2, s. 244].

Ten ideał wychowawczy – wychowanie dzieci i młodzieży na jednostki świadome narodowo i bogate duchowo, aktywnych patriotów, posiadających cnoty chrześcijańskie, wysokie wartości moralne, dla których najważniejsze jest dobro i niepodległość przyszłego państwa ukraińskiego – realizuje się w Dzieła Ulyana Kravchenko, Katria Grynevicheva, których dzieła poświęcone państwu galicyjsko-wołyńskiemu drugiej połowy XII – początku XIII wieku, panowaniu Romana Mścisławicza, potwierdzają kult bohatera narodowego – księcia-wojownika, księżę-pan, księżę-mąż stanu, głowa państwa, która kieruje wszelkimi wysiłkami jego zjednoczenia i wzmocnienia, księżę-mądry polityk, księżę dyplomata, księżę-mąż wielkiego rycerskiego honoru, godności, dobroci i sprawiedliwości [1, s. 402].

Tego typu utwory tematyczne powinny teraz zająć należne im miejsce w szkolnych programach poświęconych literaturze ukraińskiej, gdyż m.in. służą kształtowaniu świadomości narodowej młodych ludzi, odzwierciedlają walkę narodu ukraińskiego o prawo do własnego państwa i swojej przyszłości, zbudował swoją państwowość, bronił jej przed atakami wrogów i konfliktami wewnętrznymi [2, s. 148].

Na przykład prowadzenie zajęć z młodszymi uczniami i nastolatkami może urzeczywistnić prace dotyczące higieny i zdrowia według spuścizny Jurija Szkrumeliaka, Iwanny Błażkiewicza, Marii Pidhirianki, Kostyantyna Małyckiego, Ulany Krawczenki, Modesta Lewickiego itp.; zapoznanie nastoletnich dziewcząt z «szkolnymi opowieściami» Iryny Wilde i Oleny Tsegelskiej, gdyż we współczesnej literaturze ukraińskiej brakuje «prozy dziewczęcej/kobiecej»; czytać i omawiać z chłopcami indywidualne opowiadania Iwana Filipczaka, Antina Lototskiego, Antina Kruszelnickiego, które pełnią rolę swoistej «powieści edukacyjnej»; twórcze wykorzystanie „obrazów scenicznych» Wołodymyra Radzikiewicza, Maryki Podhiryanki, Kostyantyny Małyckiej, Antina Lotockiego, Wołodymyra Żukowieckiego, Jewgienija Bohenskiego itp., które mają na celu krzewienie miłości do ojczyzny, kształtowanie cnót chrześcijańskich (życzliwość i miłosierdzie), miłość, szacunek do rodziców, starszych, rówieśników), afirmacja wartości rodzinnych, przestrzeganie tradycji ludowych, wychowanie do miłości do pracy i wartości itp.

Badanie etapów i cech scenicznych ewolucji idei pedagogicznych w ukraińskiej działalności edukacyjnej określonego okresu przyczynia się do głębokiego zrozumienia przemian w systemie oświaty i wychowania. Analiza dokonań i trudności, z jakimi borykają się pisarze ukraińscy, pozwala ukazać ich ważną rolę w kształtowaniu narodowego paradygmatu edukacyjnego.

W okresie od końca XVIII w. do lat 30. XX w. kluczową rolę w uwydatnieniu problemów i ideałów oświatowych odegrali ukraińscy pisarze zachodniej Ukrainy. Ich twórczość i koncepcje pedagogiczne odzwierciedlały szeroki wachlarz wyzwań społecznych, politycznych i kulturowych, które zdeterminowały bieg historii regionu.

Jednym z kluczowych tematów, który przyciągnął uwagę pisarzy ukraińskich, była kwestia samoświadomości i samostanowienia narodowego. W swoich pismach analizowali znaczenie edukacji dla kształtowania tożsamości narodowej i opowiadali się za ideą własnego języka jako podstawy edukacji. Koncepcje pedagogiczne odzwierciedlały nie tylko ideały wychowawcze, ale także sposoby ich realizacji w warunkach przemian społeczno-kulturowych.

Ważnym aspektem działalności pedagogicznej pisarzy ukraińskich było pragnienie harmonijnego rozwoju osobowości. Kładli nacisk na kształtowanie nie tylko walorów poznawczych, ale także moralnych i estetycznych. Panowała także tendencja do wykorzystywania doświadczeń narodowych i kulturowych jako podstawy do budowania systemu edukacyjnego.

Systematyczna analiza źródeł i materiałów archiwalnych związanych z działalnością pedagogiczną pisarzy ukraińskich pozwala na identyfikację konkretnych metod i form oddziaływania na procesy edukacyjne. Dalsze badania tych aspektów mogą dostarczyć nowych podejść do opracowania skutecznych strategii nowoczesnej edukacji, a także uwzględnić znaczenie dziedzictwa ukraińskich nauczycieli dla kształtowania polityki edukacyjnej.

Ogólnie rzecz biorąc, naukowa analiza rozwoju idei pedagogicznych i działalności edukacyjnej ukraińskich pisarzy zachodniej Ukrainy w określonym okresie historycznym otwiera szeroką przestrzeń do refleksji i dalszych badań w kontekście kształtowania się środowiska edukacyjnego i narodowej tożsamości kulturowej –postrzeganie».

Wnioski i perspektywy dalszych badań. Tym samym problematyka rozwoju myśli pedagogicznej i działalności edukacyjnej pisarzy ukraińskich na Ukrainie Zachodniej (koniec XVIII – lata 30. XX w.) jest istotna i istotna dla współczesnej edukacji i wychowania. Świadczy o tym zachowanie tradycji, w oparciu o które powstały ogólnokształcące instytucje edukacyjne, które zmieniły swój status, oraz różne formy studiowania koncepcji pedagogicznej i honorowania pamięci artystów (konferencje naukowe, projekty naukowe, wydawanie książek, osobiste nagrody itp.). Twórcze wykorzystanie idei pedagogicznych ukraińskich pisarzy zachodniej Ukrainy badanego okresu przyczyni się do skutecznej reformy nowoczesnego systemu edukacji na Ukrainie i udoskonalenia technologii pedagogicznych w nauczaniu dyscyplin pedagogicznych i literackich.

Wprowadzenie trendów rozwoju idei pedagogicznych i działalności edukacyjnej ukraińskich pisarzy zachodniej Ukrainy do dzisiejszej praktyki edukacyjnej i pedagogicznej może być ważnym krokiem w kierunku doskonalenia systemu edukacji i kształtowania pozytywnych wartości w społeczeństwie. Oto kilka możliwych sposobów realizacji tego zadania: opracowanie i wdrożenie specjalnych programów edukacyjnych obejmujących dzieła ukraińskich pisarzy zachodniej Ukrainy jako obowiązkowy materiał do nauki w szkołach i uczelniach wyższych; zaangażowanie nauczycieli w rozwój metod nauczania opartych na twórczości tych pisarzy; organizowanie wydarzeń literackich, festiwali i konferencji ku czci pisarzy, podczas których poruszane są pedagogiczne i edukacyjne aspekty ich twórczości; tworzenie przestrzeni wymiany doświadczeń pomiędzy nauczycielami i

pisarzami w celu wprowadzania innowacyjnych pomysłów do procesu edukacyjnego; wydawanie podręczników szkoleniowych, materiałów metodycznych i zasobów elektronicznych, które pomogą nauczycielom efektywnie wykorzystywać twórczość pisarzy w praktyce pedagogicznej; rozwój formatów gier do nauki literatury, które przyczynią się do ciekawszego i efektywniejszego uczenia się materiału; współpraca z organizacjami i stowarzyszeniami literackimi w celu wspierania inicjatyw pedagogicznych; współpraca ze środkami masowego przekazu w celu popularyzacji myśli pisarzy ukraińskich i ich wpływu na działalność pedagogiczną; opracowanie materiałów informacyjnych podkreślających wagę wykorzystania dzieł literackich w procesie pedagogicznym.

Działania te mogą przyczynić się do skutecznego wprowadzenia idei pedagogicznych pisarzy ukraińskich zachodniej Ukrainy do praktyki oświatowo-pedagogicznej, przyczyniając się do rozwoju oświaty i wychowania pokoleń świadomych narodowo obywateli.

BIBLIOGRAFIA

1. Baghriy, M. (2020). *Idee pedagogiczne i działalność edukacyjna pisarzy ukraińskich zachodniej Ukrainy (koniec XVIII – lata 30. XX w.): monografia* / gen. wyd. Doktor, prof. G. Biławycz. Iwano-Frankowsk: NAIR. 578 s.
2. Bilavich, H. (2015). *Teoria i praktyka edukacji ekonomicznej uczniów i dorosłych na zachodniej Ukrainie (druga połowa XIX w. – początek lat 40. XX w.)* / Halyna Bilavich. Iwano-Frankowsk: NAIR 740 s.
3. 20 wybitnych ukraińskich nauczycieli. Osobistości w historii pedagogiki narodowej (2002). / pod red. JESTEM. Bojko Połtawa. 452 s.
4. *Historia pedagogiki* (1973). / pod red M. Hrycenko. Kijów: Szkoła wyższa. 447 s.

REFERENCES

1. Baghriy, M. *Idee pedagogiczne i działalność edukacyjna pisarzy ukraińskich zachodniej Ukrainy (koniec XVIII – lata 30. XX w.): monografia* [Pedagogical Ideas and Educational Activities of Ukrainian Writers of Western Ukraine (the end of the 18th 1930s): a monograph] / gen. wyd. Doktor, prof. G. Biławycz. Iwano-Frankowsk: NAIR, 2020. 578 s. [in Ukrainian]
2. Bilavich, H. *Teoria i praktyka edukacji ekonomicznej uczniów i dorosłych na zachodniej Ukrainie (druga połowa XIX w. – początek lat 40. XX w.)* [Theory and Practice of Economic Education of Students and Adults in Western Ukraine (Second Half of the 19th century – early 1940s)] / Halyna Bilavich. Iwano-Frankowsk: NAIR, 2015. 740 s. [in Ukrainian]
3. 20 wybitnych ukraińskich nauczycieli. Osobistości w historii pedagogiki narodowej [20 outstanding Ukrainian Teachers. Personalities in the History of National Pedagogy] / pod red. JESTEM. Bojko Połtawa, 2002. 452 s. [in Ukrainian]
4. *Historia pedagogiki* [History of Education] / pod red M. Hrycenko. Kijów: Szkoła wyższa, 1973. 447 s. [in Ukrainian]

**IMPLEMENTATION OF THE DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF
PEDAGOGICAL CONCEPTS AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF WRITERS
OF WESTERN UKRAINE IN MODERN PEDAGOGICAL AND EDUCATIONAL
PRACTICE**

Maria Bahrii

Doctor of Sciences (in Pedagogy),
Associate Professor at Management and Marketing Department of
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3506-9900
e-mail: mariya.bagriy@pnu.edu.ua

Iryna Humeniuk

Doctor of Sciences (in Pedagogy),
Professor at Primary Education Department of
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0790-6732
e-mail: iryna.humeniuk@pnu.edu.ua

Abstract. The scientific analysis of the problem of development of pedagogical ideas and educational activities of Ukrainian writers of Western Ukraine (the end 18th – 30s of the 20th century) is not only relevant, but also a productive direction of modern historical and pedagogical research and creative searches of educational practitioners.

The modern educational and pedagogical space of Ukraine is actively searching for and testing effective means of improving the education and upbringing of children and youngsters in order to develop optimal models of self-realisation. Targeted activities in this area of education also help to meet the creative needs and demands of teachers and to study, systematise and promote best teaching practice.

In order for students – future teachers – to acquire knowledge about the trends in the development of pedagogical ideas and educational activities of Ukrainian writers of Western Ukraine in the end of the 18th – 30s of the 20th century, it is worth highlighting the main tasks – an objective analysis of the retrospective experience of the trends in the development of pedagogical ideas and educational activities of Ukrainian writers of Western Ukraine of the studied period, coverage of the practice of implementing this process in the educational system, in extracurricular activities, and in the system of public education. The pedagogical reality dictates a change in views on the content and features of education and the competences that a perspective teacher should master, taking into account the tasks of the school in terms of understanding the content characteristics of teaching, upbringing and development of students, as well as systematisation of pedagogical ideas and generalisation of the experience of educational activities of Ukrainian writers of Western Ukraine in the end of the 18th – 30s of the 20th century, in order to highlight the educational potential of their creative heritage in the context of reforming the Ukrainian education system.

Keywords: competence, pedagogy, trends, education system, Western Ukraine, education, upbringing, schooling.

**ВПРОВАДЖЕННЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ
ТА ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПИСЬМЕННИКІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ
В СУЧАСНУ ПЕДАГОГІЧНУ ТА ОСВІТНЮ ПРАКТИКУ**

Багрій Марія

доктор педагогічних наук,

доцент кафедри менеджменту та маркетингу

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна

ORCID: 0000-0002-3506-9900

e-mail: mariya.bagriy@pnu.edu.ua

Гуменюк Ірина

доктор педагогічних наук,

професор кафедри початкової освіти,

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна

ORCID: 0000-0002-0790-6732

e-mail: iryna.humeniuk@pnu.edu.ua

Анотація. Науковий аналіз проблеми розвитку педагогічних ідей і просвітницької діяльності українських письменників Західної України (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.) є не лише актуальним, а й продуктивним напрямом сучасних історико-педагогічних досліджень та творчих пошуків освітян-практиків.

У сучасному освітньо-педагогічному просторі України здійснюється активний пошук і апробація ефективних засобів удосконалення навчання й виховання дітей та юнацтва задля випрацювання оптимальних моделей самореалізації особистості. Цілеспрямована діяльність у цій ділянці шкільництва сприяє також задоволенню творчих потреб і запитів учителів та вивченню, систематизації і популяризації передового педагогічного досвіду.

З метою здобуття студентами – майбутніми вчителями – знань про тенденції розвитку педагогічних ідей і просвітницької діяльності українських письменників Західної України кінця XVIII – 30-х рр. XX ст. варто виокремити головні завдання – об'єктивний аналіз ретродосвіду тенденцій розвитку педагогічних ідей і просвітницької діяльності українських письменників Західної України досліджуваного періоду, висвітлення практики реалізації цього процесу в освітній системі, у позашкільній, системі громадського просвітництва. Педагогічна реальність диктує зміну поглядів на зміст і особливості освіти та компетенції, якими повинен оволодіти майбутній учитель з урахуванням завдань школи в площині осмислення змістових характеристик навчання–виховання–розвитку школярів, а також систематизування педагогічних ідей та узагальнення досвіду просвітницької діяльності українських письменників Західної України кінця XVIII ст. – першої третини XX століття задля виокремлення освітньо-виховного потенціалу їхньої творчої спадщини в контексті реформування української системи освіти.

Ключові слова: компетентність, педагогіка, тенденції, система освіти, Західна Україна, навчання, виховання, шкільництво.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2024 р.

УДК 378. 016: [373. 3. 011. 3 – 015: 373. 3. 013]

DOI: 10.35619/vi2.21

Петренко Оксана

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-6906-3542,
e-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

Петренко Інна

доктор філософії, викладач кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-2320-6100,
e-mail: inna.petrenko@rshu.edu.ua

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті на основі цілісного аналізу теорії та практики професійної освіти схарактеризовано теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації і здійснення виховної роботи з учнями молодшого шкільного віку в Новій українській школі. З'ясовано, що в умовах модернізації системи вищої педагогічної освіти в Україні суттєво змінюються напрями, зміст і сутність професійної підготовки вчителя початкових класів.

Доведено, що в процесі вивчення майбутніми вчителями початкових класів фахових дисциплін в закладі вищої педагогічної освіти ефективно відбувається формування і розвиток їхньої виховної компетентності (професійного мислення, емоційного інтелекту, творчих потенцій, засвоєння освітніх цінностей і ціннісних орієнтацій, досвіду соціальної адаптації та соціалізації зростаючої особистості до викликів і загроз сучасного українського соціуму). Складовими такої компетентності визначено: знання, уміння і практичні навички, досвід проектування ефективних напрямів виховання дітей, комунікативні уміння й навички здійснення, аналізу й прогнозування ефективності педагогічної взаємодії усіх учасників виховного процесу в початковій школі на засадах дитиноцентризму, співпраці, співтворчості, сформована автономія та відповідальність через розвиток педагогічного мислення, творчу активність,

самостійне вдосконалювання рівня організації виховного процесу в початковій школі.

Визначено й схарактеризовано сучасні провідні принципи організації і здійснення професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів з реалізації стратегії побудови виховного процесу в початковій школі.

Виокремлено й проаналізовано сутність основних вимог щодо змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації виховної роботи в Новій українській школі.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній вчитель початкових класів, виховна робота, початкова школа, виховна компетентність, учні молодшого шкільного віку, Нова українська школа.

Актуальність проблеми. Процеси підвищення якості професійної освіти та якості освітньої діяльності вищої школи спрямовані на формування особистості, яка відповідає потребам розвитку українського суспільства у XXI столітті. У цьому контексті особливої актуальності набувають питання оновлення змісту підготовки майбутніх учителів початкової школи в сучасних закладах вищої педагогічної освіти як екстраполяції глобальних освітніх тенденцій, що детермінують підвищення не лише якості, але й незаперечної значущості професійної підготовки майбутнього вчителя початкової ланки освіти завдяки орієнтації творчого освітнього середовища цих закладів на суб'єктність здобувача вищої педагогічної освіти, формування його як професійної, так і соціальної активності, громадянської позиції та патріотизму.

Упровадження Концепції «Нова українська школа» в освітній простір початкової школи актуалізувало важливість вирішення численних теоретико-методичних проблем професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, формування його системних наукових знань, вироблення умінь і навичок їх практичного застосування у майбутній професійній діяльності, побудови ефективних суб'єкт-суб'єктних відносин, співпраці і співтворчості усіх учасників освітнього процесу, упровадження педагогіки партнерства, що має забезпечити сприятливі умови освіти, виховання, розвитку і соціалізації кожного з учнів молодшого шкільного віку [6].

Крім цього, актуалізуємо увагу на тому, що сучасний освітній процес в закладах вищої педагогічної освіти зорієнтований на динамічні позитивні зміни у професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів, що має забезпечити насамперед формування і розвиток їхнього професійного мислення, емоційного інтелекту, творчих потенцій, засвоєння освітніх цінностей та ціннісних орієнтацій, досвіду соціальної адаптації і соціалізації зростаючої особистості до викликів і загроз сучасного українського соціуму. На підставі зазначеного вище можемо зробити висновок, що сучасні тенденції і закономірності оновлення змісту професійної підготовки майбутніх вчителів

початкових класів, суттєві інтеграційні процеси впровадження провідних напрямів і принципів Нової української школи спрямовуються насамперед на формування професійних компетентностей у межах змісту всіх дисциплін (обов'язкового і вибіркового компонентів) освітньо-професійної програми як єдність теоретичної та суто практичної підготовки, засвоєння як традиційних, так і інноваційних форм, методів та засобів власне здобуття якісної професійної освіти, умінь і навичок самоосвіти й професійного самовдосконалення. У цьому контексті, як зазначають О. Сергійчук і Ю. Багно, ефективна реалізація сучасних стратегічних освітніх завдань неможлива без підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої педагогічної освіти, позаяк «...вчитель сьогодні є носієм інтелектуального, морально-духовного, творчого потенціалу, завдяки чому детермінується розвиток зростаючої особистості людини та українського суспільства у цілому» [11, с. 174].

Зі свого боку, І. Зязюн неодноразово акцентував увагу на тому, що в «...процесі суспільних перетворень центральною фігурою є саме вчитель. Адже від його образу, соціальної позиції, інтелекту, ціннісно-цільових установок та морально-духовних ставлень залежать результати створення нової людини її професійної спроможності у продовж майбутнього дорослого життя...» [8].

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Розв'язанню актуальних проблем організації особистісно-орієнтованого освітнього простору в сучасних закладах освіти на всіх рівнях, наукового обґрунтування сучасної теорії і практики виховання, актуалізації інноваційного змісту, форм і методів здійснення виховного процесу присвячені дослідження І. Бега, О. Дубасенюк, І. Зязюна, В. Ільченко, В. Моляко, Н. Ничкало, О. Пехоти, О. Савченко, В. Рибалко, І. Якиманської й ін.

Розробленню й упровадженню у практику Нової української школи теоретичних засад формування і розвитку вчителя початкових класів, його професійного самовираження, самостановлення та самоствердження присвячено наукові праці Н. Бібік, В. Бондаря, М. Вашуленка, Л. Гриневич, О. Комар, Л. Кондрашової, Т. Кравчинської, О. Савченко, Г. Тарасенко, Л. Хомич та ін. Зокрема, В. Бондар актуалізував увагу на необхідності застосування інноваційних технологій управління освітнім процесом початкової школи, дотримання принципів управління, що забезпечують ефективність формування професійної компетентності та педагогічної майстерності вчителя [2].

Професійна підготовка вчителів початкових класів, формування їхніх професійних компетентностей, набуття досвіду виховання і розвитку дітей є предметом наукових пошуків І. Хижняк, О. Павлик, Н. Білоконної, О. Лисевич й ін.

Мета статті – на основі цілісного аналізу теорії та практики професійної освіти схарактеризувати теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх

учителів початкових класів до організації і здійснення виховної роботи з учнями молодшого шкільного віку в умовах Нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У відповідності до стратегічних напрямів реформування початкової ланки освіти загальною метою й місією Нової української школи є «різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві. Найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до життя; це учень/учениця, які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянином/громадянкою України» [7, с. 13].

Як зазначають М. Євтух і Н. Терентьєва, вирішення цих стратегічних завдань актуалізує низку ключових положень в діяльності Нової української школи, що «...потребують особливої уваги як з боку вчителів, так і з боку батьків і громадськості в цілому. Це, зокрема, формування ключових компетентностей учнів молодшого шкільного віку для життя, педагогіка партнерства; орієнтація на потреби дитини в освітньому середовищі початкової школи; готовність до упровадження інновацій як умотивований вчитель; нові стандарти і результати навчання; автономія школи і вчителя, прозоре фінансування освіти» [3, с. 72–77].

Результати аналізу практики діяльності закладів вищої педагогічної освіти дають підстави для висновку, що сьогодні особлива увага в суспільстві відведена підготовці майбутніх учителів школи першого ступеня, оскільки успішність реформ у цій освітній галузі суттєво залежить саме від «...умотивованого вчителя, який має свободу творчості й розвивається професійно, оскільки від його творчої активності, вмотивованості на самостійне досягнення вищого рівня професіоналізму і педагогічної майстерності залежить і буде залежати у майбутньому якість власне його освітньої діяльності й відповідна якість освіти, що здобувають учні» [7, с. 11].

Наступним важливим конструктом початкової ланки освітньої галузі є зміст навчання, виховання, розвитку і соціалізації учнів молодшого шкільного віку, що екстраполюється на перелік і сутність ключових компетентностей для життя, які визначені в Державному стандарті початкової освіти. Саме у змісті цього документа визначено мету початкової освіти, що полягає у всебічному розвитку дитини, її талантів, здібностей, компетентностей і наскрізних умінь та навичок відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [9].

Отже, сучасна професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів передбачає насамперед його формування як високопрофесійного фахівця, який ознайомлений з сучасними світовими та вітчизняними психолого-педагогічними теоріями і концепціями виховання дитини у школі першого ступеня, ґрунтовно підготовлений до організації виховання молодших школярів та розв'язання важливих завдань їхньої життєтворчості.

У контексті останнього можемо зробити висновок, що особливістю підготовки вчителя початкових класів до самостійної організації виховної роботи в умовах Нової української школи є те, що, на відміну від учителів-предметників базової і старшої школи, його майбутня професійна діяльність має передбачати реалізацію багатопредметності в «...освітньо-виховному середовищі початкової школи, що має належати дітям..., а тому має бути безпечним місцем, де вони відчуватимуть себе захищеними та в безпеці, де відбуватиметься більшість навчальних і виховних видів діяльності. Окрім цього, освітньо-виховне середовище має відображати філософію концепції Нової української школи та освітню програму» [7, с. 51].

Як підсумок, можемо констатувати, що в умовах модернізації системи вищої педагогічної освіти в Україні суттєво змінюються напрями, зміст і сутність професійної підготовки вчителя початкових класів, оскільки «...основною всіх перетворень в освіті має стати реальне знання потенційних можливостей дітей, прогнозування потреб, мотивів і моделей виховання й розвитку зростаючої особистості» [4].

Відтак постає низка актуальних завдань професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до здійснення виховної роботи в початковій школі у процесі вивчення фахових дисциплін, серед яких провідними є підготовка майбутніх вчителів початкових класів до розуміння й глибокого усвідомлення проблем реформування та оновлення змісту, форм і методів освітньої, виховної, розвивальної і соціалізуючої власної професійної діяльності у початковій школі; актуалізація активного й відповідального ставлення до власної ролі вчителя-реформатора в організації процесів виховання молодших школярів; формування стійкої потреби і мотивації до постійного удосконалення та поглиблення власних професійних знань; сприяння набуттю професійної майстерності у процесі застосовування засвоєних теоретичних фахових знань, відповідних умінь і практичних навичок під час педагогічної практики та в процесі подальшої самоосвіти й самоудосконалення; виховання відповідального ставлення до результатів своєї професійної діяльності; вироблення умінь і навичок організації та здійснення ефективної освітньої, виховної, розвивальної і соціалізуючої діяльності в освітньо-виховному середовищі початкової школи тощо [10].

У контексті зазначеного вище можемо зробити висновок, що у процесі вивчення майбутніми вчителями початкових класів фахових дисциплін в закладі вищої педагогічної освіти ефективно відбувається формування їхньої виховної

компетентності, складовими якої є *знання* основних категорій, закономірностей й рушійних психологічних механізмів процесу виховання та самовиховання зростаючої особистості; зміст, принципи, форми й методи організації виховного процесу в початковій школі; особливості позакласної та позашкільної виховної роботи, педагогічної співпраці з батьками молодших школярів; *уміння і практичні навички* – застосовування у власній виховній діяльності провідних форм, методів й засобів виховання молодших школярів; *досвід проєктування ефективних напрямів виховання дітей* в початковій школі на засадах загальнолюдських і національних цінностей народу; планування та аналізування виховної роботи, здійснення корекції поведінки учнів початкових класів, володіння навичками формування виховного середовища в початковій школі; сприяння самовихованню та саморозвитку молодших школярів; *комунікативні уміння і навички* здійснення, аналізу й прогнозування ефективності педагогічної взаємодії усіх учасників виховного процесу в початковій школі на засадах дитиноцентризму, співпраці, співтворчості; *сформована автономія та відповідальність* через розвиток педагогічного мислення, творчу активність, самостійне вдосконалювання рівня організації виховного процесу в початковій школі.

Вирішення цих надзвичайно актуальних проблем теорії та методики професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до організації виховної роботи в початковій школі може бути здійснено у межах двох основних напрямів. Так, у межах першого напрямку необхідним є створення в закладі вищої педагогічної освіти умов ефективного вивчення, системного аналізу, узагальнення і застосування у процесі професійної підготовки вчителями початкових класів сучасних теорій, концепцій та передового педагогічного досвіду організації і здійснення виховної роботи та соціалізації учнів початкової школи. Тоді як у межах другого напрямку, що набув незаперечної актуальності в останні роки у зв'язку з агресією росії проти нашої держави, є необхідність упровадження в майбутню професійну діяльність вчителя початкових класів психолого-педагогічних концепцій «...формування самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста й демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності» [5].

На підставі аналізу зазначеного вище є можливість визначити й схарактеризувати сучасні провідні принципи організації і здійснення професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів з реалізації стратегії побудови виховного процесу в початковій школі. Такими провідними принципами визначено:

- суб'єктність процесу виховання, гуманістичну його спрямованість, дотримання соціальної справедливості та рівних можливостей дітей у межах організації виховного процесу в початковій школі;
 - єдність виховного простору і демократичного управління процесом виховання в початковій школі;
 - упровадження програмно-цільового управління розвитком як виховного процесу, так і позитивної соціалізації та духовно-морального виховання молодших школярів;
 - виховання соціально активних і творчих особистостей як громадян демократичного суспільства, здатних реалізовувати свій особистісний потенціал на користь збереження цілісності та незалежності держави;
 - здійснення відповідального вибору на користь гуманістичних загальнолюдських та національних цінностей у побудові процесу виховання у початковій школі;
 - упровадження системного підходу до процесу професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів, надання йому цілісності, безперервності та цілепокладання (тенденції і закономірності, мета, конкретні цілі, принципи, форми, методи, засоби та технології виховання);
 - формування гуманістичного стилю педагогічного спілкування та взаємодії у процесах виховання молодших школярів, стимулювання їхньої ініціативи, самостійності суджень, критичності мислення, моральних почуттів, їхньої причетності до того, що відбувається у класі [1, с. 92];
 - врахування у змісті професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів як історико-педагогічних знань, так і сучасних психолого-педагогічних теорій виховання зростаючої особистості;
 - орієнтація на зміни, що відбулися у сфері виховання в початковій школі у зв'язку із запровадженням нового Державного стандарту повної загальної середньої освіти та Концепції Нової української школи.
- У змісті професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до організації виховної роботи в Новій українській школі є всі підстави виокремити й схарактеризувати сутність основних вимог щодо її побудови, як-от:
- створення безпечного освітньо-виховного середовища закладу початкової освіти;
 - реалізація сучасних, зокрема інтерактивних, форм, методів, засобів та технологій виховної роботи, що використовуються як на занятті, так і в позаурочній і позакласній роботі;
 - формування умінь і навичок обґрунтування загальної мети та постановки виховних цілей, спрямованих на виховання й розвиток учнів молодшого шкільного віку, незалежно від їхніх здібностей та індивідуальних особливостей;

- реалізація виховних можливостей різних видів діяльності дитини (навчальної, ігрової, трудової, спортивної, художньої тощо);
- проєктування ситуацій та подій, що розвивають емоційно ціннісну сферу дитини (культуру переживань та ціннісні орієнтації);
- розвиток ініціативності творчих здібностей, формування громадянської позиції, мотивації до праці та життя в умовах сучасного швидкозмінного світу, формування у молодших школярів культури здорового та безпечного способу життя;
- формування толерантності, умінь і навичок поведінки в полікультурному середовищі початкової школи;
- урахування культурних, етнічних, гендерних, ментальних особливостей дітей молодшого шкільного віку;
- визнання гідності, індивідуальної свободи і прав молодших школярів, їхнього сприйняття та визнання.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Вирішення такої важливої для сучасної теорії і практики професійної освіти майбутніх вчителів початкових класів в закладах вищої освіти психолого-педагогічної проблеми їхньої професійної підготовки до організації та здійснення виховної роботи у початковій школі має досить широкий спектр ще не досліджених наукових підходів, технологій і різнорівневих практичних аспектів. Подальших досліджень потребують питання застосування ІТ у формуванні досліджуваного феномена, його розвитку в дуальних формах освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. *Особистість у просторі духовного розвитку*: [навч. посіб.] / Іван Дмитрович Бех. Київ. : Академвидав, 2012. 256 с.
2. Бондар В. І. *Дидактика*: Підручник для студ. вищих пед. навч. закл. Київ: Либідь, 2005. 264 с.
3. Євтух М. Б., Терентьева Н. О. Підготовка фахівця для Нової української школи як один із напрямів формування людини з новим типом мислення. *Наукова скарбниця Донеччини*. Слов'янськ, 2018. №1. С. 72–77.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 23.12.2023).
5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді в системі освіти України до 2025 року. Наказ МОН України 06.06.2022 року №527. Режим доступу: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdilo-novu-kontseptsiyu-patriotichnogo-vyhovannya/> (дата звернення 23.12.2023).
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 17.12.2023).

7. *Нова українська школа: poradnik dla vchytelja* / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
8. *Педагогічна майстерність: Підручник* / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. В. Кривоніс та ін.; за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ: Вища школа, 2004. 422 с.
9. *Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»*. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>. (дата звернення 17.12.2023).
10. Савченко О. Я. *Виховний потенціал початкової освіти : [посібник для вчителів і методистів початкового навчання]* / Олександра Яківна Савченко. 2-ге вид., переробл. Київ: Богданова А. М., 2009. 226 с.
11. Сергійчук О. М., Багно Ю. М. Роль вчителя Нової української школи у реформуванні початкової освіти. *Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності та майбутнього: матер. III Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 квітня 2019 р., м. Чернігів)*. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2019. С. 174.

REFERENCES

1. Bekh I. D. *Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku : [navch. posib.]* [Personality in the Space of Spiritual Development: [a Study Guide]. / Ivan Dmytrovych Bekh. Kyiv: Akademvydav, 2012. 256 s. [in Ukrainian]
2. Bondar V. I. *Dydaktyka: Pidruchnyk dlia stud. vyshchych ped. navch. zakl.* [Didactics: Textbook for University Students]. Kyiv: Lybid, 2005. 264 s. [in Ukrainian]
3. Ievtukh M. B., Terentieva N. O. *Pidhotovka fakhivtsia dlia Novoi ukrainskoi shkoly yak odyh iz napriamiv formuvannia liudyny z novym typom myslennia* [Training a Specialist for the New Ukrainian School as One of the Ways to Form a Person with a New Type of Thinking]. *Naukova skarbnytsia Donechchyny*. Sloviansk, 2018. №1. S. 72–77. [in Ukrainian]
4. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 № 2145-VIII* [Law of Ukraine "On Education" dated 05.09.2017 No. 2145-VIII]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (data zvernennia 23.12.2023). [in Ukrainian]
5. *Kontseptsiiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi v systemi osvity Ukrainy do 2025 roku* [Concept of National-patriotic Education of Children and Youth in the Education System of Ukraine until 2025]. Nakaz MON Ukrainy 06.06.2022 roku No 527. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylonovu->

kontseptsiiu-patriotychnoho-vyhovannya/.(data zvernennia 23.12.2023). [in Ukrainian]

6. *Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly* [New Ukrainian school. [Conceptual Framework for Secondary School Reform]. / M-vo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 17.12.2023). [in Ukrainian]

7. *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* [The New Ukrainian School: a Teacher's Guide] / Pid zah. red. Bibik N. M. Kyiv: TOV «Vydavnychi dim «Pleiady», 2017. 206 s. [in Ukrainian]

8. *Pedahohichna maisternist: Pidruchnyk* [Pedagogical Excellence: a Textbook] / I. A. Ziaziun, L. V. Kramushchenko, I. V. Kryvonis ta in.; za red. I. A. Ziaziuna. 2 he vyd., dopov. i pererobl. Kyiv: Vyshcha shkola, 2004. 422 s. [in Ukrainian]

9. *Profesiinyi standart za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)»* [Professional Standard for the Professions «Primary School Teacher of a General Secondary Education Institution», «Teacher of a General Secondary Education Institution», «Teacher of Primary Education (with a Primary Specialist Diploma)»]. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>. (data zvernennia 17.12.2023). [in Ukrainian]

10. Savchenko O. Ya. *Vykhovnyi potentsial pochatkovoї osvity : [posibnyk dlia vchyteliv i metodystiv pochatkovoho navchannia]* [Educational Potential of Primary Education : [a Guide for Teachers and Methodologists of Primary Education] / Oleksandra Yakivna Savchenko. – 2-he vyd., pererobl. Kyiv: Bohdanova A. M., 2009. 226 s. [in Ukrainian]

11. Serhiichuk O. M., Bahno Yu. M. Rol vchytelia Novoi ukrainskoi shkoly u reformuvanni pochatkovoї osvity [The Role of Teacher of the New Ukrainian School in Reforming Primary Education]. *Naukova spadshchyna akademika Ivana Ziaziuna u vymirakh suchasnosti ta maibutnoho: mater. III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (11-12 kvitnia 2019 r., m. Chernihiv)*. Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu.A., 2019. S. 174. [in Ukrainian]

PROFESSIONAL TRAINING OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR EDUCATIONAL WORK IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Oksana Petrenko

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Head at the Department of Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0001-6906-3542,
e-mail: oksana.petrenko@rshu.edu.ua

Inna Petrenko

Doctor of Philosophy (PhD),
Lecturer at the Department of Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2320-6100,
e-mail: inna.petrenko@rshu.edu.ua

Abstract. The article based on a holistic analysis of the theory and practice of professional education, describes the theoretical and methodological principles of training perspective primary school teachers to manage and implement educational work with primary school pupils in the New Ukrainian School. It has been established that in the context of the modernisation of the system of higher pedagogical education in Ukraine, there are significant shifts in the directions, content, and essence of primary school teacher training.

The author proves that in the process of studying professional disciplines by future primary school teachers in a higher pedagogical education institution, there is an effective formation and development of their educational competence (professional thinking, emotional intelligence, creative potential, assimilation of educational values and value orientations, experience of social adaptation and socialisation of a growing personality to the challenges and threats of modern Ukrainian society). The elements of such competence are as follows: the knowledge, skills, and practical abilities, experience in designing effective areas of childhood education, communication skills, and abilities to implement, analyse and predict the effectiveness of pedagogical interaction of all participants in the educational process in primary school based on child-centredness, cooperation, co-creation, formed autonomy and responsibility by developing pedagogical thinking, creative activity, and independent improvement of the level of organisation of the educational process in primary school. The article defines and describes the current leading principles of organising and conducting professional training of perspective primary school teachers in the implementation of

the strategy of creating an educational process in primary school. There has been highlighted and defined the essence of the basic requirements concerning the content of professional training of perspective primary school teachers for the organisation of educational work in the New Ukrainian School.

Keywords: professional training, perspective primary school teacher, educational work, primary school, educational competence, primary school pupils, New Ukrainian School.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2024 р.

УДК 016:01(479)

DOI: 10.35619/.vi2.23

Савчук Борис

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID: 0000-0003-2256-0845
e-mail: boris_savchuk@ukr.net

Вінтоняк Оксана

кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри педагогіки та методик навчання
освітніх галузей і технологій початкової освіти
Коломийського педагогічного фахового коледжу
Івано-Франківської обласної ради,
м. Коломия, Україна
ORCID: 0000-0003-0040-3582
e-mail: oksana.zv@ukr.net

Снітовська Ольга

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри латинської та іноземних мов
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького,
м. Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-3086-9503
e-mail: ozlotko@gmail.com

КОУЧИНГ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті на основі аналізу українського та зарубіжного наукового дискурсу здійснено спробу термінологічної концептуалізації (визначення дефініцій, структуризація, виокремлення і характеристика основних складників) коучингу як педагогічної технології. У контексті порушеної проблеми визначено сутність понять «технологія», «педагогічна техніка», «метод», «методика», «модель», «педагогічне модулювання» тощо. З'ясовано спільне та відмінне в їхньому трактуванні у зарубіжній терміносистемі класичного коучингу та українській педагогічній науці. Зазначено, що через невдалу інтерпретацію українськими дослідниками термінології західного коучингу продукуються не зовсім сприйнятливі для його теорії і практики

новотвори на кшталт «коучингова технологія», «коучингова техніка», «коучингова методика», «коучинг-метод», «коучингова модель», «коучингове моделювання». Замість них зарубіжні автори оперують загальним поняттям «коучинговий інструментарій». Запропоновано визначення коучингової технології як цілеспрямовано організованого процесу освітньо-виховного впливу на особистість здобувача освіти від постановки конкретних цілей до здобуття очікуваних результатів. Її важливою особливістю є чітка алгоритмованість та процедура втілення у вигляді системи дій.

Розглянуто коучинг як педагогічну технологію на трьох рівнях: загальнопедагогічному – визначає коучингову технологію як цілісну систему, що має свої цілі, зміст, методи, форми, засоби, механізми навчання та взаємин суб'єктів освітнього процесу; предметному – окреслює використання коучингової технології як сукупності методів, прийомів, засобів для реалізації змісту навчання у межах певного предмета та групи, освітнього закладу; локальному (модульному) – стосується технології окремих складників освітнього процесу, що передбачають розв'язання конкретних навчальних завдань та проєктування певних компонентів освітнього процесу

Ключові слова: коучинг, педагогічна технологія, коучингова технологія, коучинговий інструментарій, науково-педагогічний дискурс.

Постановка проблеми передбачає з'ясування, наскільки уявлення української педагогічної науки про педагогічні технології суголосні з сутнісними характеристиками інструментів (моделі, методики, техніки, методи, прийоми) коучингу, представленими в західній літературі. Предметне вивчення цього питання виявило дещо суперечливу ситуацію. З одного боку, проблема технології коучингу посідає одне з чільних місць у тематичних зарубіжних та вітчизняних фахових і науково-педагогічних студіях. З іншого боку, вона залишається чи не найменш розробленою в термінологічному, структурно-видовому й інших вимірах. Це виявляється в тому, що українські науковці крізь призму терміносистеми вітчизняної педагогічної науки фактично як синоніми використовують поняття «коучингова технологія», «коучингова техніка», «коучингова методика», «коучинг-метод», «коучингова модель / моделювання» тощо. Безумовно, вони ґрунтуються на спільній філософії, що спрямовує на постановку і максимально швидке досягнення цілей, але водночас позначають різні підходи, механізми, засоби їх досягнення.

Важко погодитися з поширеною в українській педагогічній науці позицією, згідно з якою коучинг однозначно трактується як «технологія». Такий підхід звужує і деформує уявлення про цей багатогранний феномен, адже відсікає його ідейно-теоретичний складник. Показовим є факт, що в українських науково-методичних студіях початку кінця XX – початку XXI ст. про педагогічні технології коучинг фактично не згадувався як їхній різновид. Однак у другій

половині 2010-х рр. простежується динамічне зростання наукових публікацій про педагогічні технології, в яких коучинг розглядається як один з їхніх різновидів. На цьому тлі зростала кількість студій про використання технології коучингу в українській системі освіти.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема використання коучингових інструментів знайшла широке відображення у західній фаховій коучинговій літературі (М. Аткинсон, Т. Голві, М. Доуні, К. Дуглас, С. Кові, Л. Уїтворт, Дж. Уїтмор та ін.) та в українських науково-педагогічних студіях (О. Відлацька, І. Голіяд, Н. Горук, О. Нежинська, І. Олійник, С. Романова, В. Тищенко, Т. Чернова, О. Шевчук та ін.). Їхні автори по-різному розуміють і трактують коучинг загалом та як педагогічну технологію, зокрема. Така ситуація негативно позначається на якості вітчизняних студій та використанні коучингу в освітньому процесі України. Це зумовлює доцільність предметного розгляду порушеної проблеми.

Мета статті – на основі аналізу українського науково-педагогічного дискурсу та зарубіжної коучингової літератури здійснити термінологічну концептуалізацію (дефініції, структуризація, виокремлення і характеристика основних складників) коучингу як педагогічної технології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розв’язання означених завдань потребує з’ясування сутності низки дефініцій крізь призму терміносистеми української педагогічної науки та феномену коучингу.

Поняття «технологія» (грец. τεχνη – майстерність, техніка; λόγος – наука, знання), попри всю багатозначність, фокусує на сукупності методів, прийомів, засобів, які застосовуються в певній сфері. Воно тісно пов’язане з технікою, мистецтвом, майстерністю та в різних варіаціях («технологія виховання / навчання», «освітня технологія», «педагогічна технологія» тощо) знайшло широке використання в науково-педагогічних студіях і практиці освітнього процесу. За такої ситуації закономірним є розмаїття трактувань поняття «педагогічна технологія». Науковці систематизують близько десяти його базових визначень та наводять понад півсотні локальних, предметних дефініцій [1-8].

У контексті порушеної проблеми педагогічну технологію трактуємо як системний метод визначення, створення і застосування процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їхню взаємодію для оптимізації і підвищення ефективності освіти.

Сутність поняття «педагогічна техніка» (грец. technikos – вправний, сукупність прийомів) достатньо повно розроблено науковцями [1; 5; 7; 8]. Утвердилося його розуміння як: а) системи вмінь педагога щодо продуктивного використання особистих психофізичних і фахових ресурсів для досягнення ефективних результатів професійної діяльності; б) інструмента педагогічного впливу на здобувача освіти; в) уміння і здатність до емоційної саморегуляції та

ефективного спілкування. До основних компонентів педагогічної техніки відносять уміння спілкуватися вербально; керувати власним психофізичним станом тощо.

Термін *«метод»* (грец. *metodos* – шлях дослідження, теорія, вчення) в педагогічній науці зазвичай тлумачиться як спосіб, підхід, засіб досягнення мети, розв'язання певного завдання та сукупність прийомів, операцій навчання і пізнання дійсності. Широковживаний термін *«методика»* позначає конкретні принципи, форми, засоби використання методів. У науковому і дидактичному сенсах розробка та застосування певних методик має сприяти пошуку й використанню оптимальних і ефективних засобів, інструментів організації наукових досліджень та практичної підготовки [6].

Попри відсутність однозначних трактувань, в педагогічній науці [1; 3; 5-8] достатньо з'ясовано сутність понять *«модель»* (латин. *modeling* – образ, спрощений опис складного явища) – система елементів, що відтворює деякі сторони, зв'язки, функції об'єкта дослідження та *«педагогічне моделювання»* – діяльність суб'єктів, спрямована на конструювання моделей освітніх процесів і систем для аналізу педагогічних проблем, виявлення причин їх виникнення та визначення цілей, ціннісних стратегій, методів і засобів реалізації.

Виявлено низку суперечностей між нагромадженим українською педагогічною наукою досвідом трактування означених понять, з одного боку, та терміносистемою класичного (західного) коучингу, з іншого. Вони виявляються в тому, що усталені дефініції понять *«педагогічна технологія»*, *«педагогічна техніка»*, *«метод»*, *«методика»*, *«модель»*, *«педагогічне моделювання»* українські педагоги автоматично застосовують щодо коучингу. Це, з одного боку, призводить до продукування не зовсім прийнятних з позицій теорії та практики західного коучингу новотворів на кшталт *«коучингова технологія»*, *«коучингова техніка»*, *«коучингова методика»*, *«коучинг-метод»*, *«коучингова модель»*, *«коучингове моделювання»*, з іншого – знижує ефективність практично використання коучингових інструментів.

Ситуація ускладнюється тим, що зарубіжна коучингова література, яка становить теоретико-методологічну й організаційно-технологічну основу для дослідження і використання коучингу в українській педагогіці та освіті не випрацювала чітких, структурованих, науково обґрунтованих трактувань означених вище понять. У ній фактично не зустрічаємо понять *«технологія»*, *«методика»* щодо організації коучингу. Натомість автори оперують загальними поняттями *«інструмент»*, *«інструментарій»* та суголосними з ними поняттями *«техніка»*, *«метод»*, а також *«модель»*, *«моделювання»*.

Показовою є позиція Р. Ділтса, який відзначає, що *«кожен метод має своє призначення та використовується для досягнення певної мети»*, тому для коуча важливо вибрати *«правильні інструменти»*. Стверджуючи, що вони можуть бути ефективними для досягнення цілей на одному рівні, але не дати очікуваних

результатів на іншому, автор наводить образні аналогії: спроба модернізувати переконання за допомогою «методів зміни на рівні поведінки» можна уподібнити спробам закрутити шуруп або розпиляти дошку за допомогою молотка, тоді як використання викрутки та пилки було б набагато ефективнішим [9, с. 6-7].

Важливі уявлення з досліджуваної проблеми висвітлює Дж. Вітмор. У контексті перспектив використання коучингу в галузі менеджменту він стверджує, що «більшість... не бажає відмовлятися від старих перевірених методів», хоча «нові методи» є значно кращими. Найефективніший серед них – коучинг – є «не просто методом, якого треба суворо дотримуватися за певних обставин», а «стилем управління, стилем ставлення до людей, стилем мислення та вчинків». Він є універсальним, бо змінює свідомість і поведінку людини, тому за ним майбутнє [10, с. 19–20]. Отже, у цьому випадку йдеться не про «методи коучингу», а «коучинг загалом», що розглядається як один з універсальних методів розвитку особистості.

У західній фаховій літературі не має сконсолідованої позиції щодо визначення сутності коучингових інструментів (методів і технік). Крім того, вони розглядаються у ракурсі використання коучингу в різних сферах суспільного життя, тож погляди коуч-теоретиків та коуч-практиків на цю проблему також різняться.

За окресленої ситуації, що склалася в зарубіжній коучинговій літературі та українському педагогічному дискурсі, шукаємо дефініції, які б адекватно позначали можливості використання коучингу для особистісно-професійного формування та розвитку здобувачів освіти. Для цього пропонуємо такий підхід. Поняття «коучинговий інструментарій» («інструменти коучингу») беремо за вихідне, загальне, основне. За їх основні структурні компоненти беремо «методи», «техніки», «моделі» коучингу, які в сутнісно-змістовому і функційному аспектах відповідають і поєднують його теорію і практику та відповідні дефініції педагогічної науки.

Поняття «коучингова технологія» («технологія коучингу») розуміємо як сукупність інструментів і механізмів, які запускають у дію його ідейні постулати, забезпечують їхню практичну реалізацію. Коучингову технологію визначаємо як цілеспрямовано організований процес освітньо-виховного впливу на особистість здобувача освіти від постановки конкретних цілей до здобуття очікуваних результатів. Її важливою особливістю є чітка алгоритмованість та процедура втілення у вигляді системи дій. Це виявляється в проходженні низки етапів зокрема: постановка головної мети та зумовлених нею конкретних завдань; визначення освітньо-виховного змісту та добір ефективних інструментів (методів, технік, прийомів, засобів) його реалізації; процес проходження шляху до досягнення мети із унесенням необхідних коректив; оцінювання досягнутих результатів.

До всебічного осмислення коучингової технології як окремого феномена та різновиду педагогічної технології наближає її розуміння як: сукупності психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і komponування організаційно-методичного інструментарію (методи, форми, способи, прийоми, засоби) навчання і саморозвитку особистості; деталізованої моделі спільної педагогічної діяльності коуча (викладача) та коучера (здобувача освіти) з проектування, організації і проведення освітнього процесу; дотримання і покрокове використання засобів, прийомів розв'язання завдань щодо розвитку особистості фахівця.

Коучинг як педагогічну технологію розглядаємо на трьох рівнях, а саме: *загальнопедагогічному* – визначає педагогічну технологію як цілісну систему, що має свої цілі, зміст, методи, форми, засоби, механізми навчання та взаємин суб'єктів освітньо-педагогічного процесу; *предметному* – окреслює **використання коучингової технології** як сукупності методів, прийомів, засобів реалізації змісту навчання (підготовки) у межах певного предмета (навчальної дисципліни, освітнього, соціального проєкту тощо) та групи, організації (освітнього закладу); *локальному (модульному)* – стосується **технології окремих складників освітнього процесу**, що передбачають розв'язання конкретних навчальних завдань (засвоєння нових знань, формування особистісних і професійних умінь, якостей тощо) та проектування певних компонентів освітнього процесу (самостійної роботи, контролю знань тощо).

Концептуалізація коучингу як педагогічної технології передбачає його структурування і виокремлення трьох основоположних складників. Перший – науково-теоретичний – інтегрує ідейну, психологічну, дидактичну грані коучингу як філософії всебічного розвитку особистості. Другий – **змістовний** – містить цілі та компетентності, якості, інші компоненти, які набуває особа в процесі навчання і підготовки на засадах коучингу. Третій – **процесуальний** – безпосередньо стосується арсеналу технологічних інструментів (технік, методик, форм, прийомів тощо), які використовуються в коучингу для організації, діагностики, моніторингу процесу особистісного розвитку і професійної підготовки фахівців.

Розглядаючи коучингову технологію як різновид педагогічної технології, необхідно розуміти, що за своєю природою вона є окремим самодостатнім міждисциплінарним інструментом, який використовується в різних суспільних сферах. Це зумовлює потребу з'ясування, що є спільним, особливим, відмінним між технологією коучингу та педагогічною технологією в широкому сутнісно-особливому розумінні цих феноменів.

Основна відмінність між ними полягає в директивності та відкритості. *Директивність педагогічних технологій* виявляється в їх спрямованості на досягнення цілей, визначених офіційними чинниками і документами. Нормативно закладені в педагогічних технологіях стандарти, критерії, вимоги

зобов'язують педагога діяти згідно з визначеними зразками, хоча в руслі сучасних освітніх парадигм залишають простір для творчої самореалізації. У своїй основі педагогічна технологія орієнтована на відтворюваність, регламентованість, чітке дотримання заданих зразків.

Натомість *коучингова технологія є відкритою системою*, орієнтованою на самовизначення, самоорганізацію, саморозвиток, самокорекцію діяльності здобувача освіти. Вона краще надається для реалізації індивідуальної траєкторії навчання. Перевага коучингу як однієї з педагогічних технологій полягає у соціальній орієнтованості на особистість здобувача освіти, який відчувається мотивованим, морально врівноваженим, захищеним та виявляє здатність до самооцінки, готовність до самореалізації.

Технологія коучингу та педагогічні технології мають багато спільного. Це виявляється в структурі педагогічного супроводу, яка передбачає здійснення таких етапів: цілепокладання (визначення цілей); діагностично-прогностувальний (фіксація і обговорення проблем з позиції здобувача освіти, мотивація на їх розв'язання); планувально-проектувальний (моделювання ситуацій, відповідальність за розв'язання проблем); діяльнісний (за опосередкованою допомогою особа самостійно просувається обраним шляхом); рефлексивний (обговорення успіхів, помилок і їхніх причин, визначення перспектив).

Використання коучингової технології в системі освіти спрямовано на розв'язання чотирьох пріоритетних завдань, зокрема: пошук засобів підвищення якості, ефективності, результативності навчання; розроблення й адаптація особистісно-орієнтованих методик фахово-професійної підготовки; популяризація інноваційних освітніх практик; оптимізація і підвищення ефективності діяльності науково-педагогічних працівників.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Представлені результати аналізу науково-педагогічного дискурсу щодо сутності дефініцій коучингових технологій варто враховувати в науково-теоретичних студіях і практичній діяльності щодо їх використання для особистісно-професійного розвитку здобувачів освіти. Важливе значення в цьому контексті має розуміння їхніх спільних характеристик та особливостей, порівняно з іншими педагогічними технологіями. Предметом подальших студій має стати вивчення потенційних можливостей та особливостей використання коучингових технік у закладах освіти різних рівнів та викладанні навчальних дисциплін гуманітарної, природознавчої, соціально-економічної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубяга С. М. Педагогічні технології в початковій школі: навчально-методичний посібник. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 160 с.

2. Захарова О. В. Коучинг: технологія розкриття внутрішнього потенціалу дослідника: навчально-методичний посібник. Черкаси: ЧДТУ, 2020. 65 с.
3. Ківшик А. І., Чернова Т. Ю. Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників професійно-технічного навчального закладу: коучинговий підхід: навчально-методичний посібник. Хмельницький: ФОП Бідюк, 2015. 254 с.
4. Поберезська Г. Г. Коучинг як педагогічна технологія студентоцентричного навчання у ВНЗ. *Технологія і техніка друкарства*. 2018. № 4. С. 99–107.
5. Сисоєва С. О. Педагогічні технології: визначення, структура, проблеми впровадження. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 2002. № 4. С. 69–79.
6. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти: монографія / за ред. Г. В. Єльнікової. Київ, Чернівці: Книги – XXI, 2010. 460 с.
7. Чепіль М. М., Дудник М. М. Педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.
8. Якса Н. В. Социально-педагогический словарь. Житомир: Изд-во ЖГУ им. И. Франка, 2007. 192 с.
9. Dilts R. B. From Coach to Awakener. 2003. 368 p.
10. Whitmore J. Coaching for Performance: Growing People, Performance and Purpose. Nicholas Brealey, 2002. 180 p.

REFERENCES

1. Dilts R. B. From Coach to Awakener. (2003). 368 p. [in English].
2. Dubiaha, S. M. Pedahohichni tekhnolohii v pochatkovii shkoli: navchalno-metodychnyi posibnyk [Pedagogical Technologies in Primary School: Teaching Method. Teaching Manual]. Melitopol: Vyd-vo MDPU im. B. Khmelnytskoho. (2015). 160 s. [in Ukrainian].
3. Chepil, M. M., Dudnyk, M. M. Pedahohichni tekhnolohii: navchalnyi posibnyk [Pedagogical Technologies: Teaching Manual]. Kyiv: Akademvydav. (2012). 224 s. [in Ukrainian].
4. Kivshyk A. I., Chernova T. Yu. Rozvytok profesiinoi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv profesiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu: kouchynhovyi pidkhid: navchalno-metodychnyi posibnyk [Development of Professional Competence of Pedagogical Workers of a Vocational and Technical Educational Institution: Coaching Approach: Methodical Manual]. Khmelnytskyi: FOP Bidiuk. (2015). 254 s. [in Ukrainian].
5. Poberezska H. H. Kouchynh yak pedahohichna tekhnolohiia studentotsentrychnoho navchannia u VNZ [Coaching as a Pedagogical Technology of Student-centered Learning at Universities]. *Tekhnolohiia i tekhnika drukarstva*. (2018). No 4. S. 99–107. [in Ukrainian].

6. Sysoieva S. O. Pedahohichni tekhnolohii: vyznachennia, struktura, problemy vprovadzhennia [Pedagogical Technologies: Definition, Structure, Problems of Implementation]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*. (2002). No 4. S. 69-79. [in Ukrainian].

7. Teoretychni i metodychni zasady modeliuvannia fakhovoi kompetentnosti kerivnykiv zakladiv osvity monohrafiia [Theoretical and Methodical Principles of Modeling the Professional Competence of Heads of Educational Institutions: Monograph] / zared. H. V. Yelnykovoï. Kyiv, Chernivtsi: Knyhy – XXI. (2010): 460 s. [in Ukrainian].

8. Whitmore J. Coaching for Performance: Growing People, Performance and Purpose. Nicholas Brealey, 2002. 180 p.

9. Yaksa N. V. Sotsyalno-pedahohycheskyi slovar [Social and pedagogical dictionary]. Zhytomyr: Yzd-voZhHUym. Y. Franko. (2007). 192 c. [in Ukrainian].

10. Zakharova O. V. Kouchynh: tekhnolohiia rozkryttia vnutrishnoho potentsialu doslidnyka: navchalno-metodychnyi posibnyk [Coaching: technology for revealing the inner potential of the researcher: teaching method] / uporiad. Cherkasy: ChDTU. (2020). 65 s. [in Ukrainian].

COACHING AS A PEDAGOGICAL TECHNOLOGY: A DEFINITIVE ANALYSIS OF UKRAINIAN AND FOREIGN DISCOURSE

Boris Savchuk

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Bohdan Stuparyk
Department of Pedagogy
Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2256-0845
e-mail: boris_savchuk@ukr.net

Oksana Vintonyak

Candidate of Philological Sciences,
Head at the Department of Pedagogy and Teaching Methods of
Educational Fields and Technologies of Primary Education,
Kolomyia Pedagogical College
Ivano-Frankivsk Regional Council,
Kolomyia, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0040-3582
e-mail: oksana.zv@ukr.net

Olha Snitovska

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Latin and Foreign Languages,
Danylo Halytskyi Lviv National Medical University,
Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3086-9503
e-mail: ozlotko@gmail.com

Abstract. Based on the analysis of Ukrainian and foreign scientific discourse, the article attempts to conceptualise terminology (definitions, structuring, identification and characterisation of the main components) of coaching as a pedagogical technology. In the context of the problem raised, the essence of the concepts of «technology», «pedagogical technique», «method», «methodology», «model», «pedagogical modulation» was defined. The similarities and differences in their interpretation in the foreign terminology of classical coaching and Ukrainian pedagogical science were revealed. It is noted that due to the unsuccessful interpretation of the terminology of Western coaching by Ukrainian researchers, new terms such as «coaching technology», «coaching technique», «coaching methodology», «coaching method», «coaching model», «coaching modeling» were produced that are not entirely receptive to its theory and practice. Instead, foreign authors use the general concept of «coaching tools». The author proposes to define coaching technology as a purposefully organized process of educational and upbringing influence on the personality of an education student from setting specific goals to achieving the expected results. Its important feature is a clear algorithmicity and procedure of implementation in the form of a system of actions.

The article considers coaching as a pedagogical technology at three levels: general pedagogical - defines coaching technology as an integral system that has its own goals, content, methods, forms, means, mechanisms of learning and relationships of the subjects of the educational process; subject - outlines the use of coaching technology as a set of methods, techniques, tools for implementing the content of learning within a particular subject and group, educational institution; local (modular) - refers to the technology of individual components of the educational process, which involve solving specific educational tasks and designing certain components of the educational process.

Keywords: coaching, pedagogical technology, coaching technology, coaching tools, scientific and pedagogical discourse.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2024 р.

УДК 159.953.5-053.5:[612.81:57.018.7-025.56]
DOI: 10.35619/.vi2.24

Сяська Інна

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри біології, здоров'я людини та фізичної терапії
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID:0000-0002-6096-1335
e-mail: inna.syaska@rshu.edu.ua

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ З РІЗНОЮ ЛАТЕРАЛІЗАЦІЄЮ ПІВКУЛЬ ГОЛОВНОГО МОЗКУ

Анотація. Вивчення функціональної асиметрії півкуль головного мозку є важливою проблемою сучасної науки. Навчання, яке враховує функціональну асиметрію, може бути більш ефективним і сприяти розвитку повного потенціалу дитини, зокрема учнів з особливими освітніми потребами. Доведено, що шкільні методики навчання, як правило, орієнтовані на розвиток лівої півкулі. Це пов'язано з тим, що мова є основним засобом навчання в школі. У процесі навчання функціональна асиметрія збільшується: ліва півкуля спеціалізується на знакових операціях, а права – на образних. Проте навчання ліво- і правопівкульних учнів не повинно бути однаковим. Переважання активності лівої або правої півкулі мозку обумовлює тип мислення людини, її характер, темперамент, пам'ять, домінування руки та інші психофізіологічні особливості, які необхідно враховувати для ефективного навчання учнів. Для вивчення особливостей розподілу функціональної асиметрії головного мозку відібрано учнів віком 14-15 років, в яких процес латералізації вважається завершеним. Представлено результати дослідження коефіцієнту функціональної асиметрії мозку та типу темпераменту учнів 9 класу експериментальної та контрольної груп. Отримані результати відповідають середньо статистичним світовим показникам. Розроблено загальні рекомендації з метою підвищення навчальних досягнень підлітків з різною латералізацією півкуль з огляду на їхні індивідуальні особливості, зокрема домінуючий тип темпераменту. Запропоновано психолого-педагогічні підходи до ефективного реалізації освітнього процесу для правопівкульних і лівопівкульних учнів та амбідекстрів, які містять методичні рекомендації щодо підбору форм, методів і засобів навчання з врахуванням функціональної асиметрії півкуль головного мозку.

Ключові слова: функціональна асиметрія півкуль головного мозку, навчання, виховання, латералізація головного мозку, учні, методичні рекомендації.

Постановка проблеми. Функціональна асиметрія мозку людини – це складне явище, яке вивчається вченими різних галузей. Фізіологи цікавляться відмінностями в функціонуванні правої та лівої півкуль, а психологи – особливостями психічних процесів, пов'язаних з асиметрією. Медики вивчають вплив асиметрії на здоров'я людини, а спортивні педагоги та вчителі – можливості використання асиметрії для підвищення спортивних і навчальних результатів. Вивчення проблеми функціональної асиметрії мозку є дуже важливим для використання практичних знань в житті кожної людини. Ці знання дають змогу правильно використовувати особистісний потенціал як в щоденному житті, так і в навчанні та в подальшій професійній діяльності. Окрім цього вони можуть використовуватися в психофізіології для визначення домінантного психотипу, у клінічній діагностиці порушень психосоматики, а також в освітньому процесі, зокрема для забезпечення високої ефективності навчання в закладах загальної середньої освіти та у роботі з школярами з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Попри значні наукові досягнення в цій галузі, проблема функціональної асиметрії мозку все ще залишається недостатньо вивченою. Теорія домінуючої півкулі, яка була викладена ще у XIX столітті Полем Брока, має свої суперечності. Сучасні вчені вважають, що асиметрія мозку є більш гнучкою, ніж вважалося раніше. Вони стверджують, що обидві півкулі головного мозку можуть брати участь у виконанні будь-якої функції, залежно від ситуації [2; 3; 4]. Тобто визнається важливість обох півкуль у забезпеченні певних психофізіологічних процесів.

На сьогодні вченими доведено, що кожна з півкуль мозку відповідає за певні функції [2; 4]. Ліва півкуля відповідає за такі процеси, як: абстрактно-логічне мислення; формування понять; побудову узагальнень і висновків; підведення підсумків; складання прогнозів. До функцій правої півкулі відносять: просторово-образне сприйняття навколишнього середовища; формування особистісного емоційного ставлення до себе, інших людей і до предметів; конкретне й синтетичне мислення; розвиток творчих здібностей.

Відповідно переважання активності лівої або правої півкулі мозку обумовлює тип мислення людини, її характер, темперамент, пам'ять, домінування руки та інші психофізіологічні особливості. Домінування руки – це переважання однієї руки над іншою під час виконання різних дій. Цей феномен пов'язаний з неоднаковим розвитком моторних навичок лівої та правої рук,

передусім зумовлений функціональною асиметрією мозку. Кожна рука іннервується протилежною півкулею головного мозку, тобто праворукість в основному визначається активністю лівої півкулі, а ліворукість – правої. Протеостатичні причини домінування руки до кінця не вивчені.

Згідно з дослідженнями Richard J. Haier у процесі онтогенезу (індивідуальному розвитку) вираженість функціональної асиметрії півкуль змінюється – відбувається латералізація функцій головного мозку [4]. На ранніх етапах розвитку дитини у більшості вирізняється образний, тобто правопівкульний, тип реагування. І тільки у віці від 10 до 14 років закріплюється той чи інший фенотип, характерний для конкретної людської популяції. Як виявилось у людей, які мало навчалися або не навчалися взагалі, функціональна асиметрія менше виражена, ніж у людей, що отримали базову або повну освіту, тобто це дає змогу зробити висновок про те, що у процесі навчання асиметрія збільшується: ліва півкуля спеціалізується на знакових операціях, а права – на образних.

Мозок людини, вікові особливості його розвитку та виникнення функціональної асиметрії великих півкуль залишаються мало дослідженими, тому ці проблеми вимагають ретельного та глибокого вивчення, зокрема у контексті підвищення ефективності освітньої діяльності в школі. Тому **мета статті** полягає у вивченні особливостей розподілу функціональної асиметрії півкуль головного мозку у підлітків та її впливу на початкові досягнення школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основному ліва півкуля відповідає за мовну діяльність, включаючи розуміння та побудову мови та роботу зі словесними символами. Вона обробляє вхідні сигнали, ймовірно, послідовно. З іншого боку, права півкуля відповідає за конкретно-образне мислення і має справу з невербальним матеріалом. Вона відповідає за навички у поводженні з просторовими сигналами, структурно-просторові перетворення та здатність до зорового і тактильного розпізнавання предметів. Інформація, що надходить до правої півкулі, обробляється одномоментно і цілісно. Отже, ліва та права півкулі виконують різні завдання, і їхні функціональні різноманітності підкреслюють важливість взаємодії обох половин мозку для повноцінної обробки та розуміння інформації.

Існує думка, згідно з якою різні функції обох півкуль мозку визначають різні методи пізнання. Здатності лівої півкулі пов'язуються з усвідомленими та логічними процесами мислення, тоді як права півкуля відповідає за інтуїтивне мислення. Просторові та логічні навички також часто пов'язані з лівою півкулею. Діти з домінуванням лівої півкулі можуть бути схильні до розвитку

аналітичного, логічного мислення та математичних здібностей. Водночас творчість, уява та мистецтво часто пов'язані з правою півкулею. Діти з вираженою функціональною асиметрією можуть мати виражені творчі здібності. Ці функції є дуже важливими для успішного навчання в школі, оскільки вони дають змогу дітям розуміти навчальний матеріал, засвоювати нові знання та вміння.

На думку американського дослідника Р. Орнстейна, сучасна система освіти, можливо надмірно акцентує розвиток лівої півкулі, зокрема мовного і логічного мислення, і не надає належної уваги функціям правої півкулі та невербальному інтелекту [5, с. 87–100].

Тому вивчення функціональної асиметрії півкуль головного мозку має важливе значення для освіти. Навчання, яке враховує латералізацію півкуль у школярів, може бути більш ефективним і сприяти розвитку повного потенціалу дитини. Шкільні методики навчання, як правило, орієнтовані на розвиток лівої півкулі. Це пов'язано з тим, що мова є основним засобом навчання в школі. Проте, як зазначають провідні психофізіологи, навчання ліво- і правопівкульних учнів не повинно бути однаковим [3; 5].

Розвиток асиметрії півкуль головного мозку триває від народження до зрілості людини. Дитина у віці 2-3 роки може використовувати під час гри обидві руки з однаковим успіхом. Проте, розвиваючись поступово відбувається латеризація півкуль і як наслідок – одна рука стає домінуючою. Одним з факторів, який зумовлює пришвидшення латералізації – це початок навчання в школі. Права півкуля відіграє важливу роль у розвитку образного мислення, яке є основним типом мислення школяра на початкових етапах навчання. Тому важливо, щоб у процесі навчання в школі дітям пропонувалися завдання, які сприяють розвитку правої півкулі. Ці завдання можуть містити:

- використання образних засобів навчання, таких як ілюстрації, схеми, моделі;
- застосування методів, які вимагають творчого мислення, таких як проєктна діяльність, рольові ігри;
- заняття, спрямовані на розвиток просторової орієнтації, такі як геометричні задачі, вправи з використанням картографічних матеріалів, креслення.

Вивчення функціональної асиметрії півкуль головного мозку і врахування її особливостей в освітній діяльності є важливими завданнями сучасної науки та практики. Для вивчення особливостей розподілу функціональної асиметрії головного мозку нами відібрано учнів віком 14-15 років, в яких процес латералізації вважається завершеним.

Представляємо результати дослідження коефіцієнту функціональної асиметрії мозку та типу темпераменту учнів 9 класу експериментальної (21 учень) та контрольної груп (25 учнів), які подано у табл. 1 та 2. Коефіцієнт асиметрії визначався за загальноприйнятими методиками [1]. Оцінка типу темпераменту надавалася шкільним психологом.

Таблиця 1

Коефіцієнт функціональної асиметрії учнів експериментальної групи				
Порядковий номер учня	Кількість тестів, де переважає виконання завдання правою половиною тіла	Кількість тестів, де переважає виконання завдання лівою половиною тіла	Кількість тестів, де відсутні переваги	Коефіцієнт асиметрії у % та домінуючий тип темпераменту
1.	10	2	0	67% - холерик
2.	9	2	1	58% - сангвінік
3.	9	3	0	50% - сангвінік
4.	7	3	2	33% - холерик
5.	4	3	5	8% - сангвінік
6.	6	3	3	25% - сангвінік
7.	9	2	1	58% - холерик
8.	3	2	7	8% - сангвінік
9.	10	0	2	83% - флегматик
10.	9	1	2	67% - флегматик
11.	11	1	0	83% - холерик
12.	8	2	2	50% - сангвінік
13.	9	1	2	67% - меланхолік
14.	2	8	2	-50% - флегматик

15.	6	2	4	33% - сангвінік
16.	5	4	3	8% - сангвінік
17.	8	2	2	50% - сангвінік
18.	10	2	0	67% - холерик
19.	7	3	2	33% - сангвінік
20.	3	2	7	8% - сангвінік
21.	7	4	1	-25% - флегматик

Таблиця 2

Коефіцієнт функціональної асиметрії учнів контрольної групи

Порядковий номер учня контрольної групи	Кількість тестів, де переважає виконання завдання правою половиною тіла	Кількість тестів, де переважає виконання завдання лівою половиною тіла	Кількість тестів, де відсутні переваги	Коефіцієнт асиметрії (КА)
1.	9	3	0	50% - флегматик
2.	10	0	2	83% - флегматик
3.	9	1	2	67% - холерик
4.	7	3	2	33% - сангвінік
5.	4	5	3	-8% - сангвінік
6.	10	2	0	67% - сангвінік
7.	6	3	3	25% - меланхолік
8.	11	1	0	83% - холерик

9.	8	0	4	67% - сангвінік
10.	8	2	2	50% - флегматик
11.	7	3	2	33% - флегматик
12.	10	2	0	67% - сангвінік
13.	4	7	1	-25% - флегматик
14.	3	2	7	8% - сангвінік
15.	9	2	1	58% - флегматик
16.	6	2	4	33% - сангвінік
17.	2	8	2	-50% - холерик
18.	3	2	7	8% - сангвінік
19.	9	1	2	67% - флегматик
20.	6	2	4	33% - сангвінік
21.	8	0	4	67% - сангвінік
22.	6	5	1	-8% - сангвінік
23.	6	2	4	33% - флегматик
24.	10	0	2	83% - холерик
25.	7	3	2	33% - флегматик

Аналіз даних таблиць 1 і 2 дав змогу дійсти таких висновків:

- шестеро учнів (13%) є правопівкульними (у них від'ємні значення КА). Вони є лівшами: п'ятеро хлопців і одна дівчина. Зазначена кількість та стать у цілому відповідає статистичним даним кількості лівшів у світі;
- 40 учнів, що складає 87%, є лівопівкульними. Вони є правшами;
- восьмеро учнів (19%) є амбідекстрами;
- учнів з низьким коефіцієнтом функціональної асиметрії мозку в цій виборці не виявлено;
- середній коефіцієнт функціональної асиметрії мозку притаманний 20 учням, що складає 44%;
- коефіцієнт функціональної асиметрії мозку вище середнього характерний 13 учням, що становить 28%;
- учнів з високим коефіцієнтом функціональної асиметрії мозку в цій виборці не виявлено;
- дуже високий коефіцієнт функціональної асиметрії мозку властивий 5 учням, що становить 11%;
- правопівкульні досліджувані є холериками, флегматиками та сангвініками;
- лівопівкульні учні – амбідекстри (100%) виявилися виключно сангвініками;
- розподіл типів темпераменту серед лівопівкульних учнів з середнім коефіцієнтом функціональної асиметрії мозку: 10% – холерики; 45% – сангвініки; 40% – флегматики; 5% – меланхоліки;
- розподіл типів темпераменту серед лівопівкульних учнів з коефіцієнтом функціональної асиметрії мозку вище середнього: 31% – холерики; 38% – сангвініки; 23% – флегматики; 8% – меланхоліки;
- серед лівопівкульних учнів з дуже високим коефіцієнтом функціональної асиметрії мозку 60% – холерики, 40% – флегматики.

Отримані дані дослідження двох груп засвідчили достовірність одержаних результатів. Визначено коефіцієнт кореляції експериментальної та контрольної груп, який відповідно становить 93,5% і 92,2%, що знаходиться в межах статистичної похибки.

У навчанні підлітків з різною латералізацією півкуль важливо враховувати їхні здібності з огляду на індивідуальні особливості кожного учня, зокрема домінуючий тип темпераменту, що закладено у розроблених нами методичних рекомендаціях:

1. Необхідно враховувати, що учні можуть мати різний ступінь латералізації, тому важливо застосовувати збалансований підхід до навчання. В освітньому процесі важливо включати завдання, які активізують обидві півкулі мозку.

2. Варто адаптувати завдання відповідно до індивідуальних особливостей учнів. Наприклад, якщо учень має схильність до лівої латералізації, надавайте завдання, що активізують праву півкулю, і навпаки.

3. Використання різноманітних методів навчання, такі як візуальні, аудіальні та кінестетичні. Це допомагає задіяти різні частини мозку та сприяє розвитку різних типів інтелекту. Застосування методів навчання, які використовують декілька сенсорних каналів, наприклад, комбінування зорового матеріалу, слухових пояснень та практичних вправ. Це сприяє комплексному розвитку мозкової діяльності.

4. Використання формульованого оцінювання (англ. – «*assessment for learning*») для визначення індивідуальних сильних і слабких сторін учнів. Це дає змогу адаптувати навчальний план та надавати додаткову підтримку тим, хто її потребує.

5. Сприяння розвитку критичного мислення та творчих навичок через завдання, які вимагають аналізу, синтезу та розв'язання проблем.

6. Врахування індивідуальних інтересів учнів. Використовуйте теми та завдання, які цікавлять конкретного учня. Це стимулює активну участь та позитивне ставлення до навчання.

Ці рекомендації є загальними, і важливо враховувати, що кожен учень унікальний. Найкращий результат досягається за умови постійного спостереження, адаптації та взаємодії з учнями для оптимального розвитку їх потенціалу. Зрозуміло, що доцільно використовувати також більш конкретні навчальні рекомендації для учнів із домінуванням лівої, правої півкулі та амбідекстрів.

Для учнів з домінуванням лівої півкулі рекомендуємо більше використовувати структуровані уроки з багатою усною та письмовою інформацією. Акцентувати увагу на читанні, аналізі текстів та письмі. Використовувати логічні послідовності в навчанні, надавати чіткі інструкції. Впроваджувати задачі, які вимагають від учнів логічного мислення та аналізу. Надавати структуровані, чіткі концепції та правила.

Для учнів з домінуванням правої півкулі рекомендовано використання візуальних засобів. Необхідно застосовувати зображення графіків, схем, діаграм під час вивчення нових тем, використовувати відео та мультимедійні ресурси. Сприяти розвитку творчих навичок через художні проекти, театральні вистави, музичні заняття. Давати змогу учням висловлювати свої ідеї та думки, шукати нетрадиційні рішення. Надавати можливість розглядати та зрозуміти загальні концепції перед глибшим їхнім аналізом. Залучати таких школярів до обговорень та аналізу ситуацій з різних точок зору.

Для амбідекстрів доцільно забезпечувати багатосторонні завдання, що сприяють розвитку обох півкуль. Створюйте завдання, які містять як аналітичне,

так і творче мислення. Дозволяйте учням обирати методи навчання, що відповідають їхньому стилю. Сприяйте використанню обох рук для виконання завдань. Найбільш грамотними є рівнопівкульні учні. Ліва півкуля у них бере на себе основну роботу з організації переробки зорової та слухової інформації, письма.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, із зазначеного вище, можна зробити висновок про важливість урахування латералізації мозку в дітей. Вивчення питань функціональної асиметрії півкуль головного мозку школярів дає змогу по-новому дивитись на уміння і здібності дітей з особливими потребами. Це можливість зрозуміти особливості організації та функціонування мозку такої дитини, що з успіхом може використовуватись учнями і педагогами для оптимального використання здібностей: учнями для власної реалізації, а педагогами для отримання високого результату в їхньому навчанні. Окрім того, проведені дослідження можуть стати підґрунтям для надання рекомендацій школярам щодо вибору пріоритетних напрямів профілізації у старшій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Неведомська Є. О. Вплив коефіцієнту функціональної асиметрії мозку учнів на їхній темперамент. *Вісник психології і соціальної педагогіки: [Електронний ресурс]: Збірник наукових праць*. Вип. 2. 2010. URL: <https://www.psyh.kiev.ua> (дата звернення 18.12.2023 р.).
2. Спрингер С., Дейч Г. Левый мозг, правый мозг. Москва: Мир, 1981. 368 с.
3. Kimura D. *Neuromotor mechanisms in human communication*. New York: Oxford University Press. 1993. 761 p.
4. Richard J. Haier. *The Neuroscience of Intelligence*. Cambridge University Press. 2017. 251 p.
5. *The Nature of Human Consciousness: A Book of Readings (Series of Books in Psychology)* /Ed by Robert E. Ornstein. San Francisco: W.H. Freeman & Company, 1974. 514 p.

REFERENCES

1. Nevedomska, Ye.O. *Vplyv koefitsiientu funktsionalnoi asymetrii mozku uchniv na yikhonii temperament* [Influence of the Coefficient of Functional Asymmetry of the Students' Brain on Their Temperament]. *Visnyk psykholohii i sotsialnoi pedahohiky: Zbirnyk naukovykh prats – Bulletin of Psychology and Social Pedagogy: Collection of scientific works*, issue 2. 2010. URL: <https://www.psyh.kiev.ua>. (data zvernennia 18.12.2023). [in Ukrainian]
2. Springer, S., Dejch, G. *Levyi mozg, pravyyi mozg* [Left brain, right brain]. Moskva: Mir. 1981. [in Russian]

3. Kimura, D. *Neuromotor mechanisms in human communication*. New York: Oxford University Press. 1993.

4. Richard J. Haier. *The Neuroscience of Intelligence*. Cambridge University Press. 2017.

5. Robert E. Ornstein. *The Nature of Human Consciousness: A Book of Readings (Series of Books in Psychology)*. San Francisco: W.H. Freeman & Company. 1974.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL APPROACHES TO THE EDUCATION AND UPBRINGING OF PUPILS WITH DIFFERENT LATERALISATION OF THE CEREBRAL HEMISPHERES

Inna Siaska

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Biology, Human Health and Physical Therapy
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0002-6096-1335

e-mail: inna.syaska@rshu.edu.ua

Abstract. The study of the functional asymmetry of the cerebral hemispheres is an important problem of modern science. Teaching that takes into account functional asymmetry can be more effective and contribute to the development of the child's full potential, including students with special educational needs. It has been proven that school teaching methods are usually focused on the development of the left hemisphere. This is due to the fact that language is the main means of learning at school. In the process of learning, the functional asymmetry increases: the left hemisphere specialises in symbolic operations, and the right hemisphere in figurative ones. However, teaching left- and right-brained students should not be the same. The predominance of left or right brain activity determines the type of thinking a person has, their character, temperament, memory, hand dominance and other psychophysiological features that must be taken into account for effective teaching. To study the peculiarities of the distribution of functional asymmetry of the brain, we selected 14-15 aged students, in which the process of lateralisation is considered to be completed. The results of the study of the coefficient of functional asymmetry of the brain and the type of temperament of 9th grade students of the experimental and control groups are presented. The obtained results correspond to the average world indicators. General recommendations for improving the academic achievements of adolescents with different lateralisation of the hemispheres, taking into account their individual characteristics, in particular the dominant type of temperament. The psychological and

pedagogical approaches to the effective implementation of the educational process for right- and left-hemispheric students and ambidextrous students are proposed, which contain methodological recommendations for the selection of forms, methods and means of teaching students, taking into account their functional asymmetry of the hemispheres.

Key words: functional asymmetry of the cerebral hemispheres, education, upbringing, lateralisation of the brain, students, methodological recommendations.

Дата надходження до редакції: 18.01.2024 р.

УДК [378.016:373.3.011.3-051] (477)
DOI: 10.35619/.vi2.27

Юзик Ольга

доктор педагогічних наук, професор кафедри
інформаційно-комунікаційних технологій
та методики навчання інформатики
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID:0000-0001-9586-6015
e-mail: olichkajuzuk@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті визначено актуальність дослідження професійної підготовки здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей з урахуванням концептуальних засад Нової української школи. Акцентується увага на концепції Нової української школи, складовими якої є формування ключових компетентностей учнів, педагогіка партнерства, новий зміст навчання, орієнтація на учня та створення творчого освітнього середовища, що мають враховуватися у процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей. Окремо актуалізовано увагу на підготовці майбутніх педагогів до організації індивідуального навчання і виховання учнів. Виокремлено й схарактеризовано методи та способи індивідуального навчання, а саме: попереднє планування; робота в малих групах (групи із 5-ти осіб є найбільш ефективними для занять); забезпечення гнучкості під час занять; ретельний підбір матеріалів; спонтанна індивідуалізація. Доведено, що обов'язковим у професійній підготовці майбутнього учителя є формування умінь і навичок застосування кооперативного навчання та критичного мислення учнів. Наголошено, що кооперативне навчання, окрім особистісної взаємодії (face-to-face), сприяє формуванню соціальних навичок. Розкрито сутність процесів упровадження стратегій критичного мислення учнів в освітній процес Нової української школи, що мають бути відображені у професійній підготовці майбутніх учителів.

Ключові слова: методи навчання, заклад вищої освіти, здобувач вищої освіти, індивідуальний підхід, кооперативне навчання, критичне мислення, компетентність, навчання у команді.

Постановка проблеми. В Україні на початку 2024 року ми маємо можливість бути свідками й учасниками масштабних перетворень, які

здійснюються у закладах вищої освіти. Мова йде про укрупнення (об'єднання ЗВО) з метою створення більш потужного потенціалу університетів. Як зазначив в одному з інтерв'ю Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий: «Багато з нас погодяться, що якість освіти в багатьох університетах, скажімо м'яко, потребує вдосконалення. Роками в розмовах одне з одним, на експертних зустрічах ми погоджуємося, що диплом ЗВО знецінено, на роботі доводиться «перенавчатися», потрібні зміни. І хоча починати їх лячно, зокрема через масштаб трансформації, але річ у тому, що іншої опції в нас просто немає. По-перше, це зміни, час яких давно настав. Для будь-якої країни ефективна система освіти – це динамічний розвиток, сильні фахівці, економічний добробут. Відкладати зміни в освіті – відкладати розвиток країни» [6].

Зважаючи на зазначені вище процеси, пов'язанні з укрупненням закладів вищої освіти, вважаємо доречним зосередити увагу на якості професійної підготовки науково-педагогічних працівників з урахуванням наявної законодавчої бази, що стосується Нової української школи (Закон України «Про освіту», «Державний стандарт початкової освіти», «Державний стандарт базової середньої освіти», «Концепція Нової української школи») та тих нововведень, за якими працюють з дітьми молодшого та середнього шкільного віку учителі. Вважаємо, що упровадження у викладацьку діяльність ідей Концепції Нової української школи може дати значний ефект у підвищенні якості професійної підготовки майбутнього вчителя.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Враховуючи швидкі темпи реалізації Концепції Нової української школи, освітянська спільнота видозмінюється, зокрема вчителі, які навчають учнів у новій українській школі пройшли серію тренінгів для того, щоб соціальна й професійна місія педагога згенерувалася в контексті європейського професіоналізму із збереженням кращих ментальних українських характеристик. У публікаціях А. Ковальчук, О. Самойлюк розглядаються дослідження застосування інноваційних методів навчання та викладання в сучасній освіті [5]; О. Юзик, Л. Височан, Н. Грицюк досліджують інноваційні методи навчання в Україні та в Польщі [3]. В. Сидоренко розкриває ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати Нової української школи [10], М. Юзик схарактеризувала досвід розвитку педагогічної майстерності майбутніх вчителів початкової школи в закладах вищої освіти України та Словаччини [12]. О. Козін, М. Крет, Ю. Бойчук, З. Козіна, В. Коробейник, П. Сіренко здійснили порівняльну характеристику функціонального стану майбутніх учителів мистецтва та студентів інших педагогічних спеціальностей [1]. Дослідження щодо врахування ідей Концепції Нової української школи напрацьовуються. Тому вважаємо, що наші дослідження можуть підсилити ґрунтовність ідей науковців щодо НУШ.

Мета статті – дослідити важливість реалізації ідей Концепції Нової української школи в освітньому процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Непоодинокі випадки, коли у школах батьків та учнів запитують: «Якого учителя ви очікуєте?». А нам було важливо з'ясувати, а якого учителя очікують самі вчителі. Відповідь на це запитання ми отримували під час проведення тренінгів для вчителів початкових класів Рівненщини, які у 2018-2020 роках мали здійснювати набір учнів та навчати їх в умовах НУШ. Це запитання ставили під час початку тренінгів. Ми з'ясували, що «педагог минулого» повинен залишитися дійсно у минулому, а з дітьми повинен працювати «педагог майбутнього», правильніше «педагог-фасилітатор» НУШ. Він повинен володіти такими категоріями знань та умінь: допомагати дитині самостійно здобувати знання; відкривати простір до нових знань; акцентувати увагу на процесі засвоєння нового; повинен бути гнучким (швидко орієнтуватися на нові запити, зважаючи на індивідуальну траєкторію освіти учня); постійно контактувати з учнем через діалог та відкриті запитання.

Вважаємо, що з метою формування професійних компетенцій для впровадження активних методів навчання, які забезпечують особистісно зорієнтований підхід і розвиток критичного мислення на уроках, учителю слід дотримуватися чотирьох основних принципів:

- 1) бути готовим виконувати нові ролі;
- 2) здійснювати індивідуальний підхід при навчанні учнів;
- 3) впроваджувати кооперативне навчання;
- 4) працювати над розвитком критичного мислення учнів на уроках.

Концепція Нової української школи рекомендує дотримуватися формули НУШ, складовими якої є – педагогіка партнерства, новий зміст навчання, нова структура та орієнтація на учня [8, с.8]. У зміст «педагогіка партнерства», як зазначено у концепції НУШ, включені «повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог-взаємодія-взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей учня)» [8, с.14]. Такі риси необхідно виховувати і у здобувачів вищої освіти педагогічних напрямів спеціалізації.

Важливим також у НУШ є виявлення учителем індивідуальних особливостей учнів. Індивідуальність характеризується сукупністю рис людини як-от: інтелектуальні, вольові, моральні, соціальні та інші, які дозволяють вирізнити одну людину від іншої. У НУШ дотримуються думки про те, що виховання повинно максимально враховувати індивідуальність. Індивідуальний підхід зводиться до управління розвитком людини, що ґрунтується на глибокому знанні рис особистості й умов життя. На думку І. Зайченка, «педагогіка

індивідуального підходу має на увазі не пристосування завдань і основного змісту навчання й виховання до окремого школяра, а пристосування форм і методів педагогічного впливу до індивідуальних особливостей для того, щоб забезпечити визначений рівень розвитку особистості. Індивідуальний підхід створює найбільш сприятливі можливості для розвитку пізнавальних сил, активності, нахилів і обдарувань кожного учня» [4, с. 72]. При організації індивідуалізованого навчання варто зважати на те, що індивідуального підходу потребують «важкі» учні, малоздібні школярі та діти із затримкою у розвитку.

В освітньому процесі НУШ важливо, організовуючи індивідуалізоване навчання, враховувати індивідуальні особливості учня. Індивідуалізоване навчання акцентує увагу на внескові кожного учня у процес навчання. Цей метод ґрунтується на думці, що не може бути двох дітей, які могли б брати участь у навчальних заняттях цілком однаково. На заняттях учні проявляють власні знання, ставлення, навички, особливості темпераменту тощо. Аби досягти ефективного навчання (інакше кажучи, забезпечити зміни у кращу сторону), педагог повинен чутливо реагувати на ці розбіжності. Індивідуалізоване навчання зустрічається в чистому вигляді, коли педагог працює з учнем наодинці. Однак учителі можуть засвоїти цілу низку методів підвищення рівня індивідуалізації на практиці, коли працюють з великою кількістю учнів. Спостерігаючи за учнями та виявляючи їхні інтереси і сильні сторони, педагог допомагає учням вирішувати їхні проблеми такими способами, які б відповідали їхньому стилю навчання.

Індивідуалізоване навчання також допомагає поєднати учня та навчальну програму. Перш за все це допомагає педагогу визначити чого слід навчати. Це підтверджує висновок, що ідеї і теми навчальної програми повинні визначатися з урахуванням як інтересів і потреб учнів, так і вимог навчальної програми.

Що вкладає НУШ в індивідуалізоване навчання? Відповідь на це запитання, на нашу думку, може бути такою:

- по-перше, індивідуалізоване навчання повинно здійснюватись одночасно на кількох рівнях. У ширшому розумінні індивідуалізація може стосуватися цілого класу, адже клас є унікальним мікросуспільством з власними інтересами, уподобаннями, нормами поведінки тощо;
- по-друге, індивідуалізоване навчання може стосуватися окремих груп–учнів з особливими освітніми потребами, обдарованих учнів тощо;
- по-третє, індивідуалізоване навчання необхідне окремим учням. Мова йде про обдарованих дітей та дітей з особливими освітніми потребами.

Проте навіть «звичайні» учні володіють індивідуальними особливостями, які педагогу треба спочатку виявити, а потім відповідно відреагувати на них, щоб забезпечити оптимізацію процесу навчання та розвитку. Такі індивідуальні властивості охоплюють: сімейну культуру, вік/рівень розвитку, стать, стиль

навчання, потреби/сильні сторони (можливості), темперамент, інтереси та самосприйняття.

Методами та способами індивідуалізованого навчання є: попереднє планування; робота в малих групах (групи із 5-ти осіб є найбільш ефективними для занять); забезпечення гнучкості під час занять; ретельний підбір матеріалів; спонтанна індивідуалізація.

Важливим є також при підготовці вчителів педагогічних спеціальностей враховувати і пояснювати важливість кооперативного навчання. Кооперативне навчання – педагогічна технологія, що застосовується в навчальній роботі учнів у групах і робить їх відповідальними за навчання один одного, при цьому кожен учень особисто підзвітний за своє власне навчання. Кооперативне навчання є синонімом терміна «спільне навчання».

Кооперативне навчання стало популярним завдяки багатьом причинам: воно допомагає вчителям працювати у класі з великою кількістю учнів, удосконалює академічні досягнення та соціальний розвиток.

Важливість кооперативного навчання обумовлена кількома аспектами:

- можливість налагодження рівноправних партнерських стосунків між учителем та учнем;
- організація у процесі навчання продуктивної співпраці тих, хто навчається;
- можливість практичної реалізації суб'єкт-суб'єктного й особистісно зорієнтованого підходів до організації педагогічного процесу.

Проводячи тренінги для вчителів початкових класів щодо розуміння сутності та особливостей проведення кооперативного навчання, ми давали завдання для роботи у групах. Завдання тренінгу було таким, щоб учасники відчували та зрозуміли особливості позитивної взаємозалежності. Адже кооперативне навчання передбачає компонент такої ситуації, коли успіх кожного члена групи залежить від іншого учасника цієї групи. У позитивно взаємозалежних групах кожний учень має два обов'язки: він повинен знати обсяг навчального матеріалу і, крім того, повинен забезпечити вивчення цього матеріалу кожним іншим членом групи. До того ж члени групи мають усвідомлювати значення цієї позитивної взаємозалежності й координувати свої зусилля з товаришами з навчальної групи.

Під час кооперативного навчання проявляється особиста відповідальність. Результат одного учасника буде залежати від проробленої дії, навчання іншого учасника. Так звана особиста відповідальність.

Кооперативне навчання також передбачає особистісну взаємодію (обличчям до обличчя). Члени групи перебувають у тісній близькості один до одного, діалог здійснюється так, що сприяє успіху. При цьому учні пояснюють, сперечаються, співпрацюють і пов'язують матеріал, вивчений сьогодні, з тим, який вони засвоїли раніше.

Кооперативне навчання сприяє формуванню соціальних навичок. Учнів треба вчити лідерству, спілкуванню, формувати в них довіру до ближнього, прищеплювати навички вирішення конфліктів. Іншими словами, якщо в учнів немає соціальних навичок, кооперативне навчання багато в чому втрачає свою цінність. Уміння спільно працювати в малих групах є передумовою ефективної діяльності груп кооперативного навчання. До вмінь та якостей, потрібних для успішної роботи в малих групах, належать знайомство їх одне з одним, формування довірливих стосунків, правильне спілкування, сприйняття й підтримка кожного, конструктивне розв'язання конфліктів. Під час тренінгів усе це опрацьовувалося, щоб учителі зрозуміли суть кооперативного навчання. На завершення обговорювали членами кооперативних груп питання функціонування групи – наскільки ефективно вона працювала для розв'язання навчальних завдань.

Вважаємо, що методики кооперативного навчання та кооперативної взаємодії можуть формуватися практично на усіх фахових дисциплінах педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти України.

Ще одним концептуальним компонентом НУШ є критичне мислення. Критичне мислення – підхід до такого розвитку мислення, за якого особлива увага приділяється вмінню сформулювати самостійні твердження або думки та їх ґрунтовній аргументації. Учні проявляють своє вміння критично мислити, коли в усній чи письмовій формі роблять інтерпретації (витлумачують щось) і підкріплюють це власними доказами. Критичне мислення використовується учнями рецептивно. Критичне мислення – скоріше вміння, ніж знання, яке визначається такими характеристиками: критичне мислення – продуктивна й позитивна розумова діяльність; критичне мислення – це процес, а не результат. Основні елементи критичного мислення:

1. Уміння мислити. Передбачає володіння певними прийомами, які в сукупності створюють перевірену на практиці ефективну методологію опрацювання інформації.

2. Відповідальність. Передбачає, що людина, звертаючись до інших, усвідомлює обов'язок надавати слухачам чи читачам докази та приклади відповідно до прийнятих стандартів. Або, якщо ці стандарти її не влаштовують, піддавати їх сумніву за допомогою переконливої аргументації.

3. Формулювання самостійних суджень як продукт критичного мислення означає, що воно спрямоване на творчу мовленнєву діяльність, а не на репродуктивне мислення, що базується на жорстких алгоритмах і стереотипах.

В статті «Strategies of critical thinking in the new ukrainian school and in schools in Poland» автори (О.Юзик та інші) порівняли стратегії формування критичного мислення, які використовуються в Україні та в Польщі, та вважають, що критичне мислення посідає важливе місце в Концепції НУШ і є важливою наскрізною компетентністю, яка впроваджується в «канву» реалізації усіх

компетентностей учнів. Автори проаналізували стратегії розвитку критичного мислення, які впроваджуються вчителями початкової школи в НУШ на різних етапах уроків. У статті описано методику проведення таких стратегій: «Карта персонажів», «Асоціативна сітка (кущ)», «Прогнозування», «Інсценізація», «Фантастична історія», «Закінчи, почни речення». Досліджено, що в Республіці Польща дотримуються 5-ступеневої моделі структури критичного мислення, розробленої Робертом Дюроном, Барбарою Лімбах і Венді Во. Доведено, що в Польщі критичне мислення є одним із видів активного навчання. Подано опис вправ на розвиток критичного мислення: «Думай, об'єднайся в пари, ділись», «Мережі – за і проти», «Навчання з використанням технологій» [2].

Вважаємо, що у методиках навчання фахових дисциплін здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей важливим є організація вивчення здобувачами вищої освіти стратегій критичного мислення.

На заняттях з методики навчання фахових дисциплін здобувачам вищої освіти для модульного опитування можна запропонуватитакі питання для самоперевірки:

1. Які ролі виконує сучасний вчитель в Новій українській школі?
2. До якої ролі Ви готові?
3. Над якою із ролей Вам ще слід попрацювати?
4. Що таке педагогічна інновація?
5. Що Ви розумієте під корпоративним навчанням?
6. Наведіть приклади корпоративних навчань.
7. Наведіть приклади застосування критичного мислення на уроках НУШ.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Вважаємо, що упровадження концептуальних засад Нової української школи, що має місце як у початковій так і у базовій середній освіті, у професійну підготовку здобувачів вищої освіти України є важливим та необхідним. Перспективи наступних досліджень вбачаємо у розгляді інших концептуальних засад докладніше – педагогіки співробітництва, емоційного інтелекту тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kozin O., Cretu M., Boychuk Y., Kozina Z., Korobeinik V., Sirenko P. Comparative Characteristics of the Functional State of Future Art Teachers and Other Pedagogical Specialties Students. *Health, Sport, Rehabilitation*. 2022. 8(4), 20–31. URL: doi.org/10.34142/HSR.2022.08.04.02
2. Yuzyk O., Cherniy A., Bobrovytska S., Yuzyk M. Strategies of Critical Thinking in the New Ukrainian School and in Schools in Poland. *Zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach (wersja on-line)*. 2021. Nr. 13. С.105–116. URL: DOI: 10.54264/0010.
3. Yuzyk O. P., Vysochan L. M., Grytsyk N. V. Innovative Teaching Methods in Higher Education Institutions of Poland and Ukraine. *Zeszyty naukowe Wyższej Szkoły*

Technicznej w Katowicach. 2019/11. P.45-50.
751416e17a4c2b4bba20d42c4806ff31.pdf (wst.pl)

4. Зайченко В. І. *Педагогіка: підручник*. 3-тє видання, перероблене і доповнене. Київ: Видавництво Ліра-К, 2016. 608 с.

5. Ковальчук А. А., Самойлюк О. В. Застосування інноваційних методів навчання та викладання в сучасній освіті. *Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні*: матеріали IV Всеукраїнської інтернет-конференції «COLOR OF SCIENCE», 29 січня 2021 року. URL: [Kovalchuk_Zbirnik_naukovih_prac_vip4_2021-394-398.pdf](https://vspu.net/Kovalchuk_Zbirnik_naukovih_prac_vip4_2021-394-398.pdf) (vspu.net) (дата звернення 20.01.2024)

6. Лісовий О. Гроші за студентом, індивідуальні освітні траєкторії та модернізація мережі: якою буде трансформація вищої освіти. *Українська правда*. 19 січня 2024 року. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2024/01/19/258908/> (дата звернення 20.01.2024)

7. Матвієнко О. В. Становлення та розвиток професійної компетентності вчителя : ретроспективний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду. *Topical Issues of Education: Collective Monograph*. – Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018. P. 70–85.

8. Міністерство освіти і науки України. *Концепція Нової української школи: Концептуальні засади реформування середньої школи*. URL: [Book-FINAL-CS6-UPD](https://mon.gov.ua/Book-FINAL-CS6-UPD) (mon.gov.ua) (дата звернення 20.01.2024)

9. *Нова українська школа: можливості і виклики*. URI: <https://rpr.org.ua/education/> (дата звернення 20.01.2024)

10. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. №5. травень. URL: https://lib.iitta.gov.ua/710778/1/Стаття_Сидоренко_Рубрика%20методист.pdf (дата звернення 20.12.2023)

11. *Український освітній портал – «EDUC.com.ua»*. URL: www.educ.com.ua/?ysclid=lrll5gqekq460020094 (дата звернення 20.12.2023)

12. Юзик М. Розвиток педагогічної майстерності майбутніх вчителів початкової школи в закладах вищої освіти України та Словаччини. *Нова педагогічна думка*. 2019. Том 100. № 4. С.19–24.

REFERENCES

1. Kozin O., Cretu M., Boychuk Y., Kozina Z., Korobeinik V., Sirenko P. Comparative Characteristics of the Functional State of Future Art Teachers and Other Pedagogical Specialties Students. *Health, Sport, Rehabilitation*. 2022. 8(4), 20–31. URL: doi.org/10.34142/HSR.2022.08.04.02 [in English]

2. Yuzyk O., Cherniy A., Bobrovytska S., Yuzyk M. Strategies of Critical Thinking in the New Ukrainian School and in Schools in Poland. *Zeszyty naukowe*

Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach (wersja on-line). 2021. Nr. 13. C.105–116. URL: DOI: 10.54264/0010. [in English]

3. Yuzyk O.P., Vysochan L.M., Grytsyk N.V. Innovative Teaching Methods in Higher Education Institutions of Poland and Ukraine. *Zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach*. 2019/11. P.45-50. 751416e17a4c2b4bba20d42c4806ff31.pdf (wst.pl) [in English]

4. Zaichenko V. I. *Pedahohika: pidruchnyk* [Pedagogy: textbook]. 3-tie vydannia, pereroblene i dopovnene. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K, 2016. 608 s. [in Ukrainian]

5. Kovalchuk A. A., Samoiliuk O. V. Zastosuvannia innovatsiinykh metodiv navchannia ta vykladannia v suchasni osviti [Using of Innovative Teaching and Learning Methods in Modern Education]. *Perspektyvy, problemy ta naiavni zdobutky rozvytku fizychnoi kultury i sportu v Ukraini: materialy IV Vseukrainskoi internet-konferentsii «COLOR OF SCIENCE»*, 29 sichnia 2021 roku. URL: Kovalchuk_Zbirnik_naukovih_prac_vip4_2021-394-398.pdf (vspu.net) (data zvernennia 20.01.2024) [in Ukrainian]

6. Lisovyi O. Hroshi za studentom, indyvidualni osvitni traiektorii ta modernizatsiia merezhi: yakoiu bude transformatsiia vyshchoi osvity [Money Per Student, Individual Educational Trajectories, and Network Modernization: How Higher Education Will Be Transformed]. *Ukrainska pravda*. 19 sichnia 2024 roku. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2024/01/19/258908/> (data zvernennia 20.01.2024) [in Ukrainian]

7. Matviienko O. V. Stanovlennia ta rozvytok profesiinoi kompetentnosti vchytelia : retrospektyvnyi analiz vitchyznianoho ta zarubizhnoho dosvidu [Formation and Development of Teacher's Professional Competence: a Retrospective Analysis of Ukrainian and Foreign Experience]. *Topical issues of education: Collective Monograph*. – Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018. P. 70–85. [in Ukrainian]

8. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. *Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly: Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly* [Concept of the New Ukrainian School: Conceptual Framework for Secondary School Reform]. URL: Book-FINAL-CS6-UPD (mon.gov.ua) (data zvernennia 20.01.2024) [in Ukrainian]

9. *Nova ukrainska shkola: mozhlyvosti i vyklyky* [New Ukrainian School: Opportunities and Challenges]. URI: <https://rpr.org.ua/education/> (data zvernennia 20.01.2024) [in Ukrainian]

10. Sydorenko V. V. *Kontseptualni zasady Novoi ukrainskoishkoly: kliuchovi kompetentnosti, tsinnisni oriientyry, osvitni rezultaty* [Conceptual Foundations of the New Ukrainian School: Key Competencies, Values, Educational Outcomes]. *Metodyst*. 2018. №5. traven. URL: https://lib.iitta.gov.ua/710778/1/Stattia_Sydorenko_Rubryka%20metodyst.pdf (data zvernennia 20.12.2023) [in Ukrainian]

11. *Ukrainskyi osvitnii portal – «EDUC.com.ua»* [Ukrainian Educational

Portal –EDUC.com.ua]. URL: www.educ.com.ua/?ysclid=lrll5gqekq460020094 (data zvernennia 20.12.2023) [in Ukrainian]

12. Iuzyk M. Rozvytok pedahohichnoi maisternosti maibutnikh vchyteliv pochatkovoї shkoly v zakladyakh vyshchoї osvity Ukrainy ta Slovachchyny [Development of Pedagogical Skills of Perspective Primary School Teachers at Universities of Ukraine and Slovakia.]. *Nova pedahohichna dumka*. 2019. Tom 100. № 4. S.19–24. [in Ukrainian]

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL for THE PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL SPECIALTIES

Olha Yuzyk

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
at the Department of Information and Communication Technologies
and Methods of Teaching Computer,
Rivne State University for the Humanities
ORCID:0000-0001-9586-6015
e-mail: olichkajuzuk@ukr.net

Abstract. The article defines the relevance of the study of professional training of students of pedagogical specialties of Ukraine, taking into account the conceptual foundations of the new Ukrainian school. The article considers the issue of conducting trainings for primary school teachers who in the 2018-2020 academic years began teaching first-grade students of the new Ukrainian school and defining the new responsibilities of the teacher of the new school. It is found that this should be a «teacher of the future», a «teacher-facilitator» of the new Ukrainian school, who adheres to the basic principles: be ready to perform new roles; implement an individual approach to teaching students; introduce cooperative learning; work on the development of critical thinking of students in the class.

The article focuses on the basic concept of the new Ukrainian school, which includes partnership pedagogy, new learning content, new structure and student-centeredness. The author believes that these concepts should be taken into account in the professional training of students of pedagogical specialties. It is important in the new Ukrainian school for teachers to identify individual student characteristics. The new Ukrainian school is of the opinion that education should take into account individuality as much as possible. Therefore, at universities, it is important to teach teachers the basics of individualized learning. The methods and ways of individualized learning are: preliminary planning; work in small groups (groups of 5 people are the most effective for classes); ensuring flexibility during classes; careful selection of materials; spontaneous individualization. We consider the ability to apply cooperative

learning and critical thinking to the professional training of future teachers to be mandatory. In addition to personal interaction (face-to-face), cooperative learning contributes to the formation of social skills. During the implementation of critical thinking strategies as a mandatory concept of the new Ukrainian school in the professional training of perspective teachers, it was concluded that critical thinking teaches students to think, be responsible, and develops the ability to formulate independent judgments.

Keywords: teaching methods, university, higher education student, individual approach, cooperative learning, critical thinking, competence, team learning.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2024 р.

УДК [378.013:001.8]:355.422(477)
DOI: 10.35619/.vi2.15

Ваколюк Аліна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-1545-0867
e-mail: alina.vakoliuk@rshu.edu.ua

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОГО ВПЛИВУ НА СТУДЕНТСЬКУ МОЛОДЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті висвітлено теоретико-методичні аспекти виховного впливу на студентську молодь в умовах воєнного стану. На основі аналізу фундаментальних методологічних праць відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників визначено проблемне поле підходу до виховання в освіті. Зазначено, що освітній процес закладу вищої освіти має забезпечити набуття майбутніми фахівцям як професійних компетенцій, так і мета-компетенцій, що передбачають розвиток умінь у здобувачів самостійно здобувати знання, їх аналізувати, осмислювати й узагальнювати, трансформувати в іншу площину бачення. Проаналізовано роль соціально-економічних перетворень в Україні, які зумовлюють необхідність реформування всіх галузей освіти, що передбачає вирішення нових завдань щодо підвищення ефективності теоретичної підготовки майбутніх учителів як основи їх професійної компетентності.

Зауважено, що серед пріоритетних напрямів реформування вищої школи важливе місце посідають питання оновлення змісту, форм, методів базової педагогічної освіти, запровадження ефективних педагогічних технологій, створення нової системи методичного та інформаційного забезпечення вищої школи. Доведено, що особливого значення для підвищення наукового рівня педагогічної підготовки майбутнього вчителя, її впливу на шкільну практику набуває розвиток та поглиблення теорії педагогічних знань. Підкреслено значимість виховання особистості, яка уміє приймати рішення автономно та незалежно, тому що сучасний рівень розвитку суспільства і науки вимагає глибокого аналізу проблеми з позицій активності самого суб'єкта життєдіяльності.

Ключові поняття: виховання, студентська молодь, соціалізація, воєнний стан.

Постановка проблеми. Проблема виховання студентської молоді щодо успішної адаптації в суспільстві та всебічного розвитку завжди вважалася актуальною. І це не випадково – держава, суспільство і сама особистість зацікавлені в успішній соціалізації всіх громадян. Важливе місце в цьому процесі відіграють заклади вищої освіти. Виховання студентської молоді, що передбачає формування ціннісних орієнтацій, успішний особистісний та професійний розвиток у мінливих соціально-економічних умовах, значно визначає успішний розвиток суспільства в цілому, особливо в умовах воєнного стану і нестабільного розвитку країни, що сприяє відсутності у молоді стійких життєвих орієнтирів. У зв'язку з цим зростає відповідальність освітніх установ всіх рівнів за успішний виховний вплив на студентську молодь.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. На сучасному етапі, заклади вищої освіти готують майбутніх фахівців, які мають володіти відповідним рівнем професійної культури. Вивченням питань формування професійної культури педагога займалися такі вчені, як А. Алексюк, В. Гриньова, М. Євтух, І. Зязюн, І. Ісаєв, В. Кремень, Н. Ничкало, О. Рудницька, С. Сисоєва, А. Щербаков та ін. Окремі аспекти формування професійної культури здобувачів висвітлено у працях Е. Вільчковського, Л. Суценко, О. Тимошенко, Б. Шияна та ін.

Загальна феноменологія культури майбутнього фахівця репрезентовано у працях В. Беспалько, В. Гриньової, Л. Нечипоренко, О. Рудницької та ін. Ученими розкрито зміст, механізми, тенденції та умови формування окремих її складових: духовної культури (І. Бех, В. Зінченко, Б. Нечипоров), методологічної (І. Зязюн), інформаційної (О. Єршов, Н. Мінаков) та ін.

Підготовка майбутнього фахівця передбачає дослідження методичної (І. Артем'єва) та естетичної культури (Л. Гарбузенко), культури розумової праці (І. Ігнатова), педагогічного спілкування (І. Комарова) та комунікативної (В. Садова) тощо.

Мета статті – висвітлити теоретико-методичні аспекти виховного впливу на студентську молодь в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початком повномасштабної війни російської федерації проти України перед освітянською спільнотою, крім вирішення традиційних проблем, що стосуються теорії та практики науково-педагогічних підходів в освіті, постали надзвичайно важливі, нагальні проблеми воєнного часу: виклики і реалії організації освітнього процесу; пошук ефективних шляхів дистанційного навчання; психолого-педагогічні аспекти викладання та виховного впливу на студентську молодь.

Виховна робота у ЗВО України організовується згідно Конституції України, Закону України «Про вищу освіту», Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 рр., розробленою на виконання Указу Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» (від 03.07.2020 № 210/2020),

Стратегії національно-патріотичного виховання молоді (№ 286/2019 від 18.05.2019), Указу Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти», інших нормативних документів з метою цілісного формування особистості та діалектичного підходу до освітнього процесу [1; 2].

Сучасні умови життя висувають підвищені вимоги до адаптивних механізмів людини. Велика кількість різноманітних видів інтенсивного стресового впливу викликають різні форми дезадаптації, нервово-психічні і психосоматичні порушення, посттравматичні стресові розлади.

Однією з найважливіших передумов успішної навчальної діяльності здобувачів є їхня своєчасна адаптація до умов навчання у ЗВО. Перший курс може стати основою, а може призвести до різних деформацій у поведінці, спілкуванні та навчанні, адже саме на першому курсі формується ставлення молодшої людини до навчання, майбутньої професійної самореалізації. Нерідко процес соціально-психологічної адаптації першокурсників протікає стихійно. Для ефективного виховного процесу є вміння швидко знаходити своє місце у спільній діяльності, свою роль у новому колективі, вміння знаходити в межах наявних умов можливості для прояву здібностей та інтересів усіх учасників освітнього процесу.

У зв'язку зі стрімкими темпами розвитку цивілізації істотні зміни відбуваються у процесі виховання молоді. Соціально-педагогічна діяльність є тим стабілізуючим чинником, який сприяє соціальному становленню молодого покоління, адаптації до умов нового середовища під час війни.

Педагогічні умови виховання включають в себе пошук шляхів інтеграції виховних зусиль середовища, активізації суб'єктної позиції учасників процесу виховання, формування соціокультурних та особистісних цінностей.

Існують протиріччя, які стримують ефективність управління процесами виховання студентів. Це протиріччя між затребуваністю з боку ринку праці не тільки висококваліфікованих, які вміють швидко адаптуватися, фахівців і недостатньою соціалізацією здобувачів освіти, яка допомогла б їм відповісти на ці вимоги; потребою відродити високі моральні й духовні принципи нашої держави і недостатньою увагою, що приділяється цій проблемі у вищій школі; розмаїттям інформації, одержуваної молоддю, мотивації її на активну діяльність в умовах стрімкого розвитку суспільства і недостатньою затребуваністю цих установок в умовах стандартизованих організацій та змісту освіти; потребою менеджменту в методологічному обґрунтуванні процесу виховання на етапі професійної підготовки у закладі вищої освіти і недостатньому теоретичному осмисленні цієї проблеми; позиціонуванням виховного процесу як одного із основних напрямів діяльності ЗВО і недостатньою розробленістю методик і технологій її реалізації; вимоги об'єктивної оцінки рівня соціалізації здобувачів

освіти і відсутністю єдиних підходів до моніторингу соціального розвитку, визначення критеріїв і показників успішності становлення особистості.

Студентство є не лише пасивним об'єктом соціалізації з боку суспільних інститутів, а й активним суб'єктом, для якого характерне прагнення до саморозвитку, професійного самоствердження. Заклади вищої освіти України мають оновлювати не лише процес навчання, але й удосконалювати поза аудиторну діяльність, яка спрямована на розвиток духовності, ціннісних орієнтацій кожного юнака й дівчини, їхню поведінку.

Позааудиторна діяльність студентів через самоврядування, фізкультурно-оздоровчу діяльність, самодіяльну творчість, художньо-видовищні заходи, волонтерську, громадську допомогу та інші види діяльності на основі вільного їх вибору як на внутрішньому рівні навчального закладу, так і на зовнішньому – у мікросоціумі, має спрямовуватися на розвиток позитивного ставлення здобувача освіти до себе як активного та відповідального соціального суб'єкта та інших людей. Одне з основних завдань сучасної практики – формування атмосфери виховання в умовах воєнного стану. Виховний простір визначається не лише обґрунтованим середовищем, але й духовним виміром для здобувача освіти та педагога; це сфера культури, що сприяє особистісному розвитку. Він має включати в себе широкий спектр цінностей та культурних форм життя. Це місце, де відбуваються соціальні, культурні та особисті вибори, де особистість може реалізовувати себе у різноманітних виховних середовищах, таких як академічне, клубне, творчі майстерні тощо. Основні вимоги до створення виховного простору:

- психологізація як здатність враховувати у комплексі всі зовнішні й внутрішні впливи на молодь й одночасно творити духовно-творче розвивальне середовище, нейтралізуючи негативні з них та посилюючи позитивні;
- відкритість до соціуму, співпраця з сім'єю, громадськістю;
- залучення дітей до розв'язання суспільно значущих і особистісних життєвих проблем, формування досвіду громадянської поведінки;
- розвиток творчого потенціалу всіх суб'єктів освітнього процесу;
- спонукання студентів до самостійного розв'язання власних життєвих проблем у нестабільному суспільстві;
- життєтворчість як здатність забезпечити здобувачам освіти можливість облаштувати власне життя, формувати колективні та міжособистісні взаємини;
- педагогічна культура викладачів та здобувачів освіти, що передбачає сформованість людяності, інтелігентності, толерантності, розуміння, здатності до взаємодії;
- педагогічний захист й підтримка здобувачів освіти у розв'язанні їхніх життєвих проблем та в індивідуальному саморозвитку, забезпечення їхньої особистісної недоторканності та безпеки;

- самореалізація в особистісній, професійній та соціальній сферах її життєдіяльності [7].

Педагогічне спілкування має спиратись на прогресивну мораль – гуманістичну, в основі якої лежить демократизм, розумність, природність. Ми відводимо першочергове місце принципу гуманізму. Він передбачає визнання того, що людина – найвища цінність на Землі; передбачає опору на особистість, здатної до самореалізації, самовдосконалення; розглядає самоцінність особистості як результат її власного саморозвитку, самовиховання. У спілкуванні – це вміння знайти гідне, схвальне, добре в іншій людині, вміння цінувати індивідуальне, неповторне.

В основі педагогічного спілкування лежить плюралізм. Він полягає у вмінні й можливості толерантно ставитись до світогляду, переконань, позицій, думок і почуттів інших людей, не ображати, не принижувати їх гідності, визнавати, що кожна людина може змінитися, на краще, визначити свої помилки; важливо, щоб складовою у цьому процесі стало моральне зростання. Толерантність – це норма сучасного цивілізаційного світу, вона регулює міжособистісні стосунки, робить їх гуманними, природними, невимушеними, доброзичливими, що є передумовою для плідного співробітництва між людьми, визначальною умовою реалізації плюралізму думок, встановлення діалогу, гуманного ставлення до представників інших традицій і моральних звичок, вірувань тощо.

Сучасний зміст виховання студентської молоді в Україні – це науково обґрунтована система загальнокультурних і громадянських цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства й держави, інших людей, праці, природи, мистецтва, самої себе. Виховання здійснюють для ідентифікації вихованця із загальновизнаними цінностями, якостями та самореалізації його сутнісних сил. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власне ставлення.

Досліджуючи стан і рівні сформованості особистості здобувача освіти в умовах воєнного стану, виявляючи в ній ступінь співвідношення професійно-педагогічного та предметно-професійного, обґрунтовуючи шляхи та методи подальшого вдосконалення цього феномену, ми здійснюємо його логічну диференціацію у системних взаємозв'язках технологічного та особистісно-творчого компонентів. З одного боку, ці компоненти виступають як відносно самостійні системи, які мають свою структуру, логіку, сукупність елементів, внутрішню організацію, з іншого боку, поділ на: «цінності-мети» і «цінності-засоби», – умовний, що розглядається в системі аксіологічних координат, і може бути використаний для характеристики творчого потенціалу особистості, а ставлення до педагогічних інновацій треба аналізувати і в структурі технологічного компонента, і як особистісне якість педагога.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що особистісні властивості людини, а саме: активність, енергійність, наполегливість, вміння відповідати за себе та свої вчинки, уміння пристосовуватись до різних життєвих ситуацій, небажання налаштовуватись на найгірший перебіг подій –це індивідуальні характеристики особистості, котрі варто враховувати для активації їх у період підготовки спеціалістів у ЗВО в умовах воєнного стану.

Отже, пріоритетним завданням українського суспільства сьогодні водночас із забезпеченням своєї суверенності й територіальної цінності, інтегровальними у європейське співтовариство є вирішення проблем виховання не тільки дітей різного віку, але й студентської молоді, оскільки мінливість сучасного соціуму вимагає від особистості умінь адаптації до постійно змінюючих умов, формування психологічної готовності, забезпечить її розвиток на етапі навчання та допоможе майбутнім фахівцям у процесі їхнього особистісного становлення в обраній професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Результатом виховання студентської молоді буде: вироблення і трансформація власної системи поглядів на життя та ціннісні орієнтації, формування життєвого ідеалу; засвоєння культури людських взаємин і соціально-професійних функцій; формування індивідуального стилю навчально-професійної діяльності та власної моделі моральної поведінки; оволодіння професійною діяльністю та формами ділового спілкування.

Виховання у ЗВО повинно ґрунтуватись передусім на новітніх досягненнях теорії і практики передових демократично розвинених країн світу.

Важливий стратегічний напрям виховання здобувачів – теоретико-методологічна база, в якій істотне місце займає філософська діалектика як важливий метод наукового пізнання, який орієнтує на здобуття нових знань, а також застосування найефективніших форм і методів у вихованні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Про вищу освіту: Закон України розділ VI, стаття 26.* URL: <https://bit.ly/3A7XwXB>.
2. *Про стратегію національно-патріотичного виховання молоді: Указ Президента України № 286/2019 від 18.05.2019.* URL: <https://bit.ly/3QT9o6j> (дата звернення 12.02.2024)
3. Айзікова Л. В. Концепція навчання протягом життя в міжнародних документах і дослідженнях. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2012/199-187-10.pdf> (дата звернення 22.03.2018).
4. Андрієвська В. М. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності : монографія. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2018. 308 с.

5. Балик Н. Р., Шмигер Г. П., Василенко Я. П. *Формування STEM компетентностей у процесі підготовки майбутніх учителів до впровадження STEM-освіти.*

URL: http://mobile.elar.fizmat.tnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1007/Balyk_Shmyger_Vasylenko_Stem.pdf?sequence=1 (дата звернення 22.03.2018).

6. Мотенко Я. В., Шишкіна Є. К. Історичні дисципліни як складова вищої освіти в Україні на початку XXI ст. *Історичні студії суспільного прогресу.* 2018. Вип. 6. С. 158–163. URL: <https://bit.ly/3K5K0rW> (дата звернення 22.03.2018).

7. *Методи педагогічних досліджень.*
URL: <http://readbookz.net/book/172/5401.html> (дата звернення 22.03.2018).

REFERENCES

1. *Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy rozdil VI, stattia 26* [On Higher Education: Law of Ukraine, Chapter VI, Article 26]. URL: <https://bit.ly/3A7XwXB>. [in Ukrainian]

2. *Pro stratehiiu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia molodi: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 286/2019 vid 18.05.2019* [On the Strategy of National and Patriotic Education of Youth: Decree of the President of Ukraine No. 286/2019 dated 18.05.2019.]. URL: <https://bit.ly/3QT9o6j> (data zvernennia 12.02.2024). [in Ukrainian]

3. Aizikova L. V. *Kontsepsiia navchannia protiahom zhyttia v mizhnarodnykh dokumentakh i doslidzhenniakh* [The Concept of Lifelong Learning in International Documents and Research]. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2012/199-187-10.pdf> (data zvernennia 22.03.2018). [in Ukrainian]

4. Andriievska V. M. *Pidhotovka maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly do vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u profesiinii diialnosti: monohrafiia* [Preparing a Perspective Primary School Teacher for the Use of Information and Communication Technologies in Professional Activity: a Monograph]. Kharkiv: KhNPU imeni H. S. Skovorody, 2018. 308 c. [in Ukrainian]

5. Balyk N. R., Shmyher H. P., Vasylenko Ya. P. *Formuvannia STEM kompetentnostei u protsesi pidhotovky maibutnikh uchyteliv do vprovadzhennia STEM-osvity* [Formation of STEM Competences in the Process of Training perspective Teachers to Implement STEM Education]. URL: http://mobile.elar.fizmat.tnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1007/Balyk_Shmyger_Vasylenko_Stem.pdf?sequence=1 (data zvernennia 22.03.2018). [in Ukrainian]

6. Motenko Ya. V., Shyshkina Ye. K. Історичні дисципліни як складова вищої освіти в Україні на початку XXI ст. [Historical Disciplines as a Component of Higher Education in Ukraine at the Beginning of the 21st Century] *Історичні студії суспільного прогресу.* 2018. Вип. 6. С. 158–163. URL: <https://bit.ly/3K5K0rW> (data zvernennia 22.03.2018). [in Ukrainian]

7. *Metody pedahohichnykh doslidzhen* [Methods of Pedagogical Research]. URL: <http://readbookz.net/book/172/5401.html> (data zvernennia 22.03.2018). [in Ukrainian]

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF EDUCATIONAL INFLUENCE FOR STUDENT YOUTH IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Vakoliuk Alina

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities
ORCID: 0000-0003-1545-0867
e-mail: alina.vakoliuk@rshu.edu.ua

Abstract. The article deals with the main focus of education of student youth in modern conditions. The study and analysis of the fundamental methodological works of well-known Ukrainian and foreign researchers allows us to identify the problematic field of the approach to upbringing in education, which is one of the components of a personality-oriented approach to teaching students and takes into account their individual characteristics. The process of education at university should ensure that prospective specialists acquire both professional competencies and meta-competencies, which include the ability to independently acquire knowledge, analyze, comprehend and generalize it, and transform it into a different «plane of vision». Socio-economic transformations in Ukraine necessitate reforming all sectors of education, which poses new challenges for higher teacher education to improve the effectiveness of theoretical training of perspective teachers as the basis of their professional competence. Among the priority areas of higher education reform are the following: updating the content, forms, and methods of basic teacher education; introducing effective pedagogical technologies; and creating a new system of methodological and information support for higher education. The development and deepening of the theory of pedagogical knowledge is of particular importance for raising the scientific level of perspective teachers' pedagogical training and its impact on school practice. Modernity requires the education of a person who can make decisions autonomously and independently. The current level of development of society and science requires an in-depth analysis of the problem from the standpoint of the activity of the subject of life itself.

Keywords: education, student youth, socialization, martial law.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2024 р.

UDC 001.8:316.77:81'24:811.111(045)

DOI: 10.35619/.vi2.19

Tetiana Kravchenko

Doctor of Philosophy,

Senior Lecturer of the English language,

Literature with Teaching Methods Department,

Mukachevo State University

Mukachevo, Ukraine

ORCID: 0000-0002-4963-4667

e-mail: tatyanak1815@gmail.com

EFFECTIVE STRATEGIES FOR IMPROVING SCIENTIFIC COMMUNICATION IN ENGLISH

Abstract. The article discusses the main strategies for improving scientific communication in English. It has been determined that the process of obtaining a university education includes educational and research components. The educational component includes the formation of English-language academic competence, the research component requires mastery of a scientific style of speech, since the essence of scientific communication in English is the exchange of information between a group of people united by common ideas and interests. In addition, it has been determined that effective formation of scientific communication in English for students is possible if a systematic approach to learning a foreign language is implemented.

Formal (scientific publications and dissertation defenses) and informal communication in a virtual environment (conversations of scientists, speeches at conferences, electronic correspondence, other forms of computer communication) have been considered.

Various aspects of scientific communication have been analyzed. It has been found that effective scientific communication requires an understanding of the audience (interacting with different groups, such as scientists, students, the public, politicians and financial partners, requires adapting the communication approach to their unique interests, technical level and perception of information), creating active interaction (creating forums for discussion where scientists and the audience can exchange ideas, questions and answers), using simple and understandable speech (avoiding complex terms and technical vocabulary, using analogies, definitions), using visual aids (interactive presentations, videos, graphics), use of modern technologies (social networks Twitter, Facebook and LinkedIn, websites and multimedia tools).

Based on the analysis, the conclusions have been drawn that effective scientific communication is possible if the right strategies and tools are used. We see the study

of scientific communication as a component of scientific and pedagogical activity as a perspective for further exploration.

Keywords: scientific communication, effective strategies, information and communication technologies, innovative methods.

Problem statement. Scientific communication is an important element in the successful development of science and contributes to the understanding and acceptance of discoveries and research by a large audience. Effective scientific communication opens opportunities for collaboration, engages the public and financial partners, and influences the development of society as a whole. English, as one of the most common languages, is determined by the high level of development of culture, science and technology in the countries that speak it. Its wide use in science allows scientists to present research results to the general public and exchange knowledge with colleagues from other countries. In particular, writing scientific papers and carrying out professional communication in English is becoming an important component for specialists in various fields. Recently, attention in Ukraine and abroad has been focused on the problem of teaching English, taking into account the needs of future specialists, which emphasizes the need for professional training of students for effective English communication in their chosen field of activity, in particular in scientific activity [1; 3]. Various strategies aimed at enhancing the effectiveness of scientific communication in English need to be explored. The focus must be placed on identifying key approaches that can significantly improve the clarity and impact of scientific discourse. By delving into these strategies, students will gain valuable insights into refining their communication skills, ultimately contributing to a more comprehensive and accessible dissemination of scientific knowledge in the English language.

Analysis of recent research and publications. In national linguistics, various aspects of scientific communication are considered in the works of H.S. Batyhina, V.Zh. Kelle, D. Heimz, M.G. Lazar, I.A. Maisel, Yu.Z. Myrskyi, E.M. Myrskyi.

Despite the fact that a significant number of scientists focus their attention on the topic of scientific communication, it is relevant, in our opinion, to study effective strategies for improving scientific communication.

The research aim is to determine effective strategies of scientific communication.

Presentation of the basic material. The process of obtaining a university education includes both educational and research components. The educational component is the formation of English-speaking academic competence for masters, postgraduates and scientists. It includes awareness of the intercultural nature of scientific communication, adaptation to globalization and internationalization trends of university education. This also includes the improvement of language competence, covering the lexical and grammatical features of the English-language scientific style [1].

The research component necessitates a profound command of a scientific style of speech, which serves as a distinct and specialized form of communicative expression. Within the realm of scientific discourse, various types of texts emerge, resulting in a diverse array of genres that cater to different modes of scholarly communication. Among the primary genres encapsulated within the scientific style are the monograph, a comprehensive and in-depth exploration of a specific topic; the scientific article, a concise presentation of research findings; the abstract, a succinct summary of a study's key points; theses formulated for the delivery of a report at a scientific conference, providing a structured overview of research; a review, offering critical analysis and evaluation of existing literature; a dissertation, representing a comprehensive and original contribution to a field of study; a term paper, a focused exploration of a particular subject within the scientific domain; a diploma/master's thesis, an advanced research project undertaken at the culmination of a degree program; a textbook, designed to impart knowledge and understanding to students; a guide, serving as a manual for navigating specific scientific processes or methodologies; a lecture, an oral presentation conveying complex concepts to an audience; and an oral presentation, a spoken delivery of research findings or insights. The rich tapestry of genres within the scientific style provides researchers with versatile means to convey their knowledge and contribute to the ongoing discourse within their respective fields. [7,8].

Communication with colleagues and collaborators requires a high level of English proficiency. Students' education should be focused on the study of key genres of English-language scientific writing. In addition, oral presentation training is required for speaking at international conferences, seminars and participating in round table meetings. Special attention should be paid to the development of communicative verbal and non-verbal tactics for preparing and conducting presentations [2].

The essence of scientific communication in English is the exchange of information between a group of people united by common ideas and interests. Communication relations in this context are considered as information relations. Effective formation of scientific communication in English for students is possible if a systematic approach to learning a foreign language is implemented [2].

Linguistic and communicative competence of students will allow them to actively participate in international scientific events, contributing to the expansion of international contacts. Linguistics distinguishes such forms of scientific communication as formal and informal, oral and written, as well as various types of correspondence and face-to-face exchange of information [5].

Formal communication of scientists is carried out mainly in writing through scientific publications and dissertation defenses. Informal communication includes scholarly conversations, conference presentations, and electronic correspondence. It is an important element where free exchange of information takes place, strengthening interpersonal ties. E-mail, blogs, and other forms of computer-based communication

are seen as informal modes of communication that occur in a virtual environment and may be less structured and more open to informal information sharing[3].

Therefore, in order to achieve effective scientific communication, it is important to consider several key aspects. *First*, it is necessary to deeply understand the audience, since this is a defining stage in the transmission of information and its perception by the recipient. Preparing to interact with different groups, such as fellow scientists, students, the public, politicians and financial partners, requires adapting the communication approach to their unique interests, technical level and perception of information [7].

The *second* important aspect is to create active interaction and discussion. Scientific communication is not limited to the simple transfer of information; it includes the creation of discussion forums where scholars and audiences can exchange ideas, questions and answers. This contributes to the active involvement of the audience and the development of the scientific community.

Equally important is interaction and feedback within the scientific community, which creates a favorable environment for the exchange of ideas and knowledge. Scientists must actively interact, taking into account the diversity of the audience and creating conditions for the development of ideas and the exchange of research results.

As part of the *third* aspect of effective scientific communication, one should turn to the use of simple and understandable speech. Effective scientific communication is determined by the scientist's ability to adapt one's style and language to the audience, avoid using unnecessary terms, and ensure clarity and accessibility of information. It is important to consider the different level of technical understanding in different groups, for example, when interacting with fellow scientists and the public.

Avoiding complex terms and technical vocabulary is key, as these elements can make it difficult for the audience to understand the information. It is important to consider that using simple and accessible language helps to improve the understanding of your ideas among different groups, especially among those who may be less familiar with the topic [7].

Enhancing ease of speech involves several strategies. First, the use of terms and abstractions should be avoided, replacing them with simpler and more understandable expressions. Definitions serve as a means of explaining specialized terms to facilitate their understanding. The use of concrete examples and visual elements such as diagrams and illustrations help define and clarify complex ideas. Using analogies that are understandable to the audience helps to put ideas into a common context. In addition, checking the understanding of the audience through questions and answers promotes active interaction and adaptation of communication on the fly. Ultimately, simplifying sentence structure and avoiding complex constructions makes reading and listening easier. Communication tools that focus on the practical application of research emphasize its relevance to the real world, which can generate more interest in the audience.

Therefore, the use of simple and understandable language, together with the use of specific examples and illustrations, contributes to effective scientific communication, making ideas more accessible to different groups of recipients.

The fourth aspect of scientific communication that requires attention is the use of visual aids. Along with this, science communication requires scientists to use a variety of communication formats, such as visualizations, interactive presentations, and videos, to facilitate understanding of complex concepts. Pictures, graphs, charts, and other visual elements play a key role in explaining complex scientific concepts. They not only facilitate the perception of information, but also contribute to its memorability. It is important to note that visual elements should be properly adapted to the audience and avoid exaggerated complexity. The use of visual aids such as pictures, graphs and charts in scientific communication has enormous potential to facilitate the perception and memorability of information. This aspect can be considered from several perspectives. Visual aids make abstract concepts concrete, helping people more easily understand complex relationships and structures. Images and graphics make information more concrete and accessible. Illustrations and graphics made a huge contribution to the memorability of information. People perceive and remember visual elements more effectively compared to textual information. Specialized audiences may require the use of technically oriented graphics, while simple illustrations should be chosen for the general public. It is important to consider the level of technical understanding of audience members. Images should serve as a communication tool, not a source of misunderstanding. It is important to avoid excessive detail and complexity, which may look impressive but are not always conducive to understanding. Depending on the topic and audience, it is recommended to consider a variety of visualization formats, such as graphs, tables, charts, and diagrams. The use of different formats allows to effectively transfer information. Images should be concise and clear. Reducing the number of details to the necessary minimum helps to avoid overloading with information. In a virtual environment, interactive elements can be used effectively, allowing the audience to manipulate and explore the data on their own. Regular feedback on visual elements allows adapting them according to the needs of the audience. In general, the use of visual aids is necessary not only for visibility, but also for making scientific information more accessible and interesting for different audiences.

The fifth aspect, the use of new technologies. Modern technologies, such as social networks, websites, and multimedia tools, offer ample opportunities for expanding audiences and improving scholarly communication. It is important to use these tools to disseminate scientific knowledge and engage the public. Modern technologies open limitless opportunities for scientific communication, providing greater accessibility, efficiency and interactivity. The use of social networks, websites and multimedia tools is becoming a key element in interacting with different audiences and disseminating scientific knowledge. Social networks such as Twitter, Facebook,

and LinkedIn allow academics to interact with a diverse audience, bringing not only professionals, but also students and members of the public into the discussion. Websites and social media provide an opportunity for scientists to interact with the public directly, helping to explain important scientific questions and highlight their own research. The use of multimedia such as video, audio and graphics facilitates the understanding of complex concepts by allowing the transition from theory to concrete examples. Communities on social networks can become an active place for discussing scientific topics, and engaging the audience in virtual discussions allowing to create a sense of community. Websites and blogs allow scientists to keep their audience updated about their research, new discoveries, and scientific developments, which helps to keep the audience interested. Engaging with the public through technology can open new opportunities for collaboration and exchange of ideas with individuals with different perspectives and experiences. The use of virtual formats for conferences and webinars expands the accessibility of events and provides the opportunity for audience participation from different parts of the world. The use of these technological tools contributes not only to effective scientific communication, but also to the growth of public interest in science. It is important to learn and use these tools to make scientific knowledge accessible and understandable to a wider audience.

Conclusions and prospects for further investigations. Effective scientific communication is an important element in the development of modern science. Investing time and effort in improving communication methods can lead to greater understanding and support for research. With the right strategies and tools, scientists can make their work accessible and understandable to a wider audience. We see the study of scientific communication as a component of scientific and pedagogical activity as a perspective for further exploration.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богатирець В. Англійська мова як інструмент розвитку комунікативного простору України. *Буковинський вісник*. 2016. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/650/> (дата звернення 11.01.2024).
2. Бродюк Л. В. Англомовна наукова комунікація в університетській освіті України. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84323635.pdf> (дата звернення 11.01.2024).
3. Кравченко Т. М. Формування цифрової компетентності здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти у процесі вивчення основного компоненту «Наукова комунікація англійською мовою» як пріоритетна проблема. *Міжнародний науковий журнал «Освіта і наука»*. 2022. Вип. 2(33). С.126–133.
4. Полянiчко О. Д. Сутність поняття «Наукова комунікація» засобами англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019 № 41 том 2.

5. Солонська С., Костенко Л. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології організації наукових, науково-просвітницьких та культурно-масових заходів. URL: <http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/0510sol.pdf> (дата звернення 11.01.2024).
6. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генеологія наукової комунікації. Львів: Вид-во ЛНУ імені І. Франка, 2009. 379 с.
7. Menasche L. Writing a Research Paper. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997. 178 p.
8. Yakhontova T. English Academic Writing. For Students and Researches. Lviv. Вид-во ПАІС, 2003. 211 p.

REFERENCES

1. Bohatyrets V. Anhliiska mova yak instrument rozvytku komunikatyvnoho prostoru Ukrainy [English as a Tool for Developing the Communication Space of Ukraine]. *Bukovynskyi visnyk*. 2016. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukova-dumka/650/> (data zvernennia 11.01.2024). [in Ukrainian]
2. Brodiuk L.V. *Anhlomovna naukova komunikatsiia v universytetskii osviti Ukrainy* [English-language Scientific Communication in University Education in Ukraine]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84323635.pdf> (data zvernennia 11.01.2024). [in Ukrainian]
3. Kravchenko, T. M. *Formuvannia tsyfrovoi kompetentnosti здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти у процесі вивчення основного компоненту «Наукова комунікація англійської мовою» як пріоритетна проблема* [Formation of Digital Competence of Applicants for the Second (Master's) Level of Higher Education in the Process of Studying the Basic Component «Scientific Communication in English» as a Priority Problem]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Osvita i nauka»*. 2022. Vyp. 2(33). S.126–133. [in Ukrainian]
4. Polianichko O. D. *Sutnist poniattia «Наукова комунікація» засобами англійської мови* [The Essence of the Concept of «Scientific Communication» in English]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filologhiia*. 2019, No 41, tom 2. [in Ukrainian]
5. Solonska S., Kostenko L. Suchasni informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v orhanizatsii naukovykh, naukovo-prosvitnytskykh ta kulturno-masovykh zakhodiv [Modern Information and Communication Technologies for Organising Scientific, Educational and Cultural Events] URL: <http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/0510sol.pdf> (data zvernennia 11.01.2024). [in Ukrainian]
6. Yakhontova T.V. *Linhvistychna heneolohiia naukovoї komunikatsii* [Linguistic Genealogy of Scientific Communication]. Lviv: Vyd-vo LNU imeni I. Franka, 2009. 379 s. [in Ukrainian]

7. Menasche L. *Writing a Research Paper*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1997. 178 p.

8. Yakhontova T. *English Academic Writing. For Students and Researches*. Lviv. PAIS Publishing House, 2003. 211 p.

ЕФЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Тетяна Кравченко

доктор філософії,
старший викладач англійської мови,
літератури з методикою викладання
Мукачівського державного університету,
м. Мукачево, Україна
ORCID: 0000-0002-4963-4667
e-mail: tatyanak1815@gmail.com

Анотація. У статті розглянуто основні стратегії для покращення наукової комунікації англійською мовою. Визначено, що процес здобуття університетської освіти включає навчальну і науково-дослідну складові. До навчальної складової відноситься формування англійської академічної компетенції, науково-дослідна складова вимагає володіння науковим стилем мовлення, оскільки сутність наукової комунікації англійською мовою полягає в обміні інформацією між групою людей, об'єднаних спільними ідеями та інтересами. Крім того, було визначено, що ефективне формування наукової комунікації в англійській мові для студентів можливе за умови впровадження системного підходу до вивчення іноземної мови.

Розглянуто формальну (наукові публікації та захисти дисертацій) та неформальну комунікацію у віртуальному середовищі (бесіди вчених, виступи на конференціях, електронне листування, інші форми комп'ютерного спілкування).

Проаналізовано різні аспекти наукової комунікації. З'ясовано, що для ефективної наукової комунікації необхідним є розуміння аудиторії, створення активної взаємодії, використання різноманітних форматів комунікації, уникання складних термінів, застосування аналогій, використання візуальних засобів, використання сучасних технологій.

На основі проведеного аналізу, сформуовано висновки, що ефективна наукова комунікація можлива за умови використання правильних стратегій і інструментів.

Ключові слова: наукова комунікація, ефективні стратегії, інформаційно-комунікативні технології, інноваційні методи.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2024 р.

УДК 37:061.2

DOI: 10.35619/.vi2.26

Ціпан Тетяна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-1356-2825
e-mail: 23ttss22@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДИТЯЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЗА ІНТЕРЕСАМИ

Анотація. У статті розкрито педагогічний потенціал дитячих об'єднань за інтересами. Схарактеризовано пріоритетні підходи до організації виховної роботи в дитячих об'єднаннях за інтересами: особистісно орієнтований, середовищний і системний; принципи, покладені в основу їх діяльності, як-от: соціалізації, індивідуалізації, гуманізації, гармонізації, колективізму, вибору діяльності, самодіяльності, ініціативності, самостійності, творчості, варіативності, залучення до громадської діяльності. Запропоновано алгоритм створення дитячого об'єднання за інтересами.

Запропоновано алгоритм створення дитячих об'єднань за інтересами, вимоги до організації виховної діяльності в них. Вирізнено і схарактеризовано педагогічний потенціал дитячих об'єднань за інтересами, який полягає у: насиченні життя дитячого об'єднання за інтересами подіями, що дають змогу дітям взяти участь в особистісно цінних справах різноманітної спрямованості; колективно-творчому характері діяльності; інтенсифікації неформального спілкування дітей з ровесниками, старшими та молодшими дітьми, дорослими; рефлексії; створенні у дитячому об'єднанні атмосфери взаєморозуміння, взаємодопомоги, довіри, емпатії.

Ключові слова: варіативність виховання, дитячі об'єднання за інтересами, дитина, педагогічний потенціал, керівник дитячого об'єднання.

Постановка проблеми. Важливим завданням вітчизняної освіти є виховання гармонійно розвиненої особистості, яка відповідає ідеалам сучасного суспільства. У цьому контексті школа прикладає багато зусиль для забезпечення якісного впливу на вихованця не лише під час освітнього процесу, а й позаурочний час шляхом розробки та упровадження варіативних програм виховання та соціалізації зростаючої особистості.

У психолого-педагогічній літературі термін «варіативність» розглядають, як: а) напрям, тенденцію розвитку сучасної освіти; б) принцип, що лежить в основі діяльності закладів освіти, виховної роботи класного керівника. Варіативність виховної роботи у закладах загальної середньої освіти і позашкільної освіти передбачає розробку програм виховання, виховних систем і стратегій виховання, програмно-методичного та організаційно-технологічного забезпечення процесу виховання, в т. ч. й у дитячих об'єднаннях, діяльність яких регулюється законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Концепцією національно-патріотичного виховання у системі освіти, регіональними документами освітньо-виховного характеру тощо, і є такими, що забезпечують виховання зростаючої особистості із сформованими морально-духовними і трудовими якостями.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема виховання дітей в дитячих об'єднаннях відображена в дослідженнях Н. Лавриченко, О. Панагушина, Л. Романовської (висвітлено особливості функціонування дитячих громадських об'єднань, зміст, форми і методи їх життєдіяльності), С. Дибі, В. Долгової, Ж. Петрочко, Н. Чиренко, С. Чернети, Н. Шпиг (розкрито особливості соціалізації підлітків в дитячих громадських об'єднаннях, формуванні їх соціальної ініціативності), В. Кириченко, Т. Окушко, О. Пащенко, Л. Сокол, Н. Харченко (схарактеризовано зміст, форми і методи національно-патріотичного виховання учнівської молоді у громадських об'єднаннях), Н. Коляди (здійснено характеристику дитячого руху як інституту соціалізації дітей і підлітків) тощо.

Зважаючи на наявний інтерес сучасних вчених до проблеми виховання та соціалізації зростаючої особистості в дитячих об'єднаннях, доцільним вважаємо детальніше розкрити ціннісну основу дитячих об'єднань за інтересами, його педагогічний потенціал у формуванні зростаючої особистості, що й визначає мету статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Закону України «Про позашкільну освіту» дитяче об'єднання за інтересами – це «різновид групи дітей віком від 6 до 14 років загальнорозвиваючого спрямування, що сприяє виявленню здібностей, обдарувань вихованців, учнів і слухачів або розвитку їх інтересу до творчої діяльності» [1].

Сутність об'єднання дітей у команди, групи, компанії – у соціальній та психологічній природі самої дитини. Діти потребують зміни оточуючого середовища, суб'єкт-суб'єктного спілкування, виконання якогось виду діяльності, утвердження себе як особистості, набуття соціального досвіду, тощо. З психологічної точки зору вони прагнуть задовольнити свої індивідуальні інтереси, самовиразитися, досягти бажаного результату в ігровій, навчальній, трудовій, дозвіллєвій, суспільно корисній діяльності, отримати схвалення і похвалу від інших, бажання відчувати себе дорослішим.

Дитячі об'єднання за інтересами створюються за ініціативи самих дітей і тих дорослих, чий інтереси збігаються з дитячими; вони діють на засадах самодіяльності, самоврядування, суспільно й особистісно значущої діяльності.

За способами організації і самоорганізації розрізняють:

а) тимчасові самоорганізовані та самокеровані дитячі об'єднання за інтересами, як правило ігрового, творчого чи розважального характеру;

б) відносно стійкі дитячі об'єднання соціально чи професійно вираженої спрямованості: комп'ютерні чи технічні клуби, волонтерські загони, школи лідерів, гуртки народної творчості, клуби любителів сучасної музики тощо;

в) дитячі громадські організації – складні соціально-цільові структури з ієрархічною взаємозалежністю, чітко окресленими правами та обов'язками їх членів, законами, статутом, програмою діяльності (наприклад, скаутські організації). Для них характерна добровільно організована діяльність, у якій дитина освоює різні соціальні ролі: учасника, ініціатора, організатора, лідера тощо, а управління дорослими поєднується із самоврядуванням самих їх членів.

Сам факт членства дитини в об'єднанні є проявом і показником вибору нею простору для самореалізації, а життєдіяльність об'єднання сприяє підтвердженню нею цього вибору і дає можливість отримати задоволення від самореалізації. Хоча дитячі об'єднання різні за напрямками своєї діяльності, способом входження до них дітей, тривалістю перебування в ньому, кожне з них певною мірою впливає на процес особистісного розвитку та становлення дитини. Будучи членом об'єднання, діти вирішують багато особистих і суспільних справ, набувають досвіду спілкування, взаємодії, співпраці на основі спільних інтересів і захоплень, навчаються методам управління та самоорганізації.

Діяльність будь-якого дитячого об'єднання за інтересами підпорядкована окресленій меті, яка реалізується у процесі взаємодії усіх його членів. Форми її реалізації різні: від виконання конкретного разового доручення до розподілу дій усіх членів, коли дії кожного доповнюють дії інших. Спільною формою при цьому є спілкування і комунікація, яка дає можливість зрозуміти позицію іншого, навчитися дивитися на себе очима інших.

За своєю природою виховання в дитячому об'єднанні за інтересами є самореалізацією його суб'єктів у створенні рівноправних і рівноможливих умов затребуваності та використанні особистісного потенціалу в процесі особистісно значущої діяльності. Тому особистісно орієнтований, середовищний і системний підходи є пріоритетними в організації виховної роботи в дитячих об'єднаннях за інтересами. *Особистісно орієнтований підхід* передбачає врахування суб'єктивного, соціокультурного досвіду дітей та орієнтацію на його збагачення, розвиток вікових та індивідуальних особливостей. *Середовищний підхід*, з одного боку, спрямовує на створення в процесі діяльності об'єднання певного інформаційного, предметного, культурного, правового, соціального (соціально-екологічного), освітнього середовища, а з іншого – на врахування та

використання педагогічного потенціалу соціуму. *Системний підхід* забезпечує взаємозв'язок сукупності створюваних під час діяльності умов, що сприяють розвитку особистості, а також реалізацію системних принципів різноманітності, цілісності, динамізму [3].

Зазначені підходи доповнюються принципами, які конкретизують зміст діяльності дитячого об'єднання за інтересами:

- *принцип соціалізації* передбачає набуття членом об'єднання соціального досвіду, включення його у широкі соціальні зв'язки, визначення свого місця у соціальному середовищі [4];

- *принцип гуманізації* визначає особистість і саме об'єднання як самоцінність;

- *принцип індивідуалізації* передбачає врахування і розвиток індивідуальних якостей особистості;

- *принцип гармонізації* забезпечує узгодженість інтересів усіх членів об'єднання;

- *принцип вибору* передбачає вибір членом об'єднання цілей, змісту, форм і способів життєдіяльності для удосконалення свого «Я» [5];

- *принцип колективізму* сприяє збагаченню життєвого досвіду кожного, формуванню культури спілкування, взаємодії і співробітництва;

- *принцип самодіяльності, ініціативності, самостійності, творчості* забезпечує сприятливі умови для самореалізації зростаючої особистості як громадянина [4];

- *принцип варіативності* уможливорює застосування у виховному процесі різних програм, проєктів, планів дитячих об'єднань різного спрямування з урахуванням потреб, інтересів і нахилів усіх суб'єктів виховного процесу;

- *принцип залучення до громадської діяльності* полягає в організації такої виховної діяльності, яка відповідає запитам як самої особистості, так і суспільства. Будучи суб'єктом громадської, трудової, навчальної і інших форм діяльності, особистість усвідомлено і неусвідомлено формує свою громадянську позицію [4].

Алгоритм створення дитячого об'єднання за інтересами вбачаємо у такому:

- 1) ознайомлення з видами дитячих об'єднань за інтересами, що можуть функціонувати на базі класу, закладу загальної середньої освіти чи позашкільної освіти;

- 2) створення ініціативної групи для узагальнення ідеї та пропозицій щодо організації дитячого об'єднання за інтересами, окреслення очікуваних результатів;

- 3) вибір організаційної форми дитячого об'єднання: товариство, клуб, центр, волонтерський загін тощо; визначення напрямку діяльності; розробка прав та обов'язків;

4) визначення стратегічної мети, окреслення завдань, складання плану роботи на поточний рік;

5) вибір органів самоврядування, розподіл доручень і визначення «зон відповідальності»; навчання активу, формування традицій.

6) організація діяльності.

При організації діяльності дитячого об'єднання за інтересами його керівнику слід враховувати таке:

– робота в об'єднанні за змістом і формою повинна відрізнятися від навчальної роботи в закладі освіти;

– новизна повинна звучати в назві об'єднання, його структурних підрозділах;

– уся діяльність має вибудовуватися на інтересах, захопленнях, емоційності, елементах гри і романтики;

– діяльність дитячого об'єднання за інтересами має бути суспільно спрямованою, забезпечувати формування морально-духовних якостей зростаючої особистості [6].

Мета діяльності окремо взятого дитячого об'єднання за інтересами відображає специфіку його діяльності, а його педагогічний потенціал полягає у:

– насиченні життя дитячого об'єднання подіями, що дозволяють його членам брати участь в особистісно цінних справах різної спрямованості (креативно-творчих, спортивно-оздоровчих, пізнавально-інтелектуальних). Керівник дитячого об'єднання створює умови для особистісного розвитку дітей, включаючи до програми діяльності широкий спектр справ, різних за формою участі (індивідуальних, групових, колективних), часом підготовки і проведення (короткотривалі і довготривалі);

– ініціюванні переважно колективно-творчого характеру діяльності – це створює можливості для кожного виконувати різні ролі (ініціатора, організатора, виконавця, глядача) та займати суб'єктну позицію стосовно всього, що відбувається в дитячому об'єднанні за інтересами. Колективна діяльність розширює співпрацю дітей та дорослих, стимулює творче, відповідальне ставлення до справи, забезпечує формування навичок спілкування, оволодіння організаторськими навичками (кожен може подати ідею, запропонувати новий спосіб дії, взятися за організацію певного етапу колективної справи), навчаються працювати в колективі і задля колективу. Позитивний емоційний настрій та ситуація успіху викликають піднесені почуття і співпереживання. У будь-якому виді творчої діяльності дитина може брати участь добровільно, самостійно або разом з іншими однолітками чи дорослими, за дорученням керівника об'єднання чи з власної ініціативи. У цій творчій діяльності одночасно відбуваються два важливі процеси – формування колективу та формування особистості дитини. Завдання керівника об'єднання – підтримувати творчий характер будь-яких видів діяльності та ініціювати участь у них кожної дитини;

– організації неформального спілкування дітей з ровесниками, старшими та молодшими дітьми, дорослими з метою ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Завдання керівника об'єднання – організувати різноманітні види спілкування в дитячому об'єднанні за інтересами шляхом обговорення цілей, завдань, планів подальшої творчої діяльності, особистих чи колективних проблем, загальних вимог до колективу;

– рефлексії ставлення членів дитячого об'єднання за інтересами до подій, творчих справ, почуттів, настроїв, бажань. Сутність рефлексії полягає у здатності зробити себе самого, свою діяльність об'єктом власного спостереження та аналізу. Формами організації рефлексивної практики можуть бути: обговорення підсумків проведеної діяльності, подій спільного життя; експрес-опитування з актуальних проблем, теми дня. Уміння оцінювати свою поведінку та своє «Я» за певними критеріями, осмислення того, що з дитиною відбувається в процесі життєдіяльності об'єднання – це найважливіший момент у становленні дитини. Завдання керівника об'єднання – здійснюючи разом підсумки проведеної справи, надати кожному його члену допомогу у осмисленні нового досвіду, розвивати навички самоаналізу;

– створенні у дитячому об'єднанні атмосфери взаєморозуміння, взаємодопомоги, довіри, емпатії. Висока інтенсивність творчої діяльності в умовах довіри та взаєморозуміння створює сприятливий морально-психологічний клімат. У спільній діяльності виробляються обов'язкові для дотримання правила життя та спілкування. Гуманні взаємостосунки задовольняють потребу дітей у спілкуванні, дружбі та товаристві, розширюють взаємозв'язки та співпрацю дітей та дорослих. Завдання керівника дитячого об'єднання за інтересами – постійно створювати ситуації успіху у досягненні колективних та індивідуальних цілей.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Дитячі об'єднання за інтересами зорієнтовані на гармонізацію взаємостосунків, організацію дозвілля, реалізацію творчих здібностей. Їх специфіка полягає в усвідомленні дитиною своєї нової ролі у навколишньому мікросоціумі: не просто дитини у сім'ї, учня у школі, повністю залежного від дорослих, а рівного серед рівних, члена дитячої спільноти, в якій вона має не лише обов'язки, а й права, можливість проявляти ініціативу, самостійність у значущих особисто для неї та інших членів об'єднання справах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про позашкільну освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> . (дата звернення 15.03.2024)
2. Дитяче об'єднання: формування ціннісних ставлень особистості: наук.-метод. посіб. / А. Б. Зайченко, О. В. Кравченко, В. В. Русова, Н. В. Чиренко. Кривий Ріг: Діоніс (ФОН Чернявський Д. О.). 2009. 131 с.

3. Коляда Н. М. Дитячий рух як інститут соціалізації дітей та підлітків. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України* / за ред. академ. С. Д. Максименка. Київ, 2009. 568 с.

4. *Особливості формування світоглядної позиції особистості в умовах дитячого об'єднання : монографія* / О. В. Безпалько, О. В. Касьянова [та ін.]; наук. ред. Т. К. Окушко. Кіровоград : «Імекс-ЛТД». 2013. 260 с.

5. *Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому об'єднанні: монографія* / Т. К. Окушко, Ж. В. Петрович, Н. В. Чиренко, Н. О. Шпиг, О. В. Касьянова, Л. М. Сокол, О. В. Пащенко, О. В. Долгова, В. Ю. Белан; наук. ред. Т. К. Окушко. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 318 с.

6. Ціпан Т. С. Педагогічний аналіз як функція управління виховним процесом в учнівських об'єднаннях за інтересами. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери*. Мат. Всеукр. наук.-метод. семінару 27 квітня 2017р. Умань. С. 130–133.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro pozashkilnu osvitu» [Law of Ukraine «On out-of-school education»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (data zvernennia 15.03.2024). [in Ukrainian]

2. Dytiache obiednannia: formuvannia tsinnisnykh stavlen osobystosti: nauk.-metod. posib. [Children's Association: Formation of Personality Values: Scientific and Methodological Manual]. / A.B. Zaichenko, O.V. Kravchenko, V.V. Rusova, N.V. Chyrenko. Kryvyi Rih: Dionis (FON Cherniavskiy D. O.). 2009. 131 s. [in Ukrainian]

3. Koliada N. M. Dytiachyi rukh yak instytut sotsializatsii ditei ta pidlitkiv [Children's Movement as an Institution of Socialisation of Children and Adolescents]. *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy.*/ za red. akadem. S. D. Maksymenka. Kyiv, 2009. 568 s. [in Ukrainian]

4. *Osoblyvosti formuvannia svitohliadnoi pozytsii osobystosti v umovakh dytiachoho obiednannia : monohrafiia* [Peculiarities of Formation of the Personality's Worldview Position in the Conditions of Children's Association : monograph] / O. V. Bezpalko, O. V. Kasianova [ta in.] ; nauk. red. T. K. Okushko. Kirovohrad : «Imeks-LTD». 2013. 260 s. [in Ukrainian]

5. *Formuvannia sotsialnoi initsiatyvnosti pidlitkiv u dytiachomu obiednanni: monohrafiia* [Formation of Social Initiative of Adolescents in Children's Association: Monograph] / T. K. Okushko, Zh. V. Petrochko, N. V. Chyrenko, N. O. Shpyh, O. V. Kasianova, L. M. Sokol, O. V. Pashchenko, O. V. Dolhova, V. Yu. Belan; nauk. red. T. K. Okushko. Kharkiv : «Drukarnia Madryd», 2015. 318 s. [in Ukrainian]

6. Tsipan T. S. Pedahohichnyi analiz yak funktsiia upravlinnia vykhovnym protsesom v uchnivskykh obiednanniakh za interesamy [Pedagogical Analysis as a Function of Managing the Educational Process in Students' Associations of Interest].

Aktualni problemy pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery. Mat. Vseukr.nauk.-metod. seminaru 27 kvitnia 2017 r. Uman. S.130-133. [in Ukrainian]

PEDAGOGICAL POTENTIAL OF CHILDREN'S ASSOCIATIONS OF INTERESTS

Tetiana Tsipan

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-1356-2825
e-mail: 23ttss22@ukr.net

Abstract. The article reveals the pedagogical potential of children's associations of interests. The priority approaches to the organization of activities in children's associations of interests were described: personality-oriented, environmental and systemic; principles underlying the activities of the association: socialization, individualization, humanization, harmonization, collectivism, choice of activities, amateurism, initiative, independence, creativity, variability, and involvement in public activities. An algorithm for creating children's associations of interest was proposed.

An algorithm for creating children's associations of interests and requirements for organizing educational activities in them was developed. The pedagogical potential of children's associations of interest was determined, namely in: saturation of the life of children's associations of interest with events that allow children to participate in personally significant activities of various kinds; collective and creative nature of the activity; intensifying informal communication between children and their peers, older and younger children, and adults; reflection; creating an atmosphere of mutual understanding, mutual assistance, trust, and empathy in the children's association.

Key words: variability of upbringing, children's associations of interests, child, pedagogical potential, head of children's association.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2024 р.

УДК [796.32:373.5.016]:613
DOI: 10.35619/.vi2.16

Гоголь Тетяна

старша викладачка кафедри теорії і практики фізичної культури і спорту
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-0880-640X
e-mail: tetyana_gogol_83@ukr.net

Гоголь Володимир

заступник директора з виховної роботи,
викладач циклової комісії фізичного виховання і захисту України
Відокремленого структурного підрозділу
«Березнівський лісотехнічний фаховий коледж
Національного університету водного господарства та природокористування»,
м. Березне, Україна
e-mail: gogol0510@ukr.net

Кашуба Анатолій

доцент кафедри теорії і практики фізичної культури і спорту
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-7782-898X
e-mail: kashuba_a@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ВОЛЕЙБОЛУ

Анотація. Фізичне виховання студентської молоді є пріоритетним напрямом у формуванні фізичної культури особистості як складової частини загальної культури молодих людей, здорового способу життя та спортивного стилю життєдіяльності майбутніх фахівців.

У статті висвітлено особливості навчання волейболу в закладах вищої освіти, визначено складові спортивної мотивації здобувачів вищої освіти для тривалих та ефективних занять спортом.

Проаналізовано значення та вплив занять з волейболу на фізичний стан і здоров'я здобувачів вищої освіти. Наведено основні характеристики та переваги волейболу серед ігрових видів спорту. Обґрунтовано ефективність застосування методики проведення занять з фізичного виховання в закладах вищої освіти засобами волейболу. Зазначено необхідні умови для правильної підготовки

освітнього процесу з фізичного виховання. Описано початковий етап навчання волейболу. Відповідно фізичної підготовленості здобувачів визначено обсяг та зміст вправ навчання волейболу. Розглянуто основні вправи для покращення фізичних якостей волейболістів, а саме: стрибків, швидкості, спритності, витривалості та психологічної підготовки. Схарактеризовано техніко-тактичну підготовку з волейболу. Виділено основні фактори підвищення мотивації здобувачів вищої освіти до занять фізичною культурою і спортом за допомогою волейболу.

Ключові слова: волейбол, засоби навчання, заклад вищої освіти, фізичне виховання, техніко-тактична підготовка з волейболу.

Постановка проблеми. У сучасній системі вищої освіти, в сфері фізичного виховання здобувачів вищої освіти постає проблема зміцнення здоров'я, забезпечення здорового дозвілля, ведення здорового способу життя, відтворення високого рівня інтелектуального потенціалу студентської молоді, пошуку ефективних оздоровчих напрямів фізкультурно-масової та спортивної роботи, методик викладання фізичного виховання.

Один з найбільш ефективних засобів, що застосовується для вирішення завдань щодо формування фізичної культури і спорту серед студентської молоді, – це спортивна спрямованість та мотивація. Спортивні ігри, як-от: волейбол, футбол, баскетбол, бадмінтон, настільний теніс тощо, є прекрасним засобом мотивації та розвитку загальних і спеціальних фізичних якостей здобувачів до занять з фізичного виховання у закладах вищої освіти.

Враховуючи популярність ігрових видів спорту серед студентської молоді, доцільно виокремити саме волейбол, оскільки ця гра має велику доступність, популярність та позитивний вплив на відновлення працездатності всього організму, а також сприяє формуванню почуття колективізму, наполегливості, рішучості, цілеспрямованості, уваги і швидкості мислення, вчить керувати своїми емоціями, розвиває фізичні якості тощо.

В освітньому процесі з фізичного виховання важливо правильно дібрати методику навчання, яка б розв'язувала педагогічні завдання формування фізично здорової, соціально активної студентської молоді, особистісно-орієнтованої відповідно до професійного спрямування.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Виховання серед студентської молоді талановитих волейболістів відбувається завдяки самовідданій творчій праці провідних тренерів та педагогів, а саме О. Дюжева, В. Пономаренка, І. Шелекетіна, О. Небилицького, С. Великого, Ю. Курильського, Б. Терещука, Л. Ліхно тощо. Аналіз науково-методичних джерел, щодо вивчення шляхів оптимізації освітнього процесу з фізичного виховання засобами волейболу в закладах вищої освіти засвідчив актуальність дослідження цієї проблеми психологами, педагогами, теоретиками з фізичного виховання Т. Мальковською,

В. Філіна та ін., які в своїх працях науково обґрунтували та довели важливість системного, раціонального та цілеспрямованого застосування в освітньому процесі з фізичного виховання різноманітних комплексів фізичних вправ з волейболу. За останнє десятиліття на проблему вивчення структури та змісту тренувальної роботи спортсменів юнацького віку з ігрових видів спорту звернуло увагу низка авторів: В. Ігнат'єв, О. Федотов, Г. Лисенчук; зокрема з волейболу Ю. Клещов, Ю. Железняк, Ж. Козіна та ін. Дослідження вказаних авторів доводять, що застосування засобів волейболу на заняттях з фізичного виховання сприяють полегшенню діяльності органів крово- та лімфообігу за рахунок покращення процесів зовнішнього та внутрішнього дихання, зниженню підвищеного тону в артеріолах, зміні просвіту капілярів, полегшенню роботи серця, пов'язаної із подоланням опору капілярної сітки кровоносних судин, підвищенню м'язово-рухових відчуттів, покращенню здорового контролю за виконанням певних рухів, здоровому розвитку кісток і періоду їх використання, зменшенню накопиченню жирової тканини, а багаторазове повторення вправ має позитивний вплив на діяльність усіх органів і систем.

Мета статті – висвітлити особливості проведення занять з фізичного виховання у закладах вищої освіти засобами волейболу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні успішне становлення особистісного розвитку студентської молоді, зважаючи на зниження рівня життя, стрімкий розвиток технічного прогресу, модернізацію навчальних і трудових процесів, різке зростання обсягів інформації, проблеми з екологією навколишнього середовища, можливе лише за умови достатньо високого рівня здоров'я. Тому врахування особливостей способу життя, зокрема фізичної активності і позитивне ставлення до фізкультурно-спортивної діяльності, є важливим елементом організації фізичного виховання студентської молоді.

Одним з важливих чинників підвищення інтересу здобувачів вищої освіти до занять руховою активністю є можливість вибору її видів, що будуть дійсно цікавими для кожного окремо. Багато здобувачів віддають перевагу заняттям з волейболу. Ця спортивна гра є досить цікавою, оскільки дає можливість кожному перебувати у постійному контакті з іншими. Волейбол – одна з основних невід'ємних частин змісту навчальної програми з фізичного виховання та факультативних занять, а також фізкультурно-оздоровчих заходів. Оскільки під час занять з волейболу здобувачі повинні прикладати і фізичні зусилля, і розумові, то в них розвивається ціла низка фізичних якостей.

Здобувач, що займається волейболом, розвиває швидкість і рішучість, адже учасник гри діє в умовах, що постійно змінюються, а тому йому потрібно швидко пересуватися по полю і приймати рішення. Під час занять з волейболу, внаслідок постійної фізичної активності, різноманітності вправ розвиваються і силові якості, які постійно змінюються під час заняття. Однією з головних властивостей

сенсомоторики і якісних проявів рухової діяльності волейболістів є цільова точність. Процесуальний характер точності виявляється в точних переміщеннях по майданчику, виборі місця у процесі блокування, розгоні та відштовхуванні під час нападаючого удару, а фінальний під час всіх взаємодій з м'ячем: передачах, ударах, подачах, блокуванні.

У зв'язку з тривалістю спортивних змагань з волейболу і їх турнірного характеру розвивається спеціальна витривалість, яка пов'язана з багаторазовим виконанням стрибків у процесі блокування й нападаючих ударів, переміщень по майданчику, падінь і гранично-сильних ударних рухів.

Спритність, необхідна під час виконання різних падінь і перекочуввань під час прийому м'ячів, що летять здалеку, з одного боку, сприяє прийняттю сміливих рішень, з іншого – уникнення серйозних травм.

Крім того, заняття волейболом сприяють зміцненню нервової системи, рухового апарату, поліпшенню обміну речовин і покращенню діяльності всіх органів та систем організму, а також сприяють вихованню почуття колективізму, наполегливості, рішучості, цілеспрямованості, уваги та швидкості мислення; навчає здатності керувати своїми емоціями [2, с. 175-190].

Отже, під час занять з волейболу підвищується рівень фізичної підготовки, зокрема, швидкість, наполегливість, сила, спритність, тому залучення здобувачів вищої освіти до занять є доцільним та виправданим.

Особливості цього виду спорту приваблюють і спортсменів. Проявляється потреба до фізичних навантажень, пережитих емоцій на спортивних змаганнях. Етап досягнення спортивної майстерності характеризується прагненням розвинути, збільшити, підтримати свою спортивну майстерність. На етапі завершення активної участі в спорті, спортивної діяльності, спортсмен намагається зберегти рівень своєї підготовленості, досягнутого становища в спорті. Виявляється новий етап, новий мотив – передача свого досвіду і знань молодому поколінню. Зі зростанням кваліфікації спортсмена його мотивація досягнень пристосовується до умов діяльності.

Під час дослідження мотивації занять спортом у здобувачів вищої освіти встановлено, що у спортсменів-початківців і спортсменів низької кваліфікації спортивна мотивація різноманітніша, ніж у спортсменів високої кваліфікації.

Виявлено підвищення мотивів, пов'язаних із досягнутими результатами спортивної діяльності, а мотиви процесу занять спортом відіграють другорядну роль. Доведено, що розвиток мотивації спортсменів-підлітків представлений від розвитку тілесного до психічного розвитку, і від психічного розвитку до духовного вдосконалення [5, с. 65].

Вибудовуючи мотиви занять спортом у здобувачів-спортсменів 17-20 років, виявлено, що ключовий у них – це мотив досягнення успіху. Другим за значущістю є соціально-моральний мотив, соціально-емоційний мотив, і мотив емоційного задоволення. До третього належить соціальне самоствердження,

спортивно-пізнавальний мотив, цивільно-патріотичний мотив і підготовка до професійної діяльності. Мотиви фізичного розвитку і раціонально-вольовий мотив перебувають на останньому місці [4, с. 9].

Не менш важливо й те, що заняття з волейболу повинні бути побудовані на знанні анатоμο-фізіологічних особливостей молодого організму, проте ефективність процесу навчання безпосередньо пов'язана з індивідуальними особливостями здобувачів, а саме: працездатністю, рівнем загальної активності, швидкістю тощо.

На заняттях з фізичного виховання засобами волейболу здобувачі вищої освіти знайомляться з основами гри для подальшої участі у змаганнях на першість серед спеціальностей (факультетів, університету), підвищують фізичну підготовку засобами волейболу. Освітній процес підпорядковується закономірностям фізичного виховання і будується з врахуванням загально-педагогічних специфічних для спортивного тренування принципів.

Для правильної підготовки освітнього процесу з фізичного виховання у закладі вищої освіти засобами волейболу необхідно:

1) допускати до занять здобувачів, які систематично (двічі на рік) проходять лікарський огляд (допуски до занять можливі тільки в абсолютно здоровому стані);

2) здійснювати розподіл здобувачів за рівнем фізичної підготовки, розробляючи при цьому індивідуальні навантаження, застосовувати принципи регулярності й послідовності у збільшенні навантажень, виділяти достатньо часу для відпочинку між навантаженнями;

3) застосовувати достатню кількість розвивальних вправ, під час використання максимальних навантажень (не переносити особливості режиму й методики тренування кваліфікованих спортсменів у практику роботи зі здобувачами);

4) запобігати перевтомі та перетренованості, вчасно звертати увагу здобувачів на самоконтроль, дотримання правил гігієни, режиму дня, усунення несприятливих впливів та негативних зовнішніх факторів.

Ці правила є запорукою ефективного використання методики проведення занять з фізичного виховання у закладах вищої освіти засобами волейболу.

Як стверджують методичні джерела, у більшості здобувачів вищої освіти України підготовленість наступна: з оцінкою «3» бали – 41,21%, «2» бали – 22,03%, «1» бал – 5,88%. Ці показники за останні три роки суттєво погіршилися.

Обсяг і зміст навчання волейболу дозується залежно від фізичної підготовленості: навантаження першокурсників розпочинається із загальнорозвивальних та підготовчих вправ, а також з вивчення елементів техніки та тактики гри. Методика навчання основним технічним прийомом початківців базується на засвоєнні ними стійок, переміщень, правильного розташування корпусу, позиції рук та ніг. Тому на початковому етапі, щоб

навантаження здобувачів на заняттях було оптимальним, потрібно застосовувати визначену кількість загальнорозвивальних і підготовчих вправ. Підготовчі вправи застосовуються на кожному занятті.

Вплив специфічних для волейболу засобів на всебічний розвиток і функціональний стан організму повністю залежить від рівня оволодіння навичками гри. До завдань початково етапу вивчення здобувачами техніки волейболу належать такі: навчання техніко-тактичних прийомів гри, засвоєння методики навчання техніки і тактики, розвиток спеціальних фізичних якостей. Під час вивчення техніки гри у здобувачів відбувається розвиток швидко-зорово-рухових реакцій та тактичного мислення [1, с. 109].

Особливостями початкового навчання є загальне ознайомлення з ігровими прийомами; виконання ігрового прийому в спрощених умовах; вивчення технічного прийому в умовах, наближених до ігрових; вдосконалення технічного прийому в грі. Водночас слід враховувати методичні рекомендації з техніки гри на точність виконання: стійки і переміщення; передача м'яча двома руками зверху; передача м'яча двома руками знизу; нижня і верхня прямі подачі; нападаючий удар; індивідуальне та групове блокування [3].

Систематичний розвиток фізичних якостей здобувачів вищої освіти під час навчання волейболу сприяє успішному опануванню прийомів техніки гри й тактичних взаємодій. Ефективність методики проведення занять з фізичного виховання засобами волейболу визначається результативністю початкового етапу, який ґрунтується на вивченні техніки гри з волейболу – чим кращі показники фізичної підготовки здобувачів, тим краще відбувається оволодіння технікою гри. Отже, здобувачі під час занять з фізичного виховання засобами волейболу набувають знань, які надалі будуть спрямовані на формування готовності виконувати технічні прийоми, враховувати тактику гри у волейбол.

Сучасний стан фізичного виховання у закладі вищої освіти передбачає врахування фізичних можливостей здобувачів та дотримання принципу послідовності, оскільки освітній процес з фізичного виховання засобами волейболу не закінчується із покращенням їхньої фізичної підготовки, а поступово ускладнюється. Здобувачі, які виконують технічні прийоми волейболу на рівні рухового вміння техніки і тактики гри, точно знають, у якій конкретній ситуації потрібно застосовувати той чи інший прийом. Принцип послідовності дає можливість переходити безпосередньо до гри. Поряд з грою в підготовці здобувачів використовуються безліч технічно-тактичних вправ з волейболу без урахування зростаючої кваліфікації здобувачів-гравців. Ці вправи стають нескладними у виконанні, оскільки є не стимулювальним, а стримувальним чинником у підвищенні спортивної майстерності з цього виду спорту [6, с. 28].

Єдність технічної та тактичної підготовленості забезпечується вдосконаленням техніки прийому в межах тактичних дій і багаторазового

виконання тактичних дій з підвищенням інтенсивності, що допомагає у вдосконаленні техніки гри. Ефект інтеграцій цих видів підготовки досягається під дією трьох вправ: перша – виконання прийомів гри в рамках тактичних дій; друга – поступовість виконання різних тактичних дій; третя – переключення в тактичних діях різного характеру. Всі вправи мають свою характерну тривалість виконання. За для виконання всіх завдань освітнього процесу з фізичного виховання засобами волейболу в закладах вищої освіти, необхідно відпрацьовувати техніко-тактичні дії здобувачів-гравців в команді.

Сучасний стан підготовки волейболістів в освітньому процесі включає техніко-тактичну підготовку, яка є однією з основних. Для ігрової діяльності у волейболі характерними є швидкозмінні умови боротьби на майданчику, що знаходяться під невідступним контролем суперника, який в свою чергу, намагається зруйнувати захист опонентів, а в нападі – нав'язати свій план гри і здобути перемогу.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, актуальність використання методики викладання занять з фізичного виховання засобами волейболу для здобувачів вищої освіти беззаперечна. В освітньому процесі з фізичного виховання постійно відбуваються інтеграційні зміни, тому важливо правильно добирати методику та етапність проведення занять, урахувати загально-педагогічні та специфічні для спортивного тренування принципи. Умілий, правильний добір методів, принципів та засобів, що використовуються на заняттях з фізичного виховання в закладах вищої освіти, допоможе сформувати вміння й навички в оволодінні технічними прийомами та тактичними діями з волейболу, що сприятиме розвитку фізичних і морально-вольових якостей, здоров'ястворювальної основи загальної культури у здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців, готових до успішної професійної діяльності.

Подальші дослідження у цьому напрямку можуть стосуватися питання вивчення динаміки розвитку особистісних якостей залежно від обраного виду спорту та рівня майстерності для організації навчально-тренувального процесу в закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчук Р. Технологія планування тренувальних навантажень координаційної спрямованості в юних волейболісток на етапі початкової підготовки. *Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура*. 2010. Вип. 12. С. 107–115.
2. Булатова М. М., Линець М. М., Платонов В. М. Розвиток фізичних якостей. Теорія і методика фізичного виховання : підручник / за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ, 2008. Т. 1, гл. 5. С. 175–296.

3. Волейбол: навчальна програма для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю / [укл. В. В. Туровський, М. О. Носко, О. В. Осадчий, С. В. Гаркуша, Л. В. Жула]; Мін-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, Федерація волейболу України, Республіканський науково-методичний кабінет. Київ: [б. в.], 2009. 138 с.

4. Галіздра А. А. Структура спеціальної фізичної підготовленості волейболістів. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2008. № 11. С. 7–10.

5. Демчишин А. Д. *Волейбол – гра для всіх*. Київ : «Здоров'я», 2002. 83с.

6. Медвідь М. М., Попов С. М. Волейбол: методика початкового навчання технічним діям гри: Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів II курсу факультету фізичного виховання. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 50 с.

7. Шевченко О. О. Зміни показників швидкісної та швидкісно-силової підготовленості у волейболістів 12-13 років. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2016. № 2. С. 132–135.

REFERENCES

1. Boichuk R. Tekhnolohiia planuvannia trenuvalnykh navantazhen koordynatsiinoi spriamovanosti v yunykhn voleibolistok na etapi pochatkovoi pidhotovky pidgotovky [The Technology of Planning Training Loads of Coordination Orientation in Young Volleyball Players at the Stage of Initial Training]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Fizychna kultura*. 2010. Vyp. 12. S. 107–115. [in Ukrainian]

2. Bulatova M.M., Lynets M.M., Platonov V.M. Rozvytok fizychnykh yakosti. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia : pidruchnyk* [The Development of Physical Qualities. Theory and methodology of Physical Education: textbook] / za red. T. Yu. Krutsevych. Kyiv, 2008. T. 1, hl. 5. S. 175–296. [in Ukrainian]

3. Voleibol: navchalna prohrama dlia DIuSSh, SDYuShOR, ShVSM ta spetsializovanykh navchalnykh zakladiv sportyvnoho profilu [Volleyball: Training Program for DYSSH, SDYUSHOR, ShVSM and Specialized Educational Institutions of the Sports Profile] / [ukl. V.V. Turovskiy, M.O. Nosko, O.V. Osadchyi, S.V. Harkusha, L.V. Zhula] ; Min-vo Ukrainy u spravakh simi, molodi ta sportu, Federatsiia voleibolu Ukrainy, Respublikanskyi naukovu-metodychnyi kabinet. Kyiv: [b. v.], 2009. 138 s. [in Ukrainian]

4. Halizdra A.A. Struktura spetsialnoi fizychnoi pidhotovlenosti voleibolistiv [[The Structure of Special Physical Fitness of Volleyball Players]. *Teoriia ta metodyka fizychnoho vykhovannia*. 2008. № 11. S. 7–10. [in Ukrainian]

5. Demchyshyn A. D. *Voleibol – hra dlia vsikh* [Volleyball - a Game for Everyone]. Kyiv: «Zdorovia», 2002. 83 s. [in Ukrainian]

6. Medvid M. M., Popov S. M. Voleibol: metodyka pochatkovoho navchannia tekhnichnym diiam hry [Volleyball: a Method of Initial Training in the Technical Actions of the Game]. *Metodychni rekomendatsii dlia samostiinoi roboty studentiv II*

kursu fakultetu fizychnoho vykhovannia. Zaporizhzhia: ZNU, 2008. 50 s. [in Ukrainian]

7. Shevchenko O. O. Zminy pokaznykiv shvydkisnoi ta shvydkisno-sylovoi pidhotovlenosti u voleibolistiv 12-13 rokiv [The Changes in Indicators of Speed and Speed-strength Fitness in 12-13-aged Volleyball Players]. *Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi visnyk*. 2016. № 2. S. 132–135. [in Ukrainian]

THE PECULIARITIES OF CONDUCTING PHYSICAL EDUCATION CLASSES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS USING VOLLEYBALL

Tetiana Hohol

Senior Lecturer of Theory and Practice of Physical Culture and Sports Faculty
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0002-0880-640X

e-mail: tetyana_gogol_83@ukr.net

Volodymyr Hohol

Deputy Director for Education Work, Lecture at the Cycle Commission
for Physical Education and Protection of Ukraine
Separate Structural Subdivision «Berezne Professional College of Forestry of
the National University of Water and Environmental Engineering»,
Berezne, Ukraine

e-mail: gogol0510@ukr.net

Anatolii Kashuba

Associate Professor at Theory and Practice of Physical Culture and Sports
Department
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0001-7782-898X

e-mail: kashuba_a@ukr.net

Abstract. The development of the physical culture and sports movements system in Ukraine poses new challenges or student sports. The physical education of student youth is a priority direction and the formation of physical culture is a part of the general culture of young people, a healthy lifestyle and a sport lifestyle for future professionals.

The purpose of the article is to study the characteristics of volleyball training at universities, to determine the storage of sports motivation for students of higher education for long-term and effective sports activities.

The research methods: analysis and generalization of data of scientific and methodological literature and information sources of the Internet.

The article analyzes the importance and influence of volleyball classes on the physical condition and health of students of higher education. The main characteristics and advantages of volleyball among game sports are given. The effectiveness of using the methodology of conducting physical education classes in higher education institutions by means of volleyball is substantiated. The necessary conditions for the correct preparation of the educational process in physical education are characterized. The initial stage of volleyball training is analyzed. The volume and content of volleyball training exercises are determined depending on the physical fitness of the applicants. The main exercises for improving the physical qualities of volleyball players are considered: jumps, speed, agility, endurance and psychological preparation. The main factors of increasing the motivation of students of higher education to engage in physical culture and sports through volleyball are determined. Further research in this direction may relate to the issue of studying the dynamics of the development of personal qualities depending on the chosen sport and skill level for the organization of the educational and training process in institutions of higher education.

Key words: volleyball, learning tools, university, physical education, technical and tactical training in volleyball.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2024р.

УДК 37.018.3:37.013
DOI: 10.35619/.vi2.17

Коваль Катерина

здобувачка ступеня PhD за спеціальністю 011 Освітні педагогічні науки
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-8139-1941
e-mail: kateryna.koval@rshu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ ДІТЕЙ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ

Анотація. У статті розкрито підходи до змістового наповнення категорії «полікультурність» та досліджено залежність формування полікультурності як якості особистості від принципу полікультурності як організації умов співіснування та виховання. Наведено приклад дитячого будинку сімейного типу як різнокультурного середовища, де виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування з уже сформованими культурними цінностями, для яких необхідно створити умови їхнього гармонійного розвитку, що уможливить їх подальшу соціалізацію у різних сферах життя. Вивчено формування полікультурності як реалізації функцій позитивної взаємодії усіх членів родини незалежно від їхнього походження. Сконструйовано модель поведінки для забезпечення формування полікультурності. Визначено значення полікультурних компетентностей батьків-вихователів у цій діяльності. Зауважено на необхідності навчання полікультурного виховання під час курсів підвищення кваліфікації батьків-вихователів. Доведено пряму залежність формування полікультурності як якості особистості від умов співжиття. З'ясовано критерії та показники, відповідно до яких можна визначати рівень сформованості полікультурності у дітей, що виховуються у дитячому будинку сімейного типу. Зазначено актуальність дослідження, яка полягає у більш детальному вивченні основ полікультурності дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування, та допоможе батькам-вихователям створити умови полікультурного виховання в дитячому будинку сімейного типу.

Ключові слова: полікультурність, полікультуралізм, полікультурне виховання, полікультурна компетентність, дитячий будинок сімейного типу, діти-сироти, діти, що позбавлені батьківського піклування, батьки-вихователі.

Постановка проблеми. Сімейні форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є пріоритетними в Україні. Однією з таких форм стали дитячі будинки сімейного типу, у яких виховуються не менше

п'яти дітей. Зважаючи на те, що вони можуть бути різних національностей або попередньо виховувалися в інших культурних середовищах, важливим є формування полікультурності як принципу співжиття на умовах рівності, толерантності та збереження власної ідентичності. На сьогодні недостатньо досліджень стосовно сфери полікультурного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського виховання. У відомих нам працях науковців акцентовано увагу на вихованні, яке безпосередньо впливає на ідентифікацію, самовизначення та вміння соціалізуватися та співіснувати з представниками різних груп у соціумі. Відсутні наукові розвідки щодо сфери полікультурності в умовах дитячого будинку сімейного типу, у якому діти набувають досвіду взаємодії, відбувається формування та передача культурних цінностей, засвоєння основ первинної соціалізації.

Аналіз останніх досліджень з проблем. Різновекторність сучасних вітчизняних та зарубіжних праць, присвячених полікультурності, свідчить про актуалізацію основ співжиття в сучасному глобалізаційному світі, полікультурному вихованні нових поколінь. Полікультурність трактується по-різному: як принцип співіснування націй та культур в одному соціумі, як якість особистості, як засіб виховання, як складова сфери відносин тощо. Поняття «полікультурність» доповнюється контекстами у працях І. Ковалинської, І. Омелянчук, І. Микитенко. Філософський контекст розуміння явища полікультурності вивчається такими сучасними дослідниками, як О. Грива, С. Кримський, Н. Петрук, В. Мельник та інші. Соціальні аспекти полікультурності в розвитку суспільств прослідковуються у працях Б. Пареха, Б. Беррі, А. Паттена, В. Танчер, Л. Афанасьєвої, Р. Олексенко, Ю. Сороки та ін. Полікультурність як компонент та якість особистості досліджують І. Сидоренко, В. Мичковська, О. Ярмолович, С. Мединська, О. Березюк, О. Котенко та ін. У педагогічному контексті полікультурність вивчається такими вченими, як-то: Р. Агадулін, Д. Бенкс, С. Ніето, Я. Полякова, В. Леган, Е. Ананьян, О. Гуренко, О. Петренко, П. Кендзьор, О. Свиридюк, І. Білецька та ін.

На сьогодні важливим є висвітлення основ формування полікультурності дітей в умовах дитячого будинку сімейного типу, акцентовано увагу на методах полікультурного виховання, якими безпосередньо можна впливати на процеси адаптації та соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Метою дослідження є аналіз полікультурності як принципу співіснування та взаємодії членів дитячого будинку сімейного типу з різних культур, етнічних груп і впливу на формування полікультурності як якості особистості та полікультурної свідомості, що дає змогу вибудовувати гармонійні взаємозв'язки у різних сферах життя незалежно від їхнього етнічного чи соціокультурного походження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні світові виклики, російсько-українська війна, міграційні процеси зумовлюють нові наукові проблеми. Педагогічна наука досліджує нові теми, сприяє вирішенню освітніх та виховних проблем. Одне із найважливіших суспільних завдань – створення умов та можливостей розвитку нових поколінь, виховання у них гуманістичних цінностей та прагнення до розуміння і взаємодії у глобалізованому світі.

На сьогодні в українському суспільстві зростає кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують подальшого виховання у родинному середовищі. Однією з форм сімейного виховання є дитячий будинок сімейного типу – «окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [6].

Дитячий будинок сімейного типу за своїм складом може бути різноетнічним та багатокультурним. Завданням батьків-вихователів є сформувати полікультурність – створити стосунки у сім'ї на умовах рівноправності, толерантності, взаємозбагачення та збереження власної ідентичності кожної дитини. Це забезпечить формування в особистості усвідомлення власної культурної приналежності та готовність до діалогу з представниками інших культур, тобто полікультурність.

Відсутність єдиного визначення поняття «полікультурності» свідчить про складність та багатогранність цієї категорії. Полікультурність походить від полікультуралізму, що ґрунтується на ідеях визнання різноманіття культур та підтримки взаємодії між ними. Головними є принцип взаємоповаги й усвідомлення внеску інших культур до спільного культурного надбання цивілізації. На цьому будується повага й розуміння між представниками різних етнічних чи культурних груп. Однак цей принцип не заперечує власної культурної ідентичності задля того, щоб бути визнаними представниками інших етносів чи культурних груп, а, навпаки, підтримує ідею гордості за свій етнос і культуру та рівних можливостей для усіх [2].

Полікультурність часто ототожнюється з полікультурним вихованням і формуванням толерантного ставлення до людей різного етнічного походження, національності, віросповідання, культури. В «Енциклопедії освіти» полікультурність визначається як «співіснування багатьох культур, жодна з яких не є домінантною і передбачає наслідування традицій тих культур, в яких діти живуть, і введення інноваційного поля культурної взаємодії. Вони стають як носіями культурних традицій, в яких вони виховуються, так і учасниками постійної соціокультурної взаємодії, що розвиває в них толерантність, доброзичливість, сприйняття інших, інтерес до культурних відмінностей» [1, с. 873]. Однак, коли мова йде про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що виховуються у дитячому будинку сімейного типу, важливим є

забезпечення їхньої обізнаності про власну національну та культурну приналежність, яка визначає самоідентифікацію.

Ванда Мичковська визначає полікультурність як якість особистості, що включає уявлення про самобутні культурні світи та їх взаємозв'язок, у якій формується толерантне ставлення до представників різних етносів, розвиваються навички взаємодії в сучасному полікультурному світі [5, с.249]. Важливим аспектом у формуванні полікультурності як складового компоненту особистості дослідниця вважає умови взаємодії, у яких перебувають учасники процесу. На рівні сім'ї полікультурність формується під впливом поведінки й комунікації усіх членів родини, залежить від умов та методів виховання.

Полікультурність на рівні сім'ї ми трактуємо на прикладі дитячого будинку сімейного типу і пояснюємо як створення умов розуміння, прийняття та підтримки різноманіття культур всередині сімейного оточення. Це включає в себе усвідомлення та повагу до культурних традицій, цінностей, мов, звичаїв і переконань усіх членів родини.

Для розуміння та прийняття різних культур члени сім'ї мають бути готовими та відкритими. Однак ускладнюють полікультурне виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, такі чинники, як притаманне їм відчуття нічийності, дефіцит спілкування та нерозвинена комунікабельність, обмеженість та ізолюваність [4, с. 111]. Тому важливим етапом є проходження адаптації вихованців до нових умов та в подальшому самоусвідомленість ціннісних орієнтацій, поглядів та спрямування. Вихованці дитячих будинків сімейного типу можуть не знати або не бажати знати власного походження з різних причин. Попереднє перебування у складних життєвих обставинах може викликати у них почуття відчуженості й супротиву тій культурі, представниками якої вони є. У таких ситуаціях враховуються індивідуальні особливості дитини у вирішенні етнічних та культурних проблем.

Вихователі у дитячому будинку сімейного типу виконують не лише батьківську роль, а й здійснюють цілеспрямовану виховну діяльність. Тому вони попередньо проходять курс навчання з виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, де підвищують свій виховний потенціал на спеціально організованих курсах у регіональних центрах соціальних служб. Такі курси організовуються один раз на два роки [6]. Значимість такого навчання полягає в сформованості полікультурної компетентності батьків-вихователів, що включає систему знань, цінностей, засвоєння полікультурних якостей та компетенцій, вироблення вмінь та навичок для позитивної взаємодії з представниками різних культур.

Як вважають В. Кузьменко та Л. Гончаренко, полікультурна компетентність – це не лише здатність до життєдіяльності в багатокультурному середовищі, а ще й теоретична та практична готовність до здійснення професійної діяльності в такому суспільстві, яка ґрунтується на поєднанні

синтезованих знань з полікультурності, умінь використовувати свої знання на практиці та професійно значущих особистісних якостях [3, с.49]. Діяльність батьків-вихователів у дитячому будинку сімейного типу має спрямовуватися на підтримку ідентичності кожної дитини та налагодженню культурних зв'язків всередині родинного середовища на різних рівнях.

На комунікаційному рівні полікультурність формується шляхом вивчення та обговорення культурних особливостей усіх членів родини. Батьки-вихователі мають сприяти відкритому діалогу та взаєморозумінню всередині сім'ї, де кожен може вільно висловлювати свої думки та почуття й бути почутим. В умовах мовної різноманітності необхідно підтримувати використання цих мов, що дасть можливість налагодити комунікацію та сприяти розумінню всередині сім'ї.

Діяльнісний рівень формування полікультурності полягає у проведенні національних та релігійних свят, залученні дітей до звичаїв та традицій, притаманних родині та кожному члену. Важливість цієї діяльності полягає у тому, що, починаючи з раннього дитинства і впродовж усього життя, людина з народних традицій отримує значну кількість необхідної для її виживання та продовження власного роду інформації. Народні традиції представляють усе розмаїття засобів кодування інформації: звукової, рухової, комунікативної тощо, що не тільки полегшує процес засвоєння її дитиною, а й сприяє природовідповідному розвитку всіх життєво важливих людських сфер, природним шляхом формує доцільну поведінку в природному та людському оточенні [3, с.11].

Полікультурність на рівні виховання формує толерантність, моральність, миролюбність та повагу до інших культур. Дитячий будинок сімейного типу має стати середовищем, у якому діти навчатимуться поважати та приймати різні точки зору. Батьки-вихователі мають подавати приклад такої поваги, підтримувати індивідуальність кожного члена сім'ї, сприяти вираженню культурної ідентичності та створити рівні умови розвитку.

Полікультурність як принцип гармонійного співжиття у багатокультурному середовищі трансформується у якість особистості. Це складний, довготривалий процес, на який впливає багато життєвих чинників. Особливо, коли йдеться мова про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які у зв'язку з важкими життєвими обставинами опиняються у нових умовах проживання, необхідне середовище довіри та підтримки для формування їхнього світогляду.

Структура полікультурності як особистісного компоненту включає гуманність, громадянськість, крос-культурну грамотність, культуру спілкування і культурну самоідентифікацію особистості. Ці якості складають її цілісність. При цьому сферою їх впливу є культура соціуму – спільна діяльність учасників міжкультурного спілкування [5, с.249].

Рівень сформованості полікультурності вихованців дитячого будинку сімейного типу можна визначити за певними критеріями. Найбільш доречними вважаємо мотиваційний, особистісний, пізнавальний, поведінковий та самоідентифікаційний (ототожнення) критерії. Сутність мотиваційного критерію полягає у визначенні прагнення дітей до набуття полікультурності, знань про культурні особливості інших народів, вивчення мов, наявності у них ціннісних орієнтацій, прагненні до налагодження взаємостосунків з представниками різних етнічних та культурних спільнот. Цінності, що визначають полікультурність, є загальнолюдськими та гуманними, до них можна віднести толерантність, повагу до гідності, прав та свобод людини, рівність, незалежно від її походження, справедливість. Ця система цінностей формується у дитячому віці, тому батькам-вихователям потрібно сприяти засвоєнню саме таких позитивних якостей.

Особистісний критерій слугує для визначення індивідуальних психологічних характеристик дитини, її емоційного стану, комунікабельності, гнучкості у поведінці, конфліктності, емпатії у ставленні до людей інших національностей тощо.

За допомогою пізнавального критерію виявляється обізнаність дітей стосовно власної культури та культури інших етнічних груп, культурних цінностей, моральних норм та правил поведінки в багатоетнічному соціумі, наявність знань стосовно полікультурності та її проявів. Однак сформованість полікультурності проявляється не лише від накопичених необхідних знань, а й від уміння їх використовувати та проявляти.

Показниками поведінкового критерію є рівень сформованості вмінь та навичок взаємодії з представниками різних етнічних груп, що проявляється у організації спільної діяльності, повазі до думки інших, вміння налагодити комунікацію.

Важливим критерієм є самоідентифікація, що визначає ототожнення дитини з певною культурою в умовах дитячого будинку сімейного типу як багатокультурного середовища. Залежно від різних проявів та обставин діти можуть виявляти як монокультурну ідентичність, відчувати сильний зв'язок з однією культурою, так і множинну ідентичність, тобто визнання своєї приналежності до різних етнічних спільнот. Під впливом різних обставин самоідентичність може змінюватися і бути динамічною. Діти-сироти та діти, що позбавлені батьківського піклування, потрапляючи у нове середовище дитячого будинку сімейного типу, здатні інтегруватися в його культурне середовище. Головне завдання батьків-вихователів – створити комфортні умови для самовизначення та самореалізації дітей.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, здійснений аналіз уможливорює висновок про те, що сучасні наукові педагогічні розробки, спрямовані на вирішення проблем, які постали під впливом суспільних змін та

подій. Особливості та зміни взаємодії між людьми на міжкультурному рівні є одним з таких викликів у дослідженні виховання, що безпосередньо впливатиме на розвиток світоглядних позицій майбутніх поколінь та їх взаємозв'язків у глобалізованому світі. Полікультурність – це сучасне спрямування побудови гармонійних, толерантних відносин різних культур зі збереженням унікальності кожної з них. Такі взаємини повинні ґрунтуватися не тільки на визнанні права кожної культури на існування, але і на встановленні рівноправного діалогу, який спрямований на обопільне збагачення та розвиток культурних спільнот. Полікультурність може існувати на різних суспільних рівнях. Формування полікультурності у різноетнічному середовищі дитячого будинку сімейного типу трактуємо як процес організації співжиття у родині, так і якості особистості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Перспективи подальших наукових розробок – дослідити критерії, показники та рівні сформованої полікультурності у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах дитячого будинку сімейного типу й визначити найбільш сприятливі соціально-педагогічні умови полікультурного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Ковалинська І. В. Поняття «полі культурність» та «мультикультурність» у науковому дискурсі. *Освітологічний дискурс*. 2016. № 1. С. 65–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2016_1_9 С.69 (дата звернення 22.01.2024 р.)
3. Кузьменко В. В. *Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: навч. посіб.* Херсон: РІПО, 2006. 92 с.
4. Манохіна І. В. Соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування: навч. посіб. Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2012. 276 с.
5. Мичковська В. Поняття полікультурності як якості особистості. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки*. 2021. № 1(24). С.249
6. Положення про дитячий будинок сімейного типу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.01.2024р.)

REFERENCES

1. Entsyklopediia osvity [Education Encyclopedia]/ za red. V. H. Kremenia. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 1040 s. [in Ukrainian]

2. Kovalynska I. V. Poniattia «polikulturnist» ta «multykulturnist» u naukovomu diskursi [The Concepts of «Polyculturalism» and «Multiculturalism» in Scientific Discourse]. *Osvitohichnyi diskurs*. 2016. No 1. S. 65–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2016_1_9 S.69 (data zvernennia: 22.01.2024 r.) [in Ukrainian]

3. Kuzmenko V. V. Formuvannia polikulturnoi kompetentnosti vchyteliv zahalnoosvitnoi shkoly: navch. posib. [Formation of Multicultural Competence of Secondary School Teachers: a Study Guide]. Kherson: RIPO, 2006. 92 s. [in Ukrainian]

4. Manokhina I. V. Sotsialno-pedahohichna robota z ditmy-syrotamy ta ditmy, pozbavlenymy batkivskoho pikluvannia: navch. posib. [Social and Pedagogical Work with Orphans and Children Deprived of Parental Care: a Manual Book]. Dnipropetrovskyi universytet imeni Alfreda Nobelia, 2012. 276 s. [in Ukrainian]

5. Mychkovska V. Poniattia polikulturnosti yak yakosti osobystosti [The Concept of Multiculturalism as a Personality Quality]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriia: pedahohichni nauky*. 2021. No 1(24). S. 249. [in Ukrainian]

6. Polozhennia pro dytiachyi budynok simeinoho typu [Regulations on Family-Type Children's Homes]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 21.01.2024r.). [in Ukrainian]

FORMATION OF CHILDREN'S MULTICULTURALISM IN A FAMILY-TYPE ORPHANAGE

Kateryna Koval

PhD Candidate in Speciality 011 Educational Sciences,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0002-8139-1941

e-mail: kateryna.koval@rshu.edu.ua

Abstract. The article reveals approaches to the content of the category of "multiculturalism" and investigates the dependence of the formation of multiculturalism as a quality of personality on the principle of multiculturalism as an organisation of conditions for coexistence and education. The article gives an example of a family-type children's home as a multicultural environment where orphans and children deprived of parental care are brought up with already formed cultural values, for which it is necessary to create conditions for their harmonious development, which will enable their further socialisation in various spheres of life.

The formation of multiculturalism as the implementation of the functions of positive interaction of all family members, regardless of their origin, is studied. The

model of behaviour to ensure the formation of multiculturalism is constructed. The significance of multicultural competences of foster parents in this activity is determined. The necessity of teaching multicultural education during the in-service training courses for foster parents is noted. The author proves the direct dependence of the formation of multiculturalism as a personality quality on the conditions of cohabitation. The criteria and indicators that can be used to determine the level of multiculturalism in children brought up in a family-type orphanage are determined. The relevance of the study, which consists in a more detailed study of the basics of multiculturalism of orphans and children deprived of parental care is indicated, and it will help parents-caregivers to create conditions for multicultural education in a family-type orphanage.

Keywords: multiculturalism, multiculturalism, multicultural education, multicultural competence, family-type orphanage, children deprived of parental care, foster parents.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2024 р.

УДК 378.147:004.5]278.22;81'243

DOI: 10.35619/.vi2.18

Корнієнко Марія

аспірантка Миколаївського національного
університету імені В. О. Сухомлинського,

м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0001-6364-5314

e-mail: mariakornienko16.97@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗРОБЛЕННЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ-ФІЛОЛОГІВ

Анотація. У статті висвітлено ідеї технологічного підходу до розроблення програмового забезпечення підготовки магістрів – учителів / викладачів іноземних мов в умовах модернізації нормативно-правової бази вищої школи в Україні. Акцентовано увагу на питаннях технологічної побудови освітніх програм, їх структуруванні та конкретизовано постійні елементи їхніх ключових частин. З'ясовано, що певна уніфікація освітніх програм дає змогу уточнити й ствердити основний формат цих документів, а врахування багатьох чинників, які впливають на профіль і склад кожної програми, є запобіжником від їх шаблонного творення. Йдеться про різні категорії програм (професійні, наукові, кар'єрні), різні рівні вищої освіти в Україні, своєрідні фахові модифікації кожної освітньої програми тощо. Технологічний підхід до створення освітніх програм схарактеризовано як важливий чинник організації та проведення освітньої діяльності, а також якості й продуктивності іншомовної підготовки магістрів-філологів. Зазначено, що розробка освітніх програм реалізується в умовах системної взаємодії між результатами навчання й заданими компетентностями та у контексті стандартизації вищої освіти в Україні.

Ключові слова: технологія розробки освітньої програми, стандартизація програмового забезпечення, структурування складників освітніх програм, організація освітньої діяльності, іншомовна підготовка магістрів філології.

Постановка проблеми. Реформування вищої освіти в Україні зумовлює нові підходи до створення освітніх програм підготовки фахівців. Важливим чинником модернізації програмового забезпечення вчені вважають його студентоцентрованість (Ю. Рашкевич). Зорієнтованість освітніх програм на здобувача означає актуалізацію змісту й результатів навчання, що матеріалізуються в кредитах та переліку компетентностей, які відповідають певному освітньо-кваліфікаційному рівню конкретної спеціальності й слугують основним чинником якості програмних освітніх документів.

Орієнтирами в побудові освітніх програм є зразок освітньо-професійної програми [6], а також видані НАПН України в межах проєкту ЄС «Національний Темпус-офіс в Україні» методичні рекомендації щодо розроблення освітніх програм [10], у яких висвітлюється методологія програмотворчого процесу.

Водночас модернізація програмового забезпечення фахової підготовки здобувачів вищої освіти в умовах різних потенціальних можливостей закладів вищої освіти потребує глибшого структурування складників програми, що охоплює не лише методологію, а й технологію розроблення освітніх програм. Технологічний підхід до побудови освітніх програм дає змогу деталізувати порядок їх створення, конкретизуючи постійні елементи їхніх змістових частин, та певною мірою уніфікувати структуру цього освітнього документа. Збереження у такий спосіб типового формату освітніх програм сприяє реалізації стандартизації освітньої діяльності та її програмово-методичного забезпечення.

Технологізація освітньої діяльності реалізується в структуруванні освітніх програм та результатів навчання. У контексті нашого дослідження ми розкриваємо поняття *технології розробки освітніх програм*.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Про необхідність технологізації «педагогічного виробництва» вказував у своїй «Педагогічній поемі» А. Макаренко. Широко висвітлено цю проблему наприкінці минулого – на початку нинішнього століть (В. Паламарчук, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Різун, О. Пехота, С. Сисоєва, І. Смолук та ін.) і реалізовано здебільшого в контексті реформування шкільного навчання. Значний вплив на технологізацію освіти мала й Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» [4] як вагомий крок до європейського освітньо-наукового простору, актуальний в умовах приєднання української освіти до Болонського процесу.

Як і С. Гончаренком, педагогічну технологію як системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання та врахування і взаємодії всіх технічних і людських ресурсів [3, с. 331], вважаємо технологізацію доречним методом створення освітніх програм та їх застосування в освітній діяльності з метою повнішої відповідності інтересам здобувачів та інших зацікавлених сторін. Технологія розробки освітньо-професійних програм має бути так само системно організованим процесом, передбачаючи систему ідей і норм, компонентів і результатів, схем і форм, шляхів і методів, що характерно для системного й синтезованого методу створення та реалізації програмованого навчання.

Важливим кроком до технології розроблення освітніх програм є визначена Ю. Рашкевичем за методологією Тюнінга послідовність програмотворчого процесу [9, с. 27]. Поетапний підхід до роботи над створенням освітніх програм сприяє більшій зосередженості розробників на змісті, структурі й умовах реалізації того чи того компонента. Освітня програма – своєрідний проєкт майбутньої педагогічної діяльності з чітким визначенням мети, змісту й процесу

роботи, її учасників, умов реалізації та результатів. Системнішим буде освітній процес, тіснішою взаємодія ідей і норм, компонентів і результатів, шляхів і методів, що є провідними ознаками педагогічної технології.

Щодо іншомовної підготовки фахівців-філологів відомі дослідження Г. П'ятакової, яка пропонує технології навчання майбутніх учителів англійської мови [8]. Віддаючи перевагу формам міжособистісного спілкування здобувачів у малих групах, учена переконує, що різні інтерактивні форми комунікації сприяють розвитку в майбутніх філологів креативної діяльності, здатності працювати в команді та лідерських якостей. Більше того, спілкування іноземною мовою привчає здобувачів до відповідного мислення та усного мовлення, формує другу мовну особистість (В. Редько).

У контексті проблематики реформування вищої освіти та модернізації програмового забезпечення значний інтерес викликає дослідження теорії й практики професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, проведене В. Безлюдною. Вчена визначила основні напрями оновлення змісту підготовки майбутніх учителів, актуальні в період із 1991 по 2004 рр., а саме:

а) диференціація і варіативність навчальних планів професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов;

б) формування спеціаліста, який знає основні закономірності навчання іноземної мови, а також зміст і особливості компонентів освітнього процесу... зможе застосовувати у своїй практичній діяльності сучасні освітні технології;

в) значне підвищення ролі педагогічного й психологічного забезпечення [1, с. 278].

Особливо цінними є судження В. Безлюдної щодо стандартизації компетентнісної моделі підготовки вчителів англійської мови з використанням кредитної системи та сучасних технологій навчання [там само, с. 344], що логічно проєктуються на стандартизований процес програмування освітнього процесу в умовах модернізації програмотворення.

Цікаві з погляду історії магістерської освіти судження С. Вітвицької про середньовічний досвід формування змісту магістерської підготовки, який уже тоді мав виразну гуманітарну спрямованість та був зорієнтований на інтелектуальний розвиток здобувача. Дослідниця підкреслює слушність застосування в освітньому процесі інноваційних освітніх технологій. Стосовно професійної підготовки магістрів С. Вітвицька зазначила, що «цей процес потребує реалізації суб'єктного, особистісно орієнтованого, системного, діяльнісного, синергетичного, культурологічного, аксіологічного, професіографічного, технологічного, компетентнісного, акмеологічного підходів» [2, с. 18]. Ідеться про технології організації та проведення освітнього процесу як систему ідей, методів і форм, шляхів, алгоритмів і схем репродуктивної та евристичної роботи здобувачів, яка набирає рис модельованого навчання, ефективність якого була доведена ще Л. Виготським.

Отже, вчені пропонують технології навчання, рівень розвитку яких вказує на «стан і розвиток педагогічних систем» загалом [5, с. 23], визначають актуальні шляхи оновлення змісту вищої освіти у контексті стандартизації компетентнісного підходу до іншомовної підготовки філологів. Водночас власне питання технології розроблення предметних освітніх програм, зокрема для здобувачів магістерського рівня ще не спроектовано.

Мета статті – уточнити й поглибити поняття технології розроблення освітніх програм іншомовної підготовки магістрів-філологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформації в освіті потребують постійного оновлення програмових ресурсів. Особливо це стосується інноваційних технологій, які забезпечують модернізацію змісту й форм вищої освіти. Основні ознаки педагогічної технології стосуються стандартизації та уніфікації освітніх документів і передбачають вищий рівень організації освітньої діяльності, що відповідає логіці технологічного підходу до створення освітніх програм.

Побудова освітньої програми залежить передусім від розроблення її складників і пов'язана зі структуруванням основних елементів кожної змістової частини цього документа. Однак на практиці виходить, що освітні програми різних університетів, побудовані за згаданим зразком, усе ж помітно відрізняються, бо з різною повнотою й виразністю висвітлюють ключові питання інтеграції, універсалізації та професіоналізації фахової підготовки здобувачів вищої освіти. Інтеграційні процеси в освіті, охоплюючи й програмування освітньої діяльності, потребують певної уніфікації вимог до розробки освітніх програм певного типу, значною мірою стосуючись їхньої форми. Особливо це характерно для структури основних частин програми, що подаються у вигляді стислої записки чи довідки або в детальному переліку вмісту того чи іншого складника. Для усунення розбіжностей у змісті складових частин освітніх програм доцільно визначити необхідний мінімум структурних елементів кожної з них. Передусім варто, наприклад, чітко й повно сформулювати мету освітньої програми, яка має бути тісно пов'язана з кваліфікацією випускника. Так, у Концепції організації підготовки магістрів в Україні (2010 р.) передбачено, що можливі кваліфікації для магістрів визначає Національна рамка кваліфікацій (2011 р.), і вказано, що «для магістрів кваліфікація формулюється як назва освітньої програми» [7, с. 278].

Однак можливі кваліфікації щодо іншомовної підготовки майбутніх учителів іноземних мов визначені в НРК у надто загальних і різних формулюваннях, зокрема: вчитель середнього навчально-виховного закладу, науковий співробітник (методи навчання), філолог-дослідник тощо.

Більш чітким орієнтиром у визначенні кваліфікації є чинний Класифікатор професій, у якому передбачена професія викладача як для закладів загальної середньої освіти, так і для університетів та закладів вищої освіти. Розробники

вказують у дипломі кваліфікацію випускника як магістра (за рівнем вищої освіти) та його професію: викладача закладу вищої освіти або викладача закладу загальної середньої освіти. Нерідко зазначається й назва освітньої програми, наприклад, 014.01 Середня освіта (Англійська мова і література). Отже, визначення кваліфікації в дипломі випускника загалом складається з трьох компонентів: назв рівня освіти, професій та спеціальності, що зумовлює базове формулювання мети освітньої програми та можливостей для працевлаштування. Наприклад: Магістр освіти. Викладач закладу вищої освіти або Викладач закладу загальної середньої освіти. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (Англійська мова і література)».

Назва освітньої програми висвітлює кваліфікацію здобувача та засвідчує предметну область вищої освіти. Тому, можливо, зайвими в дипломі є широкі формулювання, як-от: Викладач англійської мови і літератури закладу вищої освіти. Принцип уніфікації, застосовуваний під час розробки освітніх програм, сприяє усуненню повторних визначень. Отже, структурування змісту кваліфікації в дипломі забезпечує коректний запис у державному документі про освіту, надає потрібну інформацію та запобігає повторам у визначеннях.

Наступний структурний елемент – «Мета освітньої програми» – важко піддається уніфікації, оскільки більше залежить від суб'єктивних чинників та призначення програми. Мету розробники освітньої програми визначають відповідно до своїх уявлень про модель фахівця, якого вони готують. Проте науковий підхід до програмування освітньої діяльності потребує більшого об'єктивування як самого освітнього процесу, так і його результатів, що матеріалізуються не стільки в окремих компетентностях, скільки в цілісному образі професійно й соціально свідомого фахівця. В меті не варто вживати такі вирази: «продовжити навчання», «формувати уявлення», «озброїти студентів» для «продовження навчання», «формування уявлень» тощо, що характерно для чинних освітніх програмах, оприлюднених на сайтах університетів.

Як варіант, пропонуємо пряме формулювання мети освітньої програми «Середня освіта (Англійська мова і література)»: *підготувати компетентного та соціально свідомого магістра освіти – викладача англійської мови і літератури закладу вищої освіти / закладу загальної середньої освіти*. Допоміжним до цього формулювання мети є підрозділ освітньої програми «Придатність до працевлаштування», що розширює уявлення про кінцевий продукт освітньої діяльності відповідно до вже згадуваного класифікатора професій.

У частині «Придатність до працевлаштування та подальшого навчання» можна виділити два постійні структурні компоненти: а) щодо придатності до працевлаштування з повним переліком можливих професій за Класифікатором професій ДК 003: 2010; б) подальшого навчання (за програмами третього циклу FQ-EHEA, 8 рівня EQF-LLL, 8 рівня НРК). Натомість у програмах нерідко

зустрічаються розрізнені формулювання: Підготовка до викладання в профільній школі. Аспірантура або Викладач. Дослідник. Адміністратор ЗМІ. Аспірантура тощо. Структурування названого підрозділу освітньої програми сприятиме повнішій характеристиці можливостей випускників магістратури щодо подальшої навчальної, наукової та професійної діяльності, зробить цей освітній документ більш інформативним, забезпечить його належну уніфікацію, що надасть різним програмам у різних регіонах виразних і пізнаваних структурованих форм.

Значно розширює уявлення зацікавлених осіб про перспективи навчання за певною освітньо-професійною програмою її характеристика, яка також має бути структурованою. Крім загальних відомостей про галузь знань (01 Освіта / Педагогіка), спеціальність (014 Середня освіта), предметну спеціальність (014.02 Середня освіта. Мова і література (англійська), спеціалізацію (014.022 Німецька мова і література, характеристика освітньої програми має містити такі елементи: 1. Предметну область. 2. Орієнтацію освітньої програми. 3. Основний фокус програми та її особливості, що увиразнюють структуру характеристики освітньої програми. Однак деякі з перелічених документів доцільно уточнити й деталізувати. Наприклад, такий елемент як «Предметна область», окрім загальної характеристики, доцільно конкретизувати, вказавши а) цілі навчання; б) теоретичний зміст предметної області; в) методики і технології; г) інструменти та навчальне обладнання; д) тип освітньої програми (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи кар'єрна). Перелічені структурні елементи дають чітке уявлення про основні питання, від яких залежить ефективність освітньої програми та якість вищої освіти.

Відомості про викладання й оцінювання також потребують належного структурування тому, що в різних освітніх програмах спостерігаємо «згорнуті» або «розгорнуті» характеристики, які мають відповідно меншу або більшу інформативність. Доцільним є детальне визначення таких елементів структури підрозділу, що характеризують освітній процес: а) характер навчання; б) форми організації освітнього процесу; в) основні методи викладання; г) основні методи навчання. Важливо назвати види навчальних занять, показати їх дидактичне оснащення, диференційовано висвітлити специфіку роботи викладачів і здобувачів, наголосити на саморефлексії та самонавчанні здобувачів вищої освіти і тьюторській діяльності викладачів.

Модернізаційні зміни мають відбуватися і у визначенні очікуваних результатів реалізації певної освітньої програми та засобах і прийомах їх діагностики. Оскільки рушійною силою освітнього процесу є систематичне й об'єктивне оцінювання успішності здобувачів, важливо виокремити основні елементи контролю якості освіти, а саме: а) основні види внутрішнього контролю, включаючи плановий поточний, рубіжний та підсумковий; б) адміністративний контроль і атестація. Подається й шкала оцінювання –

національна (п'ятибальна) та ЄКТС (стобальна), що зручно для переведення оцінок зі 100-бальної шкали ЄКТС в національну і навпаки. Однак потрібно враховувати, що результати навчання формуються в процесі здобуття заданих компетентностей, що зумовлює тісніший зв'язок розділів освітньої програми, залежний від прямої відповідності програмних компетентностей компонентам освітньо-професійної програми. Реалізується структурно-логічна схема компонентів освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 014.01 Середня освіта (Англійська мова і література), що охоплює обов'язкові компоненти (загальну та професійну підготовку й практики), а також вибіркові компоненти (загальну та професійну підготовку). Така структура змісту освітньо-професійної програми загалом раціональна, її формат визначений у спеціальних рекомендаціях МОН України й узгоджується із сучасними концептуальними ідеями підготовки магістрів.

Технологізація розробки програмового забезпечення іншомовної підготовки магістрів-філологів пов'язана з системою лекційно-практичних занять, які в складі навчальних дисциплін і також потребують проведення за технологічною логікою, що втілюється у конкретних програмах та алгоритмах діяльності викладачів і здобувачів. Отже, потрібне моделювання освітньої діяльності, така технологія освітнього процесу, що реалізується в конкретних діях викладачів і здобувачів, спрямованих на визначення мети й програми пізнавальної роботи, вибору форм і методів її проведення, досягнення заданих результатів тощо. Нині на цих засадах реалізується нова філософія педагогічної дії [5], яка принципово властива й здобувачам вищої освіти, питання лише у рівні складності пізнавальних завдань та самостійності їх виконання студентами й мірі педагогічного втручання в освітній процес.

Фахові компетентності, хоча й не виходять за межі предметної області, також мають інтегральний характер, наприклад: а) здатність використовувати теоретичні знання, навички, вміння з педагогіки і психології, філологічних наук і методики навчання іноземних мов для вирішення професійних завдань; б) здатність спілкуватися першою іноземною мовою на рівні С2, другою іноземною мовою на рівні В2 за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти тощо. Отже, ключова *програмна фахова компетентність* випускника магістратури – це його професійна готовність й особистісна здатність інтегрувати концептуальні ідеї, знання й гіпотези та успішно виконувати комплексні завдання виробничого змісту й інноваційного характеру в галузі освіти. Тісний зв'язок усіх програмних компетентностей, передбачених освітньою програмою, має відповідати меті цього освітнього документа й визначати зміст і характер навчальних дисциплін, покликаних формувати в здобувачів професійні компетентності. Однак питання методики й технології організації та проведення освітнього процесу в закладі вищої освіти є предметом окремого дослідження.

Технологія розроблення освітньої програми реалізується в процесі структурування її основних компонентів та, внаслідок цього, уточнення й конкретизації постійних елементів кожної частини. Адже пізнання будь-якого поняття, абстрактного чи матеріального, передбачає насамперед визначення його будови (за Г. Костюком), що забезпечує його подальше усвідомлення. Водночас стандартизація та уніфікація чинних освітніх програм не має нічого спільного з їх однотипністю та одноманітністю. Йдеться про основні морфологічні ознаки цього освітнього документа, який модифікується за професійним, кар'єрним чи науковим спрямуванням, першим чи другим рівнем вищої освіти й зорієнтованістю на певну освітньо-кваліфікаційну характеристику випускника, що складають разом основу програмного профілю й відповідають загальним тенденціям стандартизації освіти в Україні.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, основними чинниками розвитку програмового забезпечення іншомовної підготовки магістрів-філологів, є:

а) технологізована розробка освітніх програм, зорієнтованих на формування певної моделі майбутнього фахівця іноземних мов;

б) основними ознаками педагогічної технології є стандартизація та уніфікація освітніх документів, що забезпечує вищий рівень організації освітньої діяльності та відповідає логіці створення освітніх програм;

в) технологія розроблення освітньої програми сприяє глибшому структуруванню та конкретизації її складових частин, збереженню її типових морфологічних ознак;

д) освітні програми розрізняються за кваліфікаційними категоріями, освітніми рівнями та кінцевими результатами, що дає змогу врівноважити об'єктивні й суб'єктивні чинники створення, що запобігає їх однотипності.

Перспективи подальших досліджень проблеми пов'язані з розробкою моделей фахівців різного програмного профілю та форматуванням освітніх програм із урахуванням індивідуальних інтересів здобувачів та конкретних запитів роботодавців. Технологічне розроблення освітніх програм слугує чинником їх якості й продуктивності, вважається показником культури цієї виробничої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безлюдна В. В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948-2016 рр.): дис... д-ра пед. н.: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. 439 с.

2. Вітвицька С. С. Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2011. 43 с.

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
4. Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006-2010 роки: Постанова КМ України від 07.12.2005 р. № 1153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.05.2023).
5. Зязюн І. А. *Філософія педагогічної дії*: моногр. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
6. Освітньо-професійна програма: зразок. Лист МОН України від 28.04.2017 р. № 1/9-239.
7. Про Концепцію організації підготовки магістрів в Україні. Наказ МОН України від 10.02.2010 р. № 99.
8. П'ятакова Г. П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі: підруч. для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 120 с.
9. Розроблення освітніх програм: метод. рекомендації / Авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / за ред. В. Г. Кременя. Київ: ДП «НБЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.

REFERENCES

1. Bezliudna V. V. *Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladykh Ukrainy (1948–2016 rr.)*: [Theory and Practice of Professional Training for Perspective Foreign Language Teachers in Higher Pedagogical Educational Institutions of Ukraine (1948–2016)]: dys... d-ra ped. n.: 13.00.01 – zahalna pedahohika ta istoriia pedahohiky. 439 s. [in Ukrainian].
2. Vitvytska S. S. *Teoretychni i metodychni zasady pedahohichnoi pidhotovky mahistriv v umovakh stupenevoi osvity: avtoref. dys. d-ra ped. n.*: [Theoretical Methodological Principles of Pedagogical Training of Masters in the Conditions of Graduate Education]: 13.00.04. Zhytomyr: ZhDU imeni Ivana Franka, 2011. 43 s. [in Ukrainian].
3. Honcharenko S. U. *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk*. [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid, 1997. 376 s. [in Ukrainian].
4. Derzhavna prohrama «Informatsiini ta komunikatsiini tekhnolohii v osviti i nautsi» na 2006–2010 roky [Information and Communication Technologies in Education and Science]: Postanova KM Ukrainy vid 07.12.2005 r. № 1153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2005-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 17.05.2023). [in Ukrainian].
5. Ziaziun I. A. *Filosofiia pedahohichnoi dii*: [Philosophy of Pedagogic Activity]: monohr. Cherkasy: ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho, 2008. 608 s. [in Ukrainian].

6. Osvitno-profesiina prohrama [Educational and Professional Program]: zrazok. Lyst MON Ukrainy vid 28.04.2017 r. № 1/9-239. [in Ukrainian].

7. Pro Kontseptsiiu orhanizatsii pidhotovky mahistriv v Ukraini [About the Concept of the Organization of Master's Training in Ukraine]: Nakaz MON Ukrainy vid 10.02.2010 r. № 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0099290-10#Text> (data zvernennia 17.05.2023). [in Ukrainian].

8. Piatakova H. P. Tekhnolohiia interaktyvnoho navchannia u vyshchii shkoli [Interactive Learning Technology in Higher Education]: pidruchnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2006. 120 s. [in Ukrainian].

9. Rozroblennia osvitnikh program: metodychni rekomendatsii [Development of Educational Programs: Methodical Recommendations]. (2014) / za red. V. H. Kremenii; avt. kol.: V. M. Zakharchenko, V. I. Luhovyi, Yu. M. Rashkevych, Zh. V. Talanova. Kyiv: DP «NVTs «Priorytety». 120 s. [in Ukrainian].

TECHNOLOGY OF THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL PROGRAMS OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF PHILOLOGY MASTERS

Mariia Korniienko

PhD Candidate of V. O. Sukhomlynskyi

Mykolaiv National University,

Mykolaiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-6364-5314

e-mail: mariakornienko16.97@gmail.com

Abstract. The article highlights the ideas of a technological approach to development of master's training provision - teachers / lecturers of foreign languages in the context of modernization of the regulatory and legal foundation of higher education in Ukraine. The positive aspects of technological construction are the structuring of educational programs and the specification of permanent elements of their key parts. It is emphasized that the focus of educational programs on a student determines the modernization of the content and learning results, which are materialized in credits and the list of competencies that correspond to a certain educational and qualification level of a specific specialty. The technological approach to the creation of educational programs is characterized as an important factor in the organization and conduct of educational activities, as well as the quality and productivity of foreign language training of philology masters.

The author explains that a certain unification of educational programs makes it possible to clarify and approve the basic format of these documents, and taking into account many factors that affect the profile and composition of each program and is a

safeguard against their template creation. It is about different categories of programs (professional, scientific, career), different levels of higher education in Ukraine, specific professional modifications of each educational program, etc. The development of educational programs is implemented in the conditions of a systemic interconnection between learning outcomes and set competencies and in the context of standardization of higher education in Ukraine. The article is intended for teachers and students who research the history of pedagogy and the methodology of developing educational programs in the field of higher education.

Keywords: educational program development technology; standardization of program provision; structuring the components of educational programs; organization of educational activity; foreign language training of masters of philology.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2024 р.

УДК 81'243/'272

DOI: 10.35619/.vi2.20

Кривцун Неоніла

аспірантка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика

Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,

викладач кафедри англійської мови Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,

м. Івано-Франківськ, Україна

ORCID: 0000-0002-3619-0083

e-mail: neonilakryvtsun@gmail.com

Гойсан Тетяна

викладач кафедри англійської мови

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу,

м. Івано-Франківськ, Україна

ORCID: 0009-0008-5763-2523

e-mail: hoisantetiana29@gmail.com

ПРОБЛЕМА ПОДОЛАННЯ МОВНОГО БАР'ЄРУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено аналізу проблематики подолання мовного бар'єру під час вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти. Об'єктом розгляду є комплексні аспекти цього явища, складність вивчення іноземної мови, відсутність практичного застосування здобутих навичок, недостатність уваги до культурного контексту під час її вивчення тощо. З огляду на це виникає потреба в системному підході до подолання мовного бар'єру, ураховуючи не лише лінгвістичні аспекти, а й психологічні особливості здобувачів. Чітко окреслено аспекти, що стосуються відсутності практичного застосування мовних навичок, здобутих під час навчання. З'ясовано актуальність впровадження інтерактивних методів викладання іноземної мови, які спрямовані на практичне використання мови в різних ситуаціях, що забезпечить здобувачам можливість удосконалити свої мовні навички на практиці. Зазначено, що відсутність можливостей для практичного використання іноземної мови за межами аудиторії утруднює процес формування іншомовної компетенції майбутніх фахівців, унеможливорює успішне закріплення комунікативних навичок у реальних життєвих ситуаціях. Це призводить до втрати інтересу до навчання та обмежує практичне використання мовних навичок. Акцентовано увагу на тому, що вивчення

іноземних мов має включати розуміння та адаптацію здобувачів вищої освіти до культурних реалій, яке сприятиме глибшому розумінню та ефективнішому вивченню мов. Особливий акцент зроблено на важливості використання інноваційних педагогічних підходів, зокрема технологій та методів міжкультурної комунікації. Використання сучасних технологій, таких як мобільні додатки, віртуальна реальність тощо, може значно полегшити процес вивчення іноземних мов та сприяти подоланню мовного бар'єру, важливо також створити сприятливе навчальне середовище, де здобувачі матимуть можливість практикувати мову в різних ситуаціях, використовувати інноваційні методи навчання та зосереджуватися на розвитку не лише граматичних навичок, а й культурного контексту. Підкреслено на важливості імерсивної практики щодо подолання мовного бар'єру під час вивчення іноземних мов.

Ключові слова: мовний бар'єр, вивчення іноземних мов, заклади вищої освіти, ефективність навчання, міжкультурна комунікація, психологічні аспекти, мовна політика.

Постановка проблеми. Вагоме місце в підготовці фахівця нового покоління науковці відводять формуванню комунікативної компетентності, позаяк саме комунікативні вміння – це важливий складник загальної та професійної культури здобувача вищої освіти. Про це зазначено в державних стандартах вищої освіти, які регламентують підготовку майбутніх фахівців різних галузей знань. З-посеред наведеного переліку загальних компетентностей і результатів навчання – володіння іноземною мовою, а нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти сформульовано в термінах результатів навчання, з-поміж яких – вільне спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та іноземною(ими) мовами усно й письмово, використання їх для організації ефективної міжкультурної комунікації тощо.

Оскільки комунікація та обмін інформацією лежать в основі всього, що ми робимо сьогодні, вивчення іноземних мов стає важливою частиною освіти здобувачів закладів вищої освіти. Однак незважаючи на важливість такої освіти, багато студентів стикаються з проблемою подолання мовного бар'єру. Основною проблемою є незнання іноземної мови, яке виникає як з технічних, так і з психологічних причин. Відсутність достатнього словникового запасу та граматичних навичок ускладнює розуміння та взаємодію з тим, що викладається.

Відсутність можливостей для практичного використання іноземної мови за межами аудиторії означає, що здобувачі втрачають можливість закріплювати та розвивати свої навички в реальних життєвих ситуаціях. Це призводить до втрати інтересу до навчання та обмежує практичне використання мовних навичок.

Окрім того, питання міжкультурної комунікації та культурного фону часто відходять на задній план, що може призвести до непорозумінь і неправильного використання мовних структур. Подолання мовних бар'єрів є особливим

викликом у вищій освіті, де здобувачі стикаються з поглибленим і спеціалізованим матеріалом. Тому існує нагальна потреба в розробці ефективних методів і стратегій подолання мовних бар'єрів у вищій освіті та надання здобувачам знань, необхідних для досягнення успіху в академічній та професійній діяльності в міжнародному співтоваристві.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема подолання та класифікації мовних бар'єрів розглядалася в працях зарубіжних та вітчизняних науковців (З. Фрейда, К. Юнга, Т. Колоходи, О. Рудої, Л. Славової, Т. Степикіної, М. Філоненко та ін.), проте додаткового розгляду потребують питання пов'язані з причинами та засобами подолання мовних бар'єрів у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті - аналіз та висвітлення проблеми подолання мовних бар'єрів під час вивчення іноземної мови здобувачами закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовний бар'єр – це нездатність здобувача освіти, який хоче вивчати іноземну мову, спілкуватися нею, розуміти та спонтанно відповідати іншим, незважаючи на наявність необхідних для цього лінгвістичних засобів [4]. Людина не може спілкуватися іноземною мовою, тому що не набула необхідних комунікативних навичок, не володіє необхідними граматичними структурами, не знає певної лексики, яка відображає певну тематику тощо. Педагоги, філологи, психологи слушно розглядають феномен мовного бар'єру як складне психологічне явище, що ускладнює ефективне спілкування іноземною мовою [7].

Однією з основних причин виникнення мовних бар'єрів є психологічна тривожність, страх зробити помилку та дискомфорт, який відчуває реципієнт під час спілкування іноземною мовою. На думку дослідників, необхідно створити умови, у яких той, хто навчається, стає суб'єктом, активним учасником і творцем навчальної діяльності [1; 2; 6; 8], тобто для подолання мовного бар'єру, що виникає, необхідно створити умови, у яких здобувачі відчувають себе комфортно в процесі вивчення іноземної мови, реалізують внутрішній потенціал своєї особистості, психологічно розслабляються і спонтанно говорять на певні теми. Якщо ці умови та особистісно орієнтований підхід будуть забезпечені, то частина проблем, які викликають мовний бар'єр, буде розв'язана.

Мовні бар'єри, як відомо, створюються ще під час вивчення рідної мови в школі. У середині 1970-х рр. минулого сторіччя англієць Бейзіл Бернстайн звернув увагу на феномен різних лінгвістичних характеристик залежно від соціального класу. Він дійшов висновку, що представники різних соціальних класів пишуть різні твори в школі, навіть якщо загальний рівень невербального інтелекту однаковий. Автори досліджень феномену мовних бар'єрів у Німеччині в 1970-х рр. були одностайні в тому, що різні соціальні класи використовують різні структури у своїй рідній мові. Деякі здобувачі свідомо використовують

«звужений» (обмежений) стиль, тоді як інші – «розвинений» (розширений) стиль [2].

Науковці виокремлюють різні причини виникнення мовних бар'єрів. Це і низький рівень знань, і невдалий досвід вивчення мови, і психологічні та емоційні установки. Відчуття невдачі внавчанні також призводить до цих негативних наслідків. Термін «мовний бар'єр» означає бар'єр у спілкуванні, тобто нездатність двох людей говорити однією мовою і розуміти один одного. Мовні бар'єри мають багато джерел походження, включаючи фізичні бар'єри, а також культурні, соціальні, рольові, психологічні, логічні, когнітивні, комунікативні, авторитетні та бар'єри різних життєвих цілей і потреб. Іншими словами, це комунікативний конфлікт, спричинений неузгодженістю, неточністю або несумісністю комунікантів. Часто проблемою є не лише відсутність знань граматичних правил чи словникового запасу, а невміння застосовувати набуті знання у спілкуванні або відсутність загальної комунікативної компетенції [1; 5; 7].

Дослідниця О. Іваніга вважає, що проблему мовних бар'єрів можна вирішити так: 1) у випадку бар'єрів знань необхідно визначити рівень знань студентів та провести попереднє опрацювання лексики відповідно до цього рівня; 2) у випадку комунікативних труднощів необхідно створити доброзичливу атмосферу та налагодити діалог зі студентами; 3) бар'єри оцінювання зумовлені незнанням критеріїв оцінювання, тому необхідно ознайомити студентів з ними та усунути помилки в адміністративних завданнях на початку курсу; 4) міжкультурні бар'єри можуть бути розв'язані засобами проведення інформаційно-роз'яснювальних лінгвокраїнознавчих та країнознавчих занять з іноземної мови [3].

На думку А. Найдьонової, подолання мовних бар'єрів вимагає занурення здобувачів в іншомовний світ і створення реальних комунікативних ситуацій. За можливості до співпраці варто запрошувати носіїв мови [4]. У цьому випадку головну роль у подоланні проблем відіграють комунікативні методи з використанням діалогу, рольових ігор, відео- та аудіозаписів. Наприклад, за відсутності перебування здобувачів на стажуванні за кордоном або носіїв мови відеозапис діалогу можна продемонструвати на занятті перед групою або парною роботою. Важливо не забувати про індивідуальні особливості кожного здобувача, такі як його особистість, бажання вивчати мову та набуті мовні навички. Персоналізований підхід уможливорює працювати з мовними здібностями кожного студента, не порівнюючи його досягнення з досягненнями інших здобувачів вищої освіти. Доречно пропонувати студентам різноманітні завдання, які враховують здібності кожного з них [4].

Вивчення іноземної мови часто ускладнюється мовним бар'єром. Ця проблема не тільки сповільнює процес навчання, але й впливає на загальну успішність здобувачів у цій сфері. Мовний бар'єр виникає через відмінності між

рідною мовою учня/студента та мовою, яку він намагається вивчити. Це стосується фонетики, граматики, лексики, мови та культури тощо. Наприклад, здобувач освіти може розуміти окремі слова та речення, але мати труднощі з формуванням повних речень через неправильне застосування граматичних правил.

Одна з головних причин мовних бар'єрів – відсутність практики. Багато університетських мовних програм зосереджені на письмі та граматиці, але не приділяють достатньо часу усному спілкуванню. Здобувачі часто не мають можливості практикувати мову в реальних життєвих ситуаціях, що ускладнює її засвоєння. Окрім того, культурні особливості та нюанси мовлення також відіграють важливу роль у подоланні мовного бар'єру. Наприклад, певні вирази та сленг можуть означати різні поняття залежно від контексту та місцевих звичаїв.

Для подолання мовних бар'єрів потрібні інноваційні підходи до викладання іноземної мови. Вони містять інтерактивні методи навчання, зокрема рольові ігри, дискусії, драматизацію, спілкування в мовному середовищі, використання сучасних технологій, таких як мобільні додатки та онлайн-платформи тощо.

Додатковим рішенням є стимулювання практики академічної мобільності, унаслідок якої здобувачі вищої освіти матимуть можливість поглибленого вивчення мови в імерсивному середовищі. Також сприяння міжкультурному обміну уможливить студентам краще розуміти культурні особливості та способи мислення людей, для яких ця мова є рідною.

Сьогодні дедалі більше університетів упроваджують комплексні програми, спрямовані на подолання мовного бар'єру. Ці програми не лише надають можливості для активного використання мови, а й створюють сприятливе середовище для здобувачів, щоб вони відчували себе комфортно під час вивчення іноземної мови. Так можна ефективно подолати не тільки труднощі у вивченні іноземної мови, а й набути необхідні навички усного й письмового мовлення іноземною мовою завдяки активній мовній практиці, зануренню в іншомовне середовище.

Як показує наш досвід викладання іноземної мови у закладах вищої освіти, мовні бар'єри є великою проблемою для багатьох здобувачів, які вивчають іноземну мову. Ми виокремили низку причин, які утруднюють процес формування іншомовної компетентності, з-поміж яких:

- відмінність у структурі мов. Різні мови мають відмінну структуру, граматику та фонетику. Ця різниця може створювати перешкоди для здобувачів, оскільки їхня рідна мова має інші правила утворення речень, словниковий запас тощо;

- фонетичний бар'єр. Фонетика та звуки, що притаманні різним мовам, можуть бути важкими для засвоєння. Слух і артикуляція іншомовних звуків часто вимагають часу та практики для досягнення природності;
- лексична різноманітність. Різноманіття слів та фраз у кожній мові може призводити до складнощів у запам'ятовуванні та використанні слів, які можуть мати багато значень або вживатися у різних контекстах;
- відсутність практики. Ця причина може призвести до забування та неефективного використання вивченої інформації;
- страх перед помилками. Багато здобувачів уникають уживання іноземної мови через страх припуститися помилки, щоб не виглядати в очах викладача і присутніх на занятті здобувачів некомпетентно;
- культурний контекст. Мова часто вплітається в культурний контекст, тому розуміння сталих виразів/афоризмів, приказок тощо, культурних особливостей може бути важливим для цілісного й повного засвоєння мови;
- вікові особливості. Випускники середньої школи зазвичай мають перевагу у вивченні іноземної мови порівняно з більш дорослими своїми одногрупниками через більшу пластичність мозку в прийнятті нової інформації;
- відсутність мотивації. Для вивчення іноземної мови відсутність чіткої мотивації є перешкодою. Якщо здобувач не бачить конкретних переваг чи не відчуває необхідності у вивченні мови, це може сповільнити процес засвоєння іноземної мови.

Щоб подолати ці та інші причини, важливо створити сприятливе навчальне середовище, де здобувачі матимуть можливість практикувати мову в різних ситуаціях, використовувати інноваційні методи навчання та зосереджуватися на розвитку не лише граматичних навичок, а й культурного контексту.

Іноді мовний бар'єр може бути перешкодою, але з відповідними підходами до навчання та постійною практикою він може бути подоланий, і це уможливило б здобувачам досягати високого рівня мовленнєвої компетенції.

Проблему мовного бар'єру можна вирішити за допомогою низки стратегій та підходів, а саме:

- імерсивної практики. Поглиблене занурення в мовне середовище є одним з найефективніших методів. Можливість спілкуватися з носіями мови, подорожі, відвідування мовних клубів чи участь у міжнародних академічних програмах допомагає підвищити рівень вивчення іноземної мови;
- активної практики. Важливо не лише вивчати мову, але й активно її використовувати. Регулярне спілкування, письмові вправи, читання та прослуховування мовних матеріалів допоможуть поглибити навички усного й писемного спілкування;
- використання освітніх технологій. Мобільні додатки, онлайн-ресурси та платформи для вивчення мови можуть бути корисними в навчанні здобувачів вищої освіти. Інформаційно-комунікаційні технології надають доступ до

різноманітних вправ, тестів, відеозанять та відкривають широкі можливості для мовної практики;

- рольових ігор та симуляцій. Використання рольових ігор або симуляцій дає змогу створити ситуації, що моделюють реальні розмовні ситуації, сприяють кращому розумінню та використанню іноземної мови;

- сприяння міжнародному обміну. Активне залучення до програм обміну здобувачів або інших міжнародних ініціатив дасть сприяє здобуттю імерсивного досвіду вивчення іноземної мови та пізнанню культурних особливостей держави, у якій перебуває здобувач;

- застосування гнучких підходів до навчання. Використання різноманітних методів навчання, урахування індивідуальних потреб та рівня знань кожного здобувача сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу;

- створення сприятливого іншомовно насиченого середовища. Важливо створити іншомовне середовище, в якому здобувачам буде комфортно для вивчення іноземної мови;

- постійної практики. Збереження постійного контакту з іноземною мовою через щоденну практику, навіть у «невеликих дозах», допомагає утримувати та розвивати комунікативні вміння.

Розв'язання проблеми мовного бар'єру в закладах вищої освіти під час вивчення здобувачами іноземних мов потребує систематичності та активного використання різноманітних методів навчання, мовної практики, створення насиченого іншомовного середовища. Ці та інші підходи допомагають перетворити вивчення іноземної мови на цікавий та ефективний освітній, розвивальний процес. Здобувачі освіти мають усвідомити, щоважливо не лише вивчати граматику та словниковий запас, а й активно використовувати здобуті знання в галузі іноземної мови в реальних мовних ситуаціях. Це також вимагає розвитку позитивного ставлення до помилок і постійного самовдосконалення. Вивчення іноземної мови – це складний процес, який вимагає неабиякої педагогічної майстерності. Подолання мовного бар'єру передбачає поєднання різних методів навчання, практики та постійного контакту здобувачів з іноземною мовою в різних сферах життя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Мовні бар'єри у вивченні іноземних мов у закладах вищої освіти є складною проблемою, що виникає через низку чинників, серед яких незнання мови, відсутність мовної практики, недостатня увага до культурних особливостей народу, чия мова вивчається. За таких умов актуалізується питання важливості використання інтерактивних методів навчання, застосування освітніх технологій та розвитку міжкультурної комунікації як ефективних заходів для подолання цих труднощів.

Для подальшого розвитку галузі викладання іноземних мов у вищій школі викладачеві важливо детально ознайомитися з психологічними аспектами

вивчення мови, визначити найбільш ефективні стратегії викладання з використанням інноваційних методів і зосередитися на потенціалі освітніх технологій та інновацій. Важливо усвідомити вплив мовної політики на доступність ресурсів і підтримки для тих, хто вивчає іноземні мови. Дослідження в цих сферах можуть визначити нові підходи та стратегії для подолання мовних бар'єрів у вищій освіті.

Подальшого дослідження потребує проблема підготовки майбутніх фахівців іноземної мови до формування іншомовної компетентності здобувачів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бучацька С. М. Психологічні особливості підготовки студентів з іноземної мови. *Зб. наук. праць НАДСПУ*. 2005. Вип. 33. С. 139–142.
2. Массанов А. В. Психологічні бар'єри у професійному самовизначенні особистості. *Психологія і суспільство*. 2014. № 2. С. 73–89.
3. Івагіна О. В. Психологічні бар'єри студентів під час вивчення англійської мови та шляхи їх подолання. URL: http://pedagogyjournal.kpu.zp.ua/archive/2018/61/part_2/13.pdf. (дата звернення 23.01.2024)
4. Найдьонова А. Особливості вивчення англійської мови студентами технічних спеціальностей в автентичному мовному середовищі. URL: http://file:///C:/Users/jov/Downloads/Nzvdp_u_filol_2017_25_30.pdf. (дата звернення 23.01.2024)
5. Павленко О. О. Формування методичної культури викладача економіки: теоретико-методологічний аспект. Монографія. Кривий Ріг: Вид. Р. Козлов, 2016. 472 с.
6. Пасічник О. О. До питання підвищення іншомовної компетентності студентів немовних спеціальностей: бар'єри та шляхи їх подолання. URL: http://elar.khmn.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3684/1/Pasichnyk_O.pdf. (дата звернення 23.01.2024)
7. Сопілко Н. В. Особливості подолання психологічних бар'єрів у студентів у процесі навчання: автореф. дис. канд. наук: 19.00.07. Хмельницький, 2008. 16 с.
8. Яковлева Н. В. Науково-теоретичні підходи до вивчення проблеми комунікативних бар'єрів. *Зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г. С Костюка АПН України*. Київ, 2002. Т.IV. Ч. 5. С. 290–295.

REFERENCES

1. Buchatska S. M. Psykholohichni osoblyvosti pidhotovky studentiv z inozemnoi movy [Psychological Peculiarities of Students' Training in a Foreign Language]. *Zb. nauk. prats NADSPU*. 2005. Vyp. 33. S. 139–142. [in Ukrainian]

2. Massanov A.V. Psykholohichni bariery u profesiinomu samovyznachenni osobystosti [Psychological Barriers to Professional Self-determination]. *Psykholohiia i suspilstvo*. 2014. No 2. S. 73–89. [in Ukrainian]

3. Ivahina O.V. Psykholohichni bariery studentiv pid chas vyvchennia anhliiskoi movy ta shliakhy yikh podolannia [Psychological Barriers of Students in Learning English and Ways to Overcome Them]. URL: http://pedagogyjournal.kpu.zp.ua/archive/2018/61/part_2/13.pdf. (data zvernennia 23.01.2024) [in Ukrainian]

4. Naidonova A. Osoblyvosti vyvchennia anhliiskoi movy studentamy tekhnichnykh spetsialnostei v avtentychnomu movnomu seredovyshchi [Peculiarities of Learning English by Students of Technical Specialities in an Authentic Language Environment]. URL: http://file:///C:/Users/jov/Downloads/Nzvdpu_filol_2017_25_30.pdf. (data zvernennia 23.01.2024) [in Ukrainian]

5. Pavlenko O.O. Formuvannia metodychnoi kultury vykladacha ekonomiky: teoretyko-metodolohichniy aspekt. Monohrafiia [Formation of the Methodological Culture of the Teacher of Economics: Theoretical and Methodological Aspect. Monograph]. Kryvyi Rih: Vyd. R. Kozlov, 2016. 472 s. [in Ukrainian]

6. Pasichnyk O.O. Do pytannia pidvyshchennia inshomovnoi kompetentnosti studentiv nemovnykh spetsialnostei: bariery ta shliakhy yikh podolannia [On the Issue of Improving the Foreign Language Competence of Students of Non-linguistic Specialities: Barriers and Ways to Overcome Them.]. URL: http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3684/1/Pasichnyk_O.pdf. (data zvernennia 23.01.2024) [in Ukrainian]

7. Sopilko N. V. Osoblyvosti podolannia psykholohichnykh barrieriv u studentiv u protsesi navchannia [Peculiarities of Overcoming Psychological Barriers of Students in the Learning Process.]. avtoref. dys. kand. nauk: 19.00.07. Khmelnytskyi, 2008. 16 s. [in Ukrainian]

8. Yakovleva N. V. Naukovo-teoretychni pidkhody do vyvchannia problemy komunikativnykh barrieriv [Scientific and Theoretical Approaches to the Study of Communication Barriers]. *Zb. nauk. pr. Instytutu psykholohii im. H. S Kostiuka APN Ukrainy*. Kyiv, 2002. T.IV. Ch. 5. S. 290–295. [in Ukrainian]

THE PROBLEM OF OVERCOMING THE LANGUAGE BARRIER IN THE PROCESS OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES AT UNIVERSITIES

Neonila Kryvtsun

PhD Candidate at the B. Stuparyk Department of
Pedagogy and Educational Technologies,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Lecturer at the English Language Department,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3619-0083
e-mail: neonilakryvtsun@gmail.com

Tetiana Hoisan

Lecturer at the English Language Department,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
ORCID 0009-0008-5763-2523
e-mail: hoisantetiana29@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the analysis of the problem of overcoming the language barrier in the process of learning foreign languages in higher education institutions. The object of consideration is the complex aspects of this phenomenon, the complexity of learning a foreign language, the lack of practical application of the acquired skills, the lack of attention to the cultural context during its study, etc. In view of this, there is a need for a systematic approach to overcoming the language barrier, taking into account not only linguistic aspects but also the psychological characteristics of students. The next aspect concerns the lack of practical application of language skills acquired during study. The study points to the relevance of introducing interactive methods of teaching a foreign language aimed at practical use of the language in different situations, which will provide students with the opportunity to improve their language skills in practice. It is noted that the lack of opportunities for practical use of a foreign language outside the classroom complicates the process of forming the foreign language competence of future specialists, makes it impossible to successfully consolidate communication skills in real life situations. This leads to a loss of interest in learning and limits the practical use of language skills. It is concluded that learning foreign languages should include understanding and adaptation of higher education students to cultural realities, which will contribute to a deeper understanding and more effective learning of languages. Particular emphasis is placed on the importance of using innovative pedagogical approaches, including technologies and methods of intercultural communication. The use of modern technologies, such as mobile applications, virtual reality, etc., can greatly facilitate the process of learning foreign

languages and help overcome the language barrier, and it is also important to create a favorable learning environment where students have the opportunity to practice the language in different situations, use innovative teaching methods and focus on developing not only grammatical skills but also cultural context. The importance of immersive practice in overcoming the language barrier in foreign language learning is emphasized.

Keywords: language barrier, foreign language learning, higher education institutions, learning effectiveness, intercultural communication, psychological aspects, language policy.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2024р.

УДК 378.147

DOI: 10.35619/.vi2.25

Татарчук Володимир

аспірант кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки
Вінницького національного технічного університету,

м. Вінниця, Україна

ORCID: 0000-0002-2855-908X

e-mail: tatarchuk-vladimir@ukr.net

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ЕЛЕКТРОНІКИ ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті висвітлено формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій. Підкреслено, що у забезпеченні ефективності розвитку графічної компетентності, важливим є використання моделювання як методу наукового пізнання. Це зумовлює необхідність обґрунтувати та розробити модель формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій.

Акцентовано увагу на складових моделях, які містять такі блоки: цільовий, методологічний, змістово-процесуальний та діагностичний. Зазначено, що методологічною основою для розробки та реалізації запропонованої структурно-функціональної моделі формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій є методологічні підходи (аксіологічний, діяльнісний, компетентнісний, системний), які утворюють наукову платформу започаткованого дослідження. Виокремлено методологічні підходи та дидактичні принципи, що враховують суспільні вимоги до графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій і особливості та потреби у їхній майбутній професійній діяльності. Зауважено, що стрижень методологічного блоку – це структурні складові графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій: когнітивний, діяльнісний, аксіологічний, рефлексивний. Наголошено, що ці компоненти відображають багатоаспектність графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій і забезпечують якість графічної підготовки у ЗВО.

Ключові слова: моделювання, професійна компетентність, фахівці в галузі електроніки та телекомунікацій, графічна компетентність, інноваційні технології.

Постановка проблеми. Формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій передбачає організацію діяльності викладачів ЗВО. Для забезпечення ефективності розвитку графічної компетентності важливим вбачаємо використання моделювання як методу наукового пізнання. Цей підхід успішно зарекомендував себе у багатьох галузях науки та педагогіки, особливо в контексті вищої освіти.

Підтвердження зазначеної тези знаходимо у напрацюваннях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. М. Лазарєв, Н. Рубан та Т. Лазарева [1] здійснили ретельний аналіз математичних методів і моделей, що застосовуються для відтворення та подання знань тієї чи іншої предметної галузі, яку можна зобразити у вигляді певної ієрархічної структури. Науковцями виокремлено чотири основні типи таких структур, а саме: логічна, комбінаторна, евристична та мережева. Особливу увагу приділено вивченню їх впливу на точність та надійність відтворення знань в межах різних предметних галузей. О. Мещанінов [3] узагальнив та виокремив методологічні засади моделювання педагогічних процесів і систем. Погоджуємося із твердженням М. Опачко, що в процесі пізнання модель визначають особливостями об'єкта, вона слідує за ним як його матеріальна копія, а в процесі відтворення – навпаки: об'єкт слідує за моделлю, відтворює її [5, с. 20].

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Аналізуючи наукові публікації з проблеми моделювання педагогічних процесів, поділяємо позицію дослідників (Є. Лодатко [2], Є. Павлютенков [6] тощо), які вважають педагогічне моделювання одним із ефективних методів проведення педагогічних досліджень, що дозволяє досліджувати педагогічне явище, або педагогічний об'єкт, шляхом моделювання його концептуальних, процесуальних, структурно-змістових характеристик. Таке моделювання відбувається в межах чітко визначеного соціокультурного простору на відповідному освітньому рівні. Зокрема, вивчення змісту моделі дозволяє точно визначити ключові аспекти, які потребують найбільшої уваги та вдосконалення в межах освітнього процесу. Цей аналіз також сприяє встановленню конкретних стратегій та дій для досягнення бажаних результатів, а також надає науковий обґрунтований підхід до змін у об'єкті, який вивчається [7, с. 1]. Такий підхід до вивчення моделі підкреслює важливість наукового обґрунтування та системного аналізу для ефективного управління та вдосконалення освітнього процесу.

Зважаючи на особливості започаткованого дослідження, трактуємо моделювання як процес побудови принципової схеми, яка відображає реальний педагогічний процес. Педагогічне моделювання передбачає такі три етапи:

1) побудова моделі. Цей етап включає в себе створення концептуальної моделі, яка відображає основні аспекти формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових

технологій. Важливо визначити мету навчання, обрати методи та засоби з орієнтацією на конкретні педагогічні цілі;

2) оптимізація моделі. На цьому етапі необхідно провести аналіз та уточнення моделі з метою забезпечення її дієвості та ефективності; враховувати різні аспекти, такі як ресурси, доступність технічних засобів, потреби студентів тощо;

3) вибір моделі (прийняття рішення). На останньому етапі педагогічного моделювання приймаються рішення щодо використання конкретної моделі в педагогічному процесі, що включає в себе визначення стратегій викладання, вибір необхідних засобів та методів, а також розробку плану впровадження моделі.

Для того, щоб запропонована дослідником модель була ефективною та забезпечувала досягнення поставленої мети, недостатньо створити модель із визначеними елементами. Потрібно, щоб вона відповідала низці вимог, які в перспективі забезпечували б її функціонування. Є. Лодатко наголошує, що побудова моделі педагогічного явища має особливості, які пов'язані з нечіткістю педагогічних понять, а також складністю діагностування результатів змін педагогічних явищ. При цьому науковець рекомендує передбачити такі аспекти в моделюванні: постійна динаміка педагогічних явищ, об'єктів і процесів; побудова критеріїв і засобів, які дозволяють виміряти результати реалізації інновацій, особистісних здобутків суб'єктів освітнього процесу тощо; багатогранність прояву педагогічного явища в реальності, що в результаті породжує складність його формалізації [7]. Б. Набока виокремлює такі умови моделювання педагогічних систем та процесів: цілеспрямованість, що виявляється в поєднанні компонентів моделі з поставленою метою та очікуваним результатом; відповідність (подібність) моделей до системи оригіналу; нейтральність, тобто модель має бути вільною від суб'єктивного впливу; цілісність моделі [4, с.197].

Мета статті – обґрунтувати та розробити модель формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модель формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій має відповідати таким вимогам:

– бути узгодженою з освітнім середовищем, у якому в перспективі її буде впроваджено. Для цього варто врахувати не лише теоретичні аспекти педагогічного моделювання, але й практичну застосовність визначених методів, засобів та прийомів у конкретних умовах навчання. Зазначені складові педагогічної моделі мають бути адаптованими до вимог освітнього середовища, забезпечуючи їх ефективне впровадження в реальних умовах;

– простота моделі. Принцип простоти моделі визначають шляхом

формалізації в процесі моделювання, де обирають ключові якості або характеристики, а інші, менш важливі та суттєві, відкидають. Спрощення моделі шляхом відкидання деталей, які не впливають на основні властивості системи, робить модель більш зрозумілою та доступною для розглядання. Це створює можливість аналізу такої моделі і полегшує її впровадження в освітньому середовищі, адаптуючи до конкретних умов та вимог. Важливим аспектом принципу простоти є врахування значимості кожного елемента чи параметра, щоб забезпечити збалансовану модель, яка не лише відображає реальність, але і є легко інтерпретованою та зрозумілою у використанні;

– адекватність моделі. Адекватність моделі в педагогічних дослідженнях визначають її здатністю досягти поставленої цілі відповідно до сформульованих завдань в результаті використання. Це передбачає, що модель має бути достатньо повною, точною і відображати реальні аспекти предметної галузі чи педагогічного процесу. Зокрема, повнота моделі визначається на підставі наявності всіх суттєвих елементів та взаємозв'язків, які впливають на педагогічний процес. Точність моделі забезпечується шляхом відтворення реальних зв'язків та властивостей педагогічного середовища, а також правильного відображення важливих параметрів і взаємодій. Адекватна модель – істинна, через те, що її використання приводить до досягнення окреслених педагогічних цілей і завдань. Результати, отримані шляхом впровадження моделі, мають вимірюватися визначеними показниками і відповідати очікуваним результатам.

Найбільш поширеними в педагогічних дослідженнях є структурно-функціональні моделі, які побудовані на встановлених взаємозв'язках між визначеними компонентами системи.

Основні особливості структурно-функціональних моделей:

– наявність взаємозв'язків між компонентами. Побудована модель базується на встановленні чітких і логічних зав'язків між різними елементами педагогічної системи. Це допомагає виявляти ключові фактори, які впливають на процеси навчання та виховання в цілому і формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій зокрема;

– використання підструктур у таких моделях дозволяють розділити складну проблему з суттєвою невизначеністю на менші, більш зрозумілі підструктури, які краще піддаються аналізу. Цей підхід дозволяє ефективніше керувати освітнім процесом. Його в моделюванні називають системно-структурним. Він передбачає врахування системної природи педагогічних процесів та особливостей їх структури.

Аналіз дотичних педагогічних досліджень засвідчив, що основою будь-якої моделі є:

– вимоги стандартів вищої освіти. Запропонована дослідником модель має

відповідати стандартам вищої освіти. Це включає в себе не лише академічні критерії, а й орієнтацію на розвиток ключових компетентностей та навичок, які визначають професійну підготовку студентів;

– соціальне замовлення суспільства. Створена педагогічна модель буде ефективною при врахуванні наявного соціального замовлення суспільства. Така вимога передбачає визначення потреб та очікувань суспільства від освітнього процесу, а також адекватну реакцію освітньої системи на сучасні виклики та вимоги;

– затребуваність фахівців певних спеціальностей на ринку праці. Розроблені педагогічні моделі мають відповідати потребам ринку, забезпечуючи формування у випускників потрібних для успішної інтеграції в професійне середовище компетентностей;

– розуміння та врахування цих факторів під час педагогічного моделювання дає підстави для визначення актуальності розробленої моделі та встановлення відповідно до потреб сучасного освітнього середовища, перетворюючи її в ефективний інструмент для досягнення окресленої мети наукового пошуку.

Після визначення бази для створення моделі здійснюється опис методологічних підходів, на основі яких вона буде побудована. Це дає змогу встановити основні принципи та стратегії, які будуть використовуватися при подальшому конструюванні моделі. Опис методологічних підходів дає розуміння того, як буде структурована модель та які її функціональні особливості, як вона буде впроваджена в освітню практику.

Усі інші структурно-функціональні частини моделі визначають логіку взаємодії предмета моделювання, суб'єкта моделювання та освітнього середовища, в якому взаємодіють усі учасники педагогічного процесу. У загальному вигляді ці структурно-функціональні частини можна подати у вигляді таких компонентів: змістовий, практичний, рефлексивно-оцінний, мотиваційний тощо.

Формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій є неперервним та динамічним процесом, що містить різноманітні компоненти та умови. Ці умови піддаються змінам в часі і залежать від різних чинників, породжених закономірностями освітнього процесу. Отже, моделювання процесу формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій дозволяє здійснювати його організовано, систематично, враховуючи наявні теоретичні напрацювання. Моделювання є важливим кроком у розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців в галузі електроніки та телекомунікацій, дозволяє впроваджувати інноваційні підходи до розвитку графічних знань та вмінь, а також ефективно керувати освітнім процесом.

Нами сконструйовано структурно-функціональну модель формування

графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій (рис.1).

Важливо відзначити, розробка моделі формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій здійснювалася на принципах систематичності, неперервності та послідовності у розвитку графічних навичок. Враховуючи специфіку профілю навчання, передбачено, що ця модель забезпечить цільність та наступність у формуванні графічної і професійної компетентності в межах загального освітнього процесу у ЗВО.

Зображена модель розроблена відповідно до визначеної основної мети та завдань започаткованого дослідження, ґрунтуючись на обраних методологічних підходах і принципах професійної підготовки майбутніх фахівців в галузі електроніки та телекомунікацій та враховуючи взаємозв'язок усіх структурних компонентів професійної підготовки. Згідно з метою сформульовані завдання, які необхідно вирішити для успішної її реалізації:

- розвиток мотивації до вирішення професійних завдань шляхом використання графічних знань та вмінь;
- формування теоретичних та методичних, графічних знань, особливості їх набуття засобами цифрових технологій;
- формування вмінь та навичок графічної діяльності для успішного досягнення поставлених професійних цілей за допомогою використання відповідного програмного забезпечення;
- розвиток умінь та навичок професійної комунікації, самоаналізу та рефлексії у провадженні освітньої, а в перспективі і професійної діяльності.

До складу моделі включено такі блоки: цільовий, методологічний, змістово-процесуальний та діагностичний. В методологічному блоці репрезентовані основні методологічні положення формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій.

Методологічною основою для розробки та реалізації запропонованої структурно-функціональної моделі формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій є методологічні підходи (аксіологічний, діяльнісний, компетентнісний, системний), які утворюють наукову платформу започаткованого дослідження.

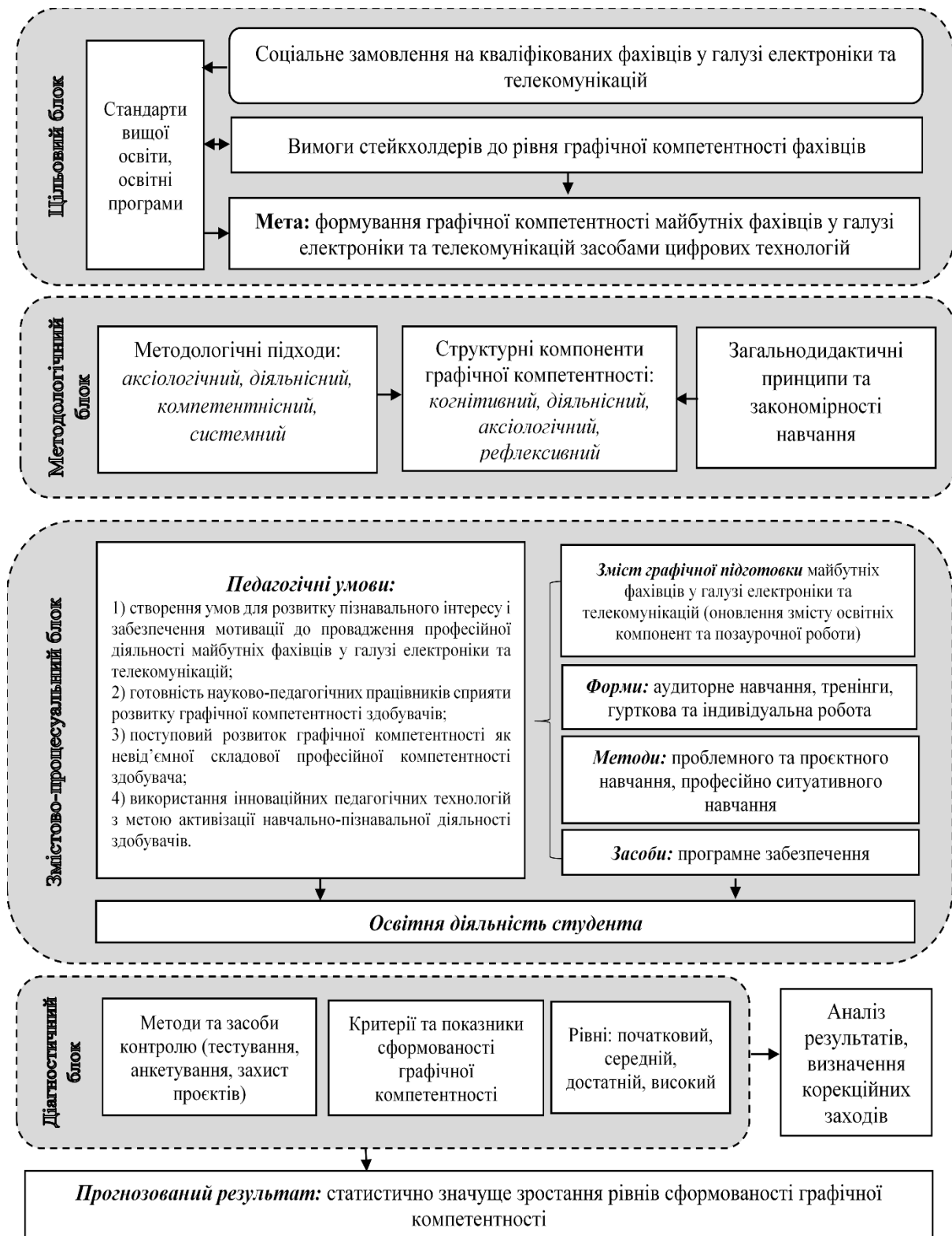

Рисунок 1. Структурно-функціональна модель формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій

Виокремлені методологічні підходи та дидактичні принципи враховують суспільні вимоги до графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій особливості та потреби у їх майбутній професійній діяльності. Стрижнем методологічного блоку вважаємо структурні компоненти графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій (когнітивний, діяльнісний, аксіологічний, рефлексивний), тому, орієнтуючись на їхні характеристики, будуємо наступний – змістово-процесуальний блок. Виокремлені компоненти відображають багатоаспектність графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій та забезпечують якість графічної підготовки в ЗВО.

Змістово-процесуальний блок відображає шляхи вдосконалення та розширення змісту графічної підготовки майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій. На підставі аналізу освітніх програм встановлено, що під час вивчення таких дисциплін як нарисна геометрія, інженерна та комп'ютерна графіка, моделювання та аналіз електронних схем, відведено недостатньо часу для розвитку практичних умінь. Крім того, порушена логіка на наступність в освітньому процесу. Для покращення такого стану, запропоновано розширити перелік вибіркових дисциплін курсами, які спрямовані на розвиток графічної компетентності та поглиблення змісту графічної діяльності студентів шляхом їх залучення до гурткової та наукової роботи. Окреслені зміни передбачені не лише в розширенні змісту графічної підготовки, але й у відповідній корекції форм, методів та засобів навчання, що відображається на освітній діяльності студентів. Для забезпечення формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій було виокремлено три взаємопов'язані модулі, кожен із яких впроваджується на підставі запропонованих методологічних підходів.

Перший модуль «Зміст графічної компетентності», другий – «Вимоги до сучасного фахівця у галузі електроніки та телекомунікацій», третій – модуль «Цифрові технології в професійній діяльності фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій».

Об'єднувальним елементом у процесі формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій є виокремлені та обґрунтовані педагогічні умови.

Упровадження зазначених педагогічних умов сприятиме усвідомленню важливості розвитку графічних умінь майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій для формування професійної компетентності на високому рівні. Педагогічними умовами передбачено етапність формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій, зокрема:

- усвідомлення змісту графічної компетентності та необхідності її

розвитку для провадження успішної професійної діяльності, зокрема шляхом створення стимулів для набуття графічних умінь та навичок, а також організації активної практики у зазначеному напрямку. В перспективі це забезпечити формування у студентів внутрішньої мотивації та позитивного ставлення до опанування графічних умінь і навичок, усвідомлення важливості цієї діяльності для подальшого професійного зростання;

- розвиток знань, умінь і навичок у графічній діяльності через ефективне сприймання та осмислення інформації. Цей процес включає поступове опанування методами графічної роботи, а також засвоєння прийомів використання графічних навичок для вирішення професійних завдань;

- оновлення та подальший розвиток практично орієнтованих умінь і навичок щодо провадження графічної діяльності в процесі освітньої та квазіпрофесійної діяльності;

- особистісна та професійна реалізація графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій як в процесі освітньої діяльності (конференції, семінари тощо), так і накопичення досвіду професійної графічної діяльності.

Діагностичний блок передбачає систематичний контроль і оцінювання формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій. Таке оцінювання здійснюється за допомогою розробленого діагностичного інструментарію в процесі педагогічних досліджень.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, структурно-функціональна модель формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій передбачає єдність цільового, методологічного, змістово-процесуального та діагностичного блоків і забезпечує послідовність і неперервність розвитку досліджуваної компетентності в реальних умовах освітнього процесу.

Запропонована модель об'єднує виокремлені методологічні підходи та принципи, які впливають на формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій, деталізує напрями покращення змісту графічної підготовки, враховуючи професійне спрямування. В моделі акцентовано увагу на суб'єкт-суб'єктну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, а її впровадження передбачає дотримання обґрунтованих педагогічних умов і дає змогу організувати поетапне та послідовне формування графічної компетентності майбутніх фахівців у галузі електроніки та телекомунікацій засобами цифрових технологій, забезпечити взаємозв'язки компонентів графічної компетентності для досягнення прогнозованого результату – статистично значущого зростання рівнів сформованості графічної компетентності. Зважаючи на необхідність забезпечення дієвості моделі в швидкозмінних умовах передбачено подальше вдосконалення діагностичного

інструментарію для аналізу результатів досліджень і визначення на їх підставі потрібних корекційних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лазарєв М. І., Рубан Н. П., Лазарєва Т. А. Теоретичні та методичні засади креативного навчання студентів технічних дисциплін: монографія. Харків-Горлівка: Вид-во «ЛІХТАР», 2009. 112 с.
2. Лодатко Є. О. Моделювання педагогічних систем і процесів. Слов'янськ: СДПУ, 2010. 148 с.
3. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: теорія і методика: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2005. 42 с.
4. Набока Б. Сутність та зміст моделювання в управлінні загальною середньою освітою: національний та світовий досвід. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2011. Вип.101. С. 196–208.
5. Опачко М. В. Моделювання у змісті підготовки педагога: теоретичний аспект. *Теорія та методика навчання*. 2017. Вип. 2. С.19–23.
6. Павлютенков Є. М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях). *Бібліотека журналу «Управління школою»*. Вип. 7 (67). Харків: Вид. група «Основа», 2008. 128 с.
7. Павлютенков Є. М. Моделювання педагогічних процесів. *Управління школою*. 2007. № 10. С. 2–19.

REFERENCES

1. Lazariev M. I., Ruban N. P., Lazarieva T. A. *Teoretychni ta metodychni zasady kreatyvnoho navchannia studentiv tekhnichnykh dystsyplin* [Theoretical and Methodological Principles of Creative Teaching of Students of Technical Disciplines]: monohrafiia. Kharkiv-Horlivka: Vyd-vo «LIKHTAR», 2009. 112 s. [in Ukrainian].
2. Lodatko Ye. O. *Modeliuvannia pedahohichnykh system i protsesiv* [Modeling of Pedagogical Systems and Processes]. Sloviansk: SDPU, 2010. 148 s. [in Ukrainian].
3. Meshchaninov O. P. *Suchasni modeli rozvytku universytetskoï osvity v Ukraini: teoriia i metodyka* [Modern Models of Development of University Education in Ukraine: Theory and Methodology]: avtoref. dys... d-ra ped. nauk: 13.00.04. Kyiv, 2005. 42 s. [in Ukrainian].
4. Naboka B. *Sutnist ta zmist modeliuvannia v upravlinni zahalnoiu serednoiu osvitoiu: natsionalnyi ta svitovyï dosvid* [The Essence and Content of Modeling in the Management of General Secondary Education: National and World Experience]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. 2011. Vyp.101. S. 196–208. [in Ukrainian].
5. Opachko M. V. *Modeliuvannia u zmisti pidhotovky pedahoha: teoretychnyi aspekt* [Modeling in the Content of Teacher Training: Theoretical Aspect]. *Teoriia ta*

metodyka navchannia. 2017. Vyp. 2. S. 19–23. [in Ukrainian].

6. Pavliutenkov Ye. M. *Modeliuvannia v systemi osvity (u skhemakh i tablytsiakh)* [Modeling in the Education System (in diagrams and tables)]. Biblioteka zhurnalu «Upravlinnia shkoloiu». Vyp. 7 (67). Kharkiv: Vyd. hrupa «Osnova», 2008. 128 s. [in Ukrainian].

7. Pavliutenkov Ye. M. Modeliuvannia pedahohichnykh protsesiv [Modeling of Pedagogical Processes]. *Upravlinnia shkoloiu*. 2007. No 10. S. 2–19. [in Ukrainian].

MODEL OF FORMATION OF GRAPHIC COMPETENCE FOR PERSPECTIVE SPECIALISTS IN THE FIELD OF ELECTRONICS AND TELECOMMUNICATIONS BY MEANS OF DIGITAL TECHNOLOGIES

Volodymyr Tatarchuk

PhD candidate at the Department of Life Safety and Safety Pedagogy,
Vinnytsia National Technical University,
Vinnytsia, Ukraine

ORCID: 0000-0002-2855-908X

e-mail: tatarchuk-vladimir@ukr.net

Abstract. The formation of the graphic competence for perspective specialists in the field of electronics and telecommunications by means of digital technologies involves the organization of the activities of teachers of universities involved in experimental training, aimed at the formation of certain knowledge and properties of the acquirers. To ensure the effectiveness of the development of graphic competence, we consider it important to use modeling as a method of scientific knowledge.

The purpose of the article is to substantiate and develop a model for the formation of graphic competence for perspective specialists in the field of electronics and telecommunications by means of digital technologies.

The developed model includes the following blocks: target, methodological, content-procedural and diagnostic. The methodological basis for the development and implementation of the proposed structural and functional model of forming the graphic competence for perspective specialists in the field of electronics and telecommunications by means of digital technologies is the methodological approach (axiological, activity, competence, system), which form the scientific platform of the initiated research. Separated methodological approaches and didactic principles take into account the social requirements for the graphic competence of future specialists in the field of electronics and telecommunications and the peculiarities and needs of their future professional activity. We consider the structural components of the graphic competence for perspective specialists in the field of electronics and telecommunications by means of digital technologies to be the core of the

methodological block: cognitive, activity, axiological, reflective. The selected components reflect the multifaceted graphic competence of future specialists in the field of electronics and telecommunications and ensure the quality of graphic training in higher education institutions.

Keywords: modeling, professional competence; specialists in the field of electronics and telecommunications, graphic competence, innovative technologies.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2024 р.

Відомості авторів

Багрій Марія – доктор педагогічних наук, викладач-методист Івано-Франківського фахового коледжу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доцент кафедри менеджменту і маркетингу Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна;

Ваколюк Аліна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна;

Вінтоняк Оксана – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри педагогіки та методик навчання освітніх галузей і технологій початкової освіти Коломийського педагогічного фахового коледжу Івано-Франківської обласної ради, м. Коломия, Україна;

Гоголь Володимир – заступник директора з виховної роботи, викладач циклової комісії фізичного виховання і захисту України Відокремленого структурного підрозділу «Березнівський лісотехнічний фаховий коледж Національного університету водного господарства та природокористування», м. Березне, Україна;

Гоголь Тетяна – старша викладачка кафедри теорії і практики фізичної культури і спорту Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна;

Гойсан Тетяна – викладачка кафедри англійської мови Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна;

Гуменюк Ірина – доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна;

Кашуба Анатолій – доцент кафедри теорії і практики фізичної культури і спорту Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна;

Коваль Катерина – здобувачка ступеня PhD спеціальності 011 Освітні педагогічні науки Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна;

Корнієнко Марія – здобувачка ступеня PhD Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна;

Кравченко Тетяна – доктор філософії, старший викладач англійської мови, літератури з методикою викладання Мукачівського державного університету, м. Мукачево, Україна;

Кривцун Неоніла – здобувачка ступеня PhD кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, викладачка кафедри англійської мови Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна;

Петренко Інна – доктор філософії, старший викладач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна;

Петренко Оксана – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна;

Пустовіт Григорій – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна;

Савчук Борис – доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна;

Саранчук Дмитро – здобувач ступеня PhD за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна;

Снітовська Ольга – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри латинської та іноземних мов Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, м. Львів, Україна;

Сяська Інна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри біології, здоров'я людини та фізичної терапії Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна;

Татарчук Володимир – здобувач ступеня PhD кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, Україна;

Ціпан Тетяна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна;

Юзик Ольга – доктор педагогічних наук, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики навчання інформатики Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна.

Електронне науково-методичне видання

**Педагогічна наука і освіта
XXI століття**

Науково-методичний журнал

Випуск 1

Упорядники:

**проф. Пустовіт Г. П., проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С.,
доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.**

**Науково-бібліографічне редагування:
наукова бібліотека РДГУ**

Рекомендовано до оприлюднення 23.04.2024 р.
Ум. друк. арк. 9,5.

П 24 Педагогічна наука і освіта XXI століття: науково-методичний журнал. Вип. 2. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.: Г. П. Пустовіт; ред. кол.: Г. П. Пустовіт, Н. О. Остапчук та ін. Рівне: РДГУ, 2024. 152 с.

УДК 37: 001 «20»

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024